

หลวงพ่อโต วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร
สุพรรณบุรี

หลวงพ่อโต วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร สุพรรณบุรี

หลวงพ่อโต
วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร

วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร ตำบลรั้วใหญ่
อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
จังหวัดสุพรรณบุรี

หลวงพ่อโต วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร

ISBN 978-974-8102-31-3

พิมพ์ครั้งที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๐

จำนวนพิมพ์ ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ที่ปรึกษา

พระธรรมมหาวีรานุวัตร เจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร

พระราชปริยัติสุธี เจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

พระศรีปริยัติโกศล รองเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

บรรณาธิการ

พระศรีธวัชเมธี (ชนะ ป.ธ.๙)

ฝ่ายพิสูจน์อักษร

นายเอนก เรืองเชื้อเหมือน

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์สวย จำกัด

๕/๕ ถ.เทศบาลรังสฤษฎ์เหนือ

แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทร ๐-๒๙๕๓-๙๖๐๐ แฟกซ์ ๐-๒๙๕๓-๙๖๐๖

www.pimsuay.com

คำปรารภ

วัดป่าเลไลยก์ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญคู่บ้านคู่เมือง คือองค์หลวงพ่อโต ที่บรรพบุรุษไทยได้สร้างและช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์มาหลายชั่วอายุคน ในสมัยที่รับพระบัญชามาเป็นเจ้าอาวาสพระอารามหลวงนี้ ได้ตั้งจิตอธิษฐานใจจะสนองงานด้านพัฒนาวัดและองค์หลวงพ่อโตให้ดี มีความสวยงาม คงทน เป็นที่เชิดหน้าชูตาของชาวพุทธทั่วไป เป็นการยกยอพระพุทธศาสนา เป็นทิฐานุคติสำหรับอนุชนรุ่นหลังสืบต่อไป

งานพัฒนาวัดชิ้นแรกๆ เช่น สร้างบ้านขุนช้าง กุฎิทรงไทย ซึ่งนับวันจะหาดูได้ยาก ต่อมาเมื่อปี ๒๕๔๒ ได้ทำการบูรณะพระวิหารและปิดทององค์หลวงพ่อโต จนแล้วเสร็จสมบูรณ์ ต่อมาได้ปรับภูมิทัศน์และสร้างพระวิหารคด พร้อมกับให้มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นแหล่งทัศนศึกษาทางด้านโบราณคดีและวรรณคดีเรื่องขุนช้าง ขุนแผน ในปัจจุบันกำลังดำเนินการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่และโรงเรียนพระปริยัติธรรม

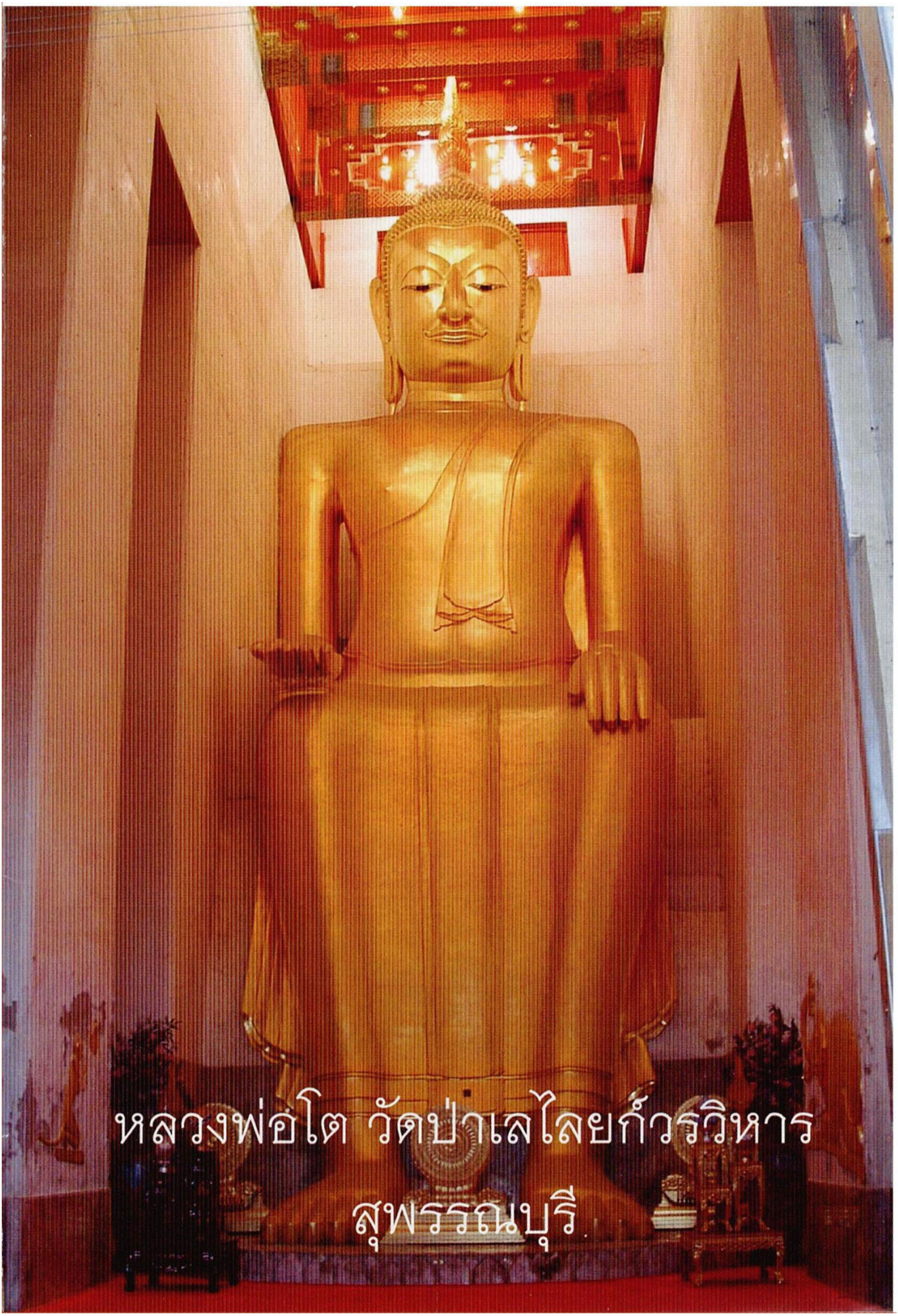
ในส่วนของประวัติวัดและหลวงพ่อโตนั้น เคยให้จัดพิมพ์บ้างและแจกจ่ายเป็นคราวๆ ไป กะว่าจะจัดพิมพ์ครั้งใหญ่ในคราวสมโภชวัดเมื่อพระอุโบสถสำเร็จแล้ว แต่ในระยะหลังมีคนมาถามหาหนังสือกันมากจึงสั่งให้รวบรวมและตรวจชำระข้อมูลใหม่

อนึ่ง ในการรวบรวมและเรียบเรียงใหม่นี้ ตั้งชื่อใหม่ว่า "หลวงพ่อโต วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร" ประกอบด้วยสามเรื่อง คือ "พระป่าเลไลยก์เมืองสุพรรณบุรี" ซึ่งเป็นงานนิพนธ์ของสมเด็จพระสังฆราชป๋า ซึ่งใช้นามปากกาว่า "สันติวัน" ประวัติวัดป่าเลไลยก์ ฉบับกรมการศาสนา โดยพระวิสุทธิสารเถร ซึ่งมีเนื้อหาสาระดี สมควรจะเก็บรักษาไว้เป็นสมบัติ

ของวัด พร้อมกับประวัติวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร โดยท่านเจ้าคุณพระศรีธวัชเมธี (ชนะ ป.ธ.๙) ถือว่าเป็นสามเรื่องในหนังสือเล่มเดียวกัน

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย มีหลวงพ่อโต วัดป่าเลไลยก์ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองไทยตลอดมาเป็นต้นเป็นประธาน จงอภิบาลให้ท่านทั้งหลายจงมีความสุข ความเจริญ ในพระบวรพระพุทธศาสนายิ่งขึ้นไป

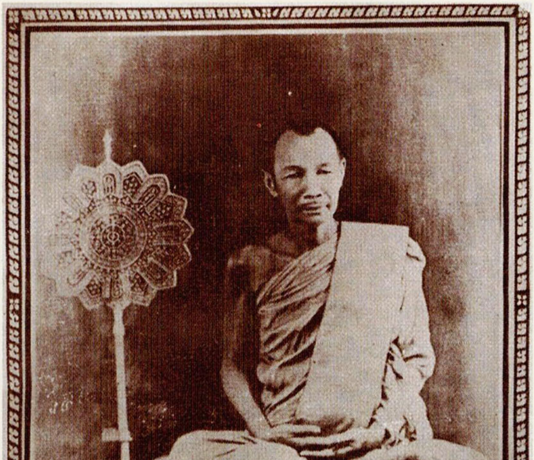
(พระธรรมมหาวีรานุวัตร)
เจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร
ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี
๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๐

หลวงพ่อโต วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร
สุพรรณบุรี

พระครูโพธาภิรัต (หลวงพ่อสอน)

อดีตเจ้าอาวาส พ.ศ.๒๔๕๖-๒๔๗๕

พระครูโพธาภิรัต (หลวงพ่อโต๊ะ)
อดีตเจ้าอาวาส พ.ศ.๒๔๘๐-๒๔๘๓

พระวิสุทธิสารเถร (หลวงพ่อถิร)
วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร จังหวัดสุพรรณบุรี

พระธรรมมหาวีรานุวัตร (ฉลอง จินฺตาอินฺโท ป.ธ.๕)

เจ้าอาวาส พ.ศ.๒๕๒๗ – ปัจจุบัน

ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

พระราชปริยัติสุธี (สอิ้ง สิรินนฺโท ป.ธ.๘)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร

เจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

พระศรีปริยัติโกศล (ปรีชา ป.ธ.๙)

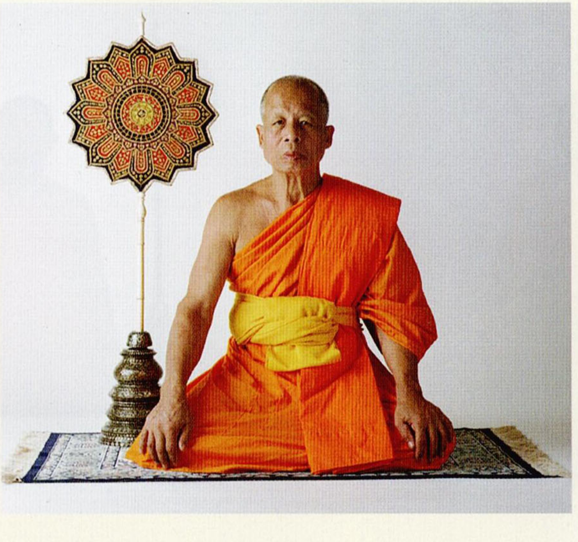
รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง

รองเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร

พระครูอาทรวุฒิกิจ (ชั้น)

พระครูประสิทธิวุฒิคุณ (สำร่วย ป.ธ.๕)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร

พระครูศรีอรรถศาสก์ (อรรถ ป.ธ.๗)

พระมหากาว นาควโร ป.ธ.๗

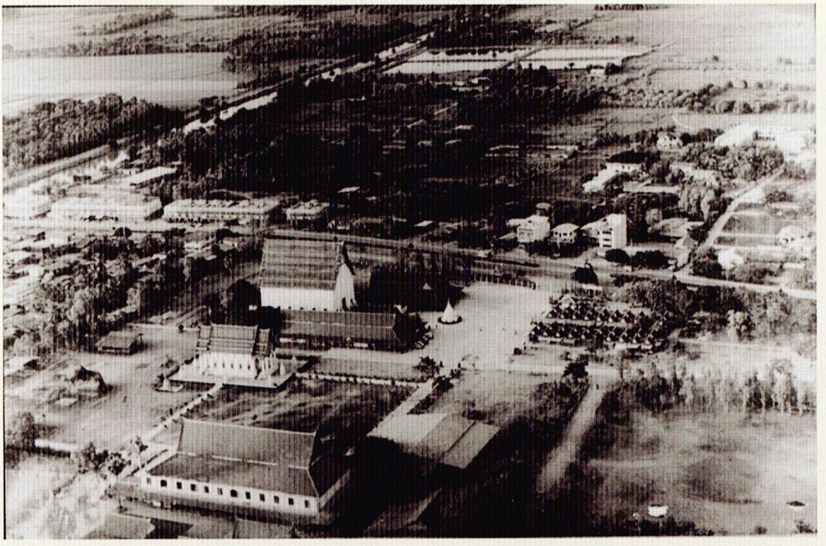

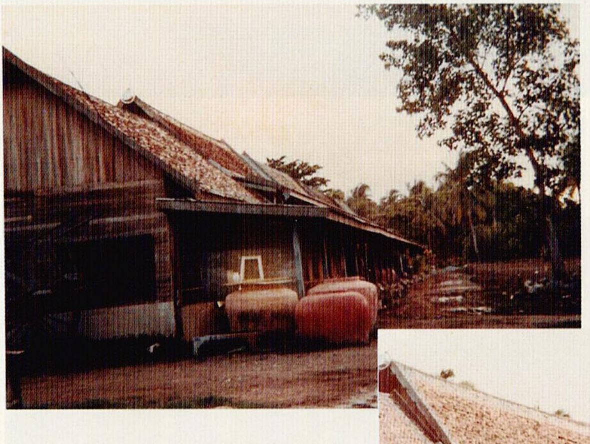
พระครูโสภณวีรานุวัตร (นิคม ป.ธ.๔)

พระมหาสุธี ธีรปญฺโญ ป.ธ.๓

ภาพถ่ายทางอากาศ

กุฏิเสนาสนะในอดีต

พระอุโบสถ

โรงเรียนพระปริยัติธรรม (หน่วยวิทยบริการสุพรรณบุรี มจร)

ศาลาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

บ้านขุนช้าง สร้างปี พ.ศ. ๒๕๒๙

พระวิหารคดรอบพระวิหารหลวงพ่อโต สร้างปี พ.ศ.๒๕๔๒

หน้าบันพระวิหารหลวงพ่อโต

กุฏิชายน้ำ

มณฑปหลวงพ่อถิร

พระเจดีย์สมัยอยุธยา

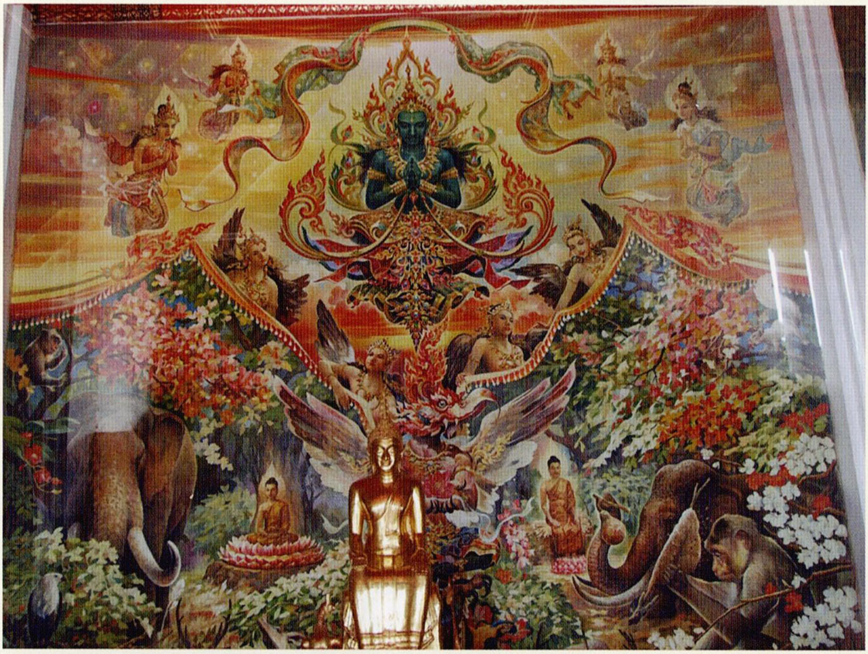

โบสถ์มอญ

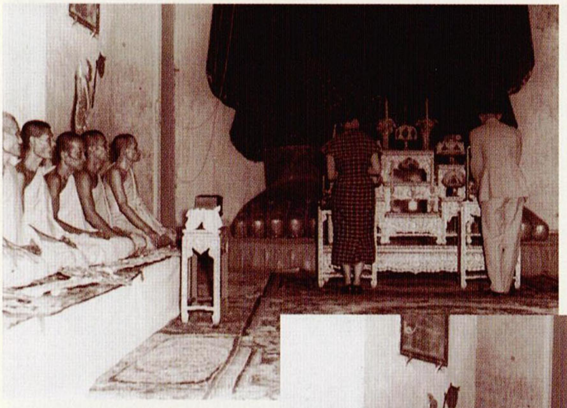
หน้าบัน ภปร
หน้าพระวิหารคด

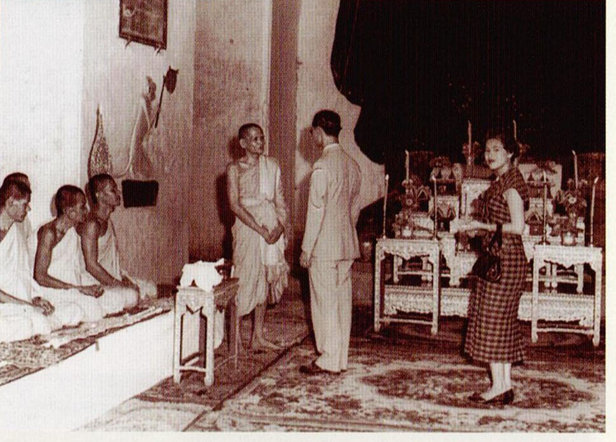
จิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารคด

ในหลวง-พระราชินี เสด็จเมื่อวันที่ ๒๐ ก.ย.๒๔๙๘

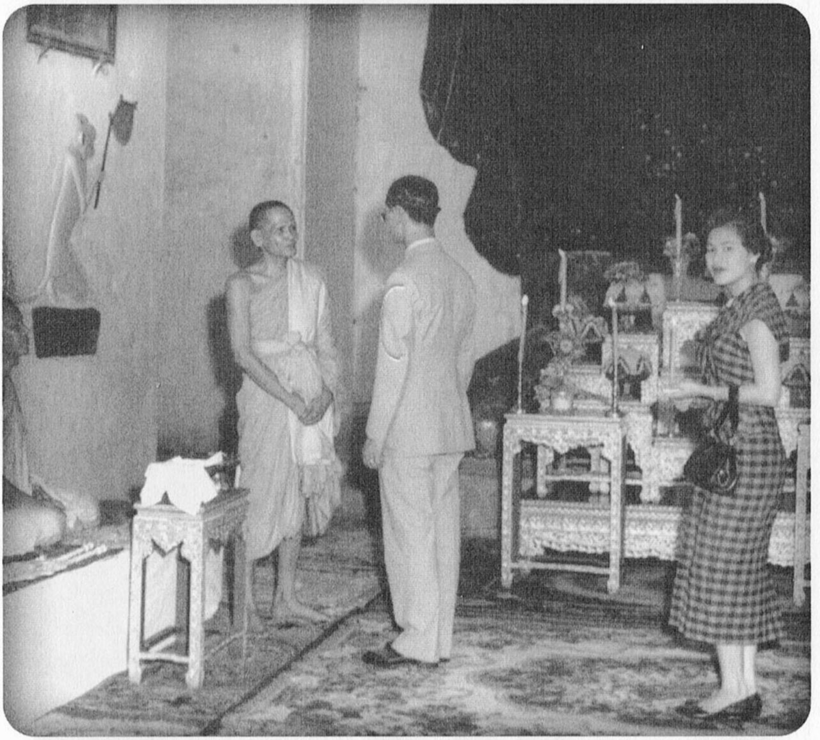

สารบาญ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
เสด็จประพาสจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๘
โดยมีพระธรรมดิลก (สมเด็จป๋า สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗)
ไปถวายการต้อนรับ ภายในพระวิหารหลวงพ่อโต วัดป่าเลไลยก์

"สันติวัน"

สมเด็จพระสังฆราช (ป๋า) องค์ที่ ๑๗

วัดพระเชตุพน

พระป่าเลไลยก์ เมืองสุพรรณบุรี

สันติวัน[๑]

จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นเมืองโบราณ มีอายุเท่าๆ กับเมืองโบราณทั้งหลายที่มีเกียรติคล้ายกับว่าลอกคราบออกจากเมืองอู่ทอง เป็นนามของจังหวัดสุพรรณบุรีเหมือนกัน จังหวัดเดิมตั้งอยู่ที่เมืองอู่ทอง ปัจจุบันนี้เป็นที่ว่าการอำเภออู่ทอง

เมืองอู่ทองนั้น เมื่อสมัยพระเจ้าอู่ทองคงเจริญมาก จึงสามารถเป็นฐานหรือเป็นขุมกำลังให้พระเจ้าอู่ทองพลิกแผ่นดินได้ คือแข็งเมืองเอากับกษัตริย์วงศ์พระร่วง สร้างเอกราชให้แก่ชาติไทยใหม่ ถ้าเป็นเมืองที่ไม่มีหลักทรัพย์หรือสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรแล้ว ยากนักที่จะแผ่อำนาจให้กว้างขวางใหญ่โตได้

แต่เหตุการณ์เกี่ยวแก่ดินฟ้าอากาศเปลี่ยนแปลงไป ฐานะอันสมบูรณ์พูนสุขของเมืองอู่ทองจึงแห้งแล้งลง ความสำคัญที่ต้องย้ายเมืองนั้น คือความขาดแคลนน้ำ เมื่อน้ำไม่มีเพียงพอแก่การเพาะปลูก ภัยต่างๆ ก็เกิดขึ้น ประชาชนต่างอพยพไปหาความสะดวกด้วยน้ำ เมืองอู่ทองก็กลายเป็นเมืองร้างอย่างไม่มีใครอาลัยตายอยาก ฉะนั้นจึงไม่ปรากฏว่ามีถาวรวัตถุและโบราณวัตถุเหลืออยู่ ที่พบเห็นกันบ้างก็เพียง

---

[๑] หมายเหตุ นาม "สันติวัน" เป็นพระนามแฝงของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ "สมเด็จพระวันรัต" ได้ทรงนิพนธ์หนังสือเรื่องนี้ และเคยตีพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓

ซากอิฐหักกากปูน ที่เป็นอย่างดีก็คือพระพุทธรูปสมัยทวารวดีบ้าง สมัยลพบุรีบ้าง ตามที่ขุดพบกันนั้นและพระปางป่าเลไลยก์

เมื่อเมืองอู่ทองร่วงโรยไป จะต้องสร้างเมืองขึ้นใหม่เพื่อเป็นป้อมค่ายป้องกันศัตรูชายแดน ฉะนั้นคำว่า**เมืองสุพรรณบุรีจึงเกิดขึ้นที่หน้าวัดป่าเลไลยก์** หรือฝั่งตะวันตกของที่ว่าการจังหวัดสุพรรณบุรีปัจจุบันนี้[๒] กำแพงเมืองเก่ายังเป็นมูลดินปรากฏอยู่หน้าวัดป่าหรือหลังบ้านกุฎีทอง เชิงเทินยาวเหยียดไปตามลำแม่น้ำหลังวัดพระรูปออกไป เขื่อนหรือเชิงเทินนี้ต่อไปคงหาดูไม่ได้เพราะอยู่ในที่นาของชาวบ้าน ถูกประชาชนไถนากินเนื้อที่เข้าไปทีละเล็กละน้อย ต่อไปต้องไม่มีซากเหลือไว้ให้ดูเป็นขวัญตา

คนสุพรรณบุรีใจคออำมหิตดุร้าย ที่เป็นดังนั้นเพราะเป็นเมืองหน้าด่าน เมืองด่านเช่นนี้ต้องมีทหารประจำเพื่อคอยปราบศัตรูของชาติ อันทหารนั้นก็ต้องมาจากทิศต่างๆ กัน เรื่องทหารแล้วแทบทุกยุค ที่ไหนก็ที่นั่น ย่อมจะต้องมีจิตใจเหี้ยมหาญ และทำอะไรตามใจชอบในเวลาสงคราม การสงครามเมื่อไม่มีคน พอดีพอร้ายก็เอาชนะได้ยาก ฉะนั้นทหารต้องแข็งแรงและแข็งกระด้างคู่กันไป คนพวกกล้าตายน้อยู่ปนเปกับประชาชนในยามสงบ คนที่ใจบุญก็มาก ที่กล่าวอย่างนี้ก็เนื่องด้วยจังหวัดสุพรรณบุรีมีวัดมากนัก ที่เป็นวัดร้างก็หลายร้อยวัด แสดงว่ามีคนใจบุญมาก ถ้าไม่เช่นนั้น วัดจะมีมากไม่ได้

---

[๒] ปัจจุบันที่ว่าการจังหวัดสุพรรณบุรี ย้ายไปตั้งอยู่ที่ถนนสุพรรณบุรี-ชัยนาท จึงควรใช้แม่น้ำสุพรรณและคูเมืองเก่าเป็นหลักจะเหมาะกว่า

จังหวัดสุพรรณบุรีมีวิวธรรมชาติน่าดูมาก สองข้างฝั่งน้ำเต็มไปด้วยกอไผ่ใหญ่ แม่น้ำคดเคี้ยวไปมา ยิ่งเหนือขึ้นไปยิ่งน่าดูมากขึ้นเพราะมีภูเขาอยู่ใกล้ๆ ตลิ่ง มีวัดวาอาราม กอไม้เป็นทิวแถวน่าชม ที่ว่างก็เป็นทุ่งนามาก ที่ไกลออกไปเป็นป่าเป็นเขา เวลานี้จำนวนพลเมืองมากขึ้นมีผู้แทนราษฎร ๔ คน[๓] สุนทรภู่เคยมาเที่ยวเมื่อรัชกาลที่ ๓ เอาเรือมาจอดข้างตลิ่งเวลากลางคืน เสือมาคาบเอาคนไปกิน แสดงว่าเมืองสุพรรณบุรีนั้นเป็นป่า มีพลเมืองไม่หนาแน่นเหมือนปัจจุบัน ที่มีพลเมืองมากนั้นแสดงให้เห็นว่าเมืองสุพรรณบุรีเป็นอู่ข้าวอู่น้ำ เหมาะสมแก่ผู้ต้องการสร้างตนเองให้รุ่งเรืองด้วยฐานะ ที่มีสันดานเป็นผู้ร้ายก็มาก

ตามทุ่งนานั้นบางแห่งมีต้นไม้ บางอำเภอไม่มีต้นไม้ขึ้นกลางนาเช่นอำเภอสองพี่น้อง จะหาต้นไม้กลางทุ่งได้ยาก มีแต่แผ่นดินสุดสายตาแต่บางอำเภอตรงกันข้าม มีต้นไม้ในท้องนาหนาตา เช่นอำเภอบางปลาม้า ฝั่งตะวันตก เราเห็นก็แปลกใจ จึงถามคนแถวนั้นว่าต้นไม้กลางนาเขาปลูกไว้หรือ ได้รับตอบว่าปลูกก็มี ขึ้นเองก็มี เวลาไถนาคราดพื้นที่ให้เรียบ เอาต้นหญ้าทั้งรากเง่ามาสุมไว้ให้เป็นที่เดียว นานเข้ากลายเป็นโคกน้อยๆ นานปีก็ใหญ่ขึ้น เวลาทำนาชาวบ้านขึ้นอาศัยบนโคกรับประทานอาหาร มีเด็กเลี้ยงวัวควายได้อาศัยตามฤดู รับผลไม้ทิ้งเมล็ดไว้บนโคกต่อไปขึ้นเป็นต้นไม้ เช่น มะขามเทศ เมื่อไม่มีใครทำลายก็โตขึ้นๆ โดยลำดับ นานปีก็เป็นต้นใหญ่ ชาวบ้านเขาเลี้ยงไว้ เมื่อเด็กเลี้ยงวัวหรือคนทำนาพอสมควรแก่เวลาแล้ว เวลากลับบ้านตัดเอากิ่งไม้มา ๑ กิ่ง ทอน

---

[๓] ปี ๒๕๔๖ นี้ มีผู้แทนราษฎร ๖ คน

เป็นท่อนเล็กๆ นำมาบ้าน ตากแดดแห้งแล้ว ทำเชื้อเพลิงปรุงอาหาร เป็นอันไม่ขาดแคลนเชื้อเพลิง ต้นไม้ในทุ่งนาเป็นเชื้อเพลิงพอใช้ ไม่ต้องลำบากไปหาที่ไกลๆ เหมือนคนบางอำเภอ ถึงปีก็ต้องไปตัดฟืนตามป่านำมาเก็บไว้ใช้ จนคะเนว่าตลอดปีการปลูกต้นไม้กลางนาคงเป็นวัฒนธรรมของคนไทยแต่โบราณกาล

ได้ยินคำพูดของชาวจังหวัดสุพรรณบุรีมานานแล้วว่า จังหวัดสุพรรณบุรีนั้นเป็นเมืองที่ถูกสาป คือเจ้าพ่อหลักเมืองเฮี้ยนมาก ไม่ชอบเจ้านาย กล่าวกันว่าถ้าเจ้านายเสด็จไปจะต้องสิ้นพระชนม์ แม้พระมหากษัตริย์ก็ไม่เสด็จ เพราะมีคำพังเพยไว้เช่นนั้น ถ้าเสด็จไปจะต้องสิ้นพระชนม์หมด ถ้าเป็นดังนั้นแล้วเจ้าหลักเมืองก็คือพวกอันธพาลนั่นเอง มุ่งหน้าแต่ผลาญคนดี ไอ้ผู้ร้ายใจอำมหิตมีแทบทุกหัวระแหงจังหวัดสุพรรณบุรี เจ้าพ่อหลักเมืองไม่ยักทำอันตราย กลับเลี้ยงไว้ให้ผลาญความสุขของมนุษย์ ถ้าเป็นดังนั้นก็ไม่น่าจะมีอะไรนับถือ ความจริงตรงกันข้าม เจ้าพ่อหลักเมืองมีแต่พิทักษ์รักษาคนดีให้มีความสุข คติที่ถือกันว่าเจ้านายเสด็จเมืองสุพรรณบุรีไม่ได้นั้น ถือกันมาแต่ครั้งใดไม่ทราบ ได้ยินได้ฟังแล้วเล่ากันต่อๆ มา คงพูดกันมานาน จึงรู้กันทั่วประเทศว่าเดิมชื่อเมืองสูญพันธุ์เสียด้วย

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ไว้ในนิทานโบราณคดีว่า ***จังหวัดสุพรรณบุรีเจ้านายไม่เสด็จมาแต่ก่อน มิใช่คนสำคัญมิใช่คนสามัญจะถือเป็นคติเช่นนั้น แม้คนผู้ทรงบรรดาศักดิ์ชั้นพระยาเจ้าบ้านผ่านเมือง ก็ยังเชื่อถือกริ่งเกรงด้วย*** ผู้ต้องการรายละเอียด ขอให้อ่านหนังสือเรื่อง ***"นิทานโบราณคดี"*** จะพบเรื่องที่กล่าวถึง แต่ครั้นแล้วก็ไม่เป็นจริงตามคำที่พูดกัน สมเด็จกรมพระยา

ดำรงราชานุภาพได้ทรงทำลายคติที่เชื่อถือว่าเจ้านายเสด็จเมืองสุพรรณบุรีไม่ได้นั้นหมดสิ้น คือพระองค์ทดลองเอาพระองค์เองประกัน แม้จะสิ้นพระชนม์ก็ทรงยอม จะต้องเสด็จไปเหยียบเมืองสุพรรณบุรีให้ได้ ไม่ทรงฟังเสียงใครคัดค้านทั้งสิ้น และพระองค์ได้เสด็จไปเมืองสุพรรณบุรีด้วยความปลอดภัย ไม่มีภัยอันตรายใดๆ เกิดแก่พระองค์เลย นอกจากภัยคือความลำบากในการเดินทาง

รัชกาลที่ ๕

จังหวัดสุพรรณบุรีที่ไกลแสงอารยะ กลับได้รับแสงอารยะนับแต่วันสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จถึงเมืองสุพรรณบุรี เป็นเจ้านายพระองค์แรกที่เสด็จเหยียบเมืองสุพรรณบุรีเป็นปฐมฤกษ์ ต่อแต่นั้นในหลวงรัชกาลที่ ๕ และเจ้านายหลายพระองค์ได้เสด็จเมืองสุพรรณบุรี อันเป็นเมืองที่มีชื่อในทางประวัติศาสตร์ ชาวสุพรรณบุรีก็

ควรจะเทิดทูนพระคุณของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพไว้เหนือเศียรที่พระองค์ทรงยอมเสียสละพระชนม์ชีพบุกเบิกเมืองสุพรรณบุรีต่อสู้คติที่ว่าเจ้านายเสด็จไม่ได้ เป็นอันว่าพระองค์ได้เสด็จมาเพื่อพิสูจน์ความจริงให้ปรากฏแก่ชาวโลกแล้ว เปิดทางสะดวกให้เจ้านายเสด็จได้โดยไม่มีภัย เพราะเจ้านายเสด็จไม่ได้นั่นแหละ แต่ก่อนเมืองสุพรรณบุรีจึงมากด้วยกฎหมายป่าอาชญาเถื่อน ผู้ร้ายชุกชุม ถึงกับมีคำพูดเป็นสัญลักษณ์คนเมืองสุพรรณบุรีว่า **"ช้างป่าต้นคนสุพรรณ"**[๔] ครั้นเจ้านายเสด็จไปถึง กฎหมายป่าอาชญาเถื่อนก็ลดน้อยและหมดไป มีแต่แสงอารยะอันเป็นบันไดแห่งความสุขตราบเท่าทุกวันนี้

คำพูดนี้สืบๆ กันมาว่า เจ้านายเสด็จเมืองสุพรรณบุรีไม่ได้นั้นว่าคงมีมูลเหตุมาจากมนุษย์จำพวกที่คดในข้องอในกระดูก และคนอุบาทว์ที่ทนสาบาน ถือน้ำแล้วยังกล้าทำลายคำปฏิญาณของตน ในหนังสือนิทานโบราณคดีนั้น มีปรากฏว่า เมื่อสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จถึงจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นครั้งแรก เจ้าเมืองสุพรรณบุรีหลบหน้าหนีไปไม่กล้ามารับเสด็จ ข้าราชการที่ฉ้อราษฎร์บังหลวงก็หนีเตลิดไป พระองค์ต้องหาเจ้าเมืองมาแทนให้ใหม่ การที่เจ้านายเสด็จถึงเมืองสุพรรณบุรีนั้นดีอย่างนี้ ถ้าไม่เสด็จไป การฉ้อราษฎร์บังหลวงก็คงเจริญขึ้นอีกมากเมืองสุพรรณบุรีคงจะเต็มไปด้วยกฎหมายป่าอาชญาเถื่อนคู่กับโลกทีเดียวเดชะบุญของชาวจังหวัดสุพรรณบุรีที่สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้เสด็จไปปราบเสียได้

---

[๔] คำพูดนี้ ต่อมาอาจารย์ถาวร สิกขโกศล เขียนชี้แจงใน "ช้างป่าต้นคนสุพรรณ" ตีพิมพ์ในปี ๒๕๔๐ ว่ามีความหมายในทางที่ดี

แต่ก็น่าเห็นใจ สมัยนั้นการคมนาคมลำบากเหลือเกิน แม่น้ำลำคลองเต็มไปด้วยสวะ *แจวเรือจากกรุงเทพฯ กว่าจะถึงจังหวัดสุพรรณบุรีกินเวลาตั้งครึ่งเดือน*[๕] ถ้าจะไปถึงเดิมบางนางบวชก็คงตั้งเดือนเป็นแน่ จระเข้ก็ชุม เสือก็ดุมาก ช้างก็ดุ คนก็ใจร้าย ป่าก็เต็มไปด้วยความไข้ กว่าจะพูดกันรู้เรื่องก็แย่ทีเดียว

ในจังหวัดสุพรรณบุรีนั้น มีของดีหลายอย่าง ที่เกี่ยวแก่โบราณสถานโบราณวัตถุแล้ว *สิ่งที่ขึ้นชื่อลือนามรู้จักกันมากแทบทั่วประเทศนั้นคือ "วัดป่าเลไลยก์" วัดนี้มีชื่ออยู่ในเรื่องขุนช้าง ขุนแผน อันเป็นนิยายมีชื่อคนนิยมมาก นักร้องเอาเรื่องขุนช้าง ขุนแผนไปขับเสภาใครฟังก็ชอบติดใจ* เมื่ออ่านหนังสือเรื่องนั้นก็พบวัดป่าเลไลยก์ เมื่อไปวัดป่าเลไลยก์ก็เท่ากับไปพบคนสวยเมืองสุพรรณบุรี คือ นางวันทองและพบขุนแผนด้วย เพราะนางวันทองขุนแผนเท่ากับเป็นพระเอกนางเอกในเรื่องนั้น

เมื่อเป็นเด็กเคยได้ยินผู้ใหญ่พูดว่า *นางวันทองนั้นสะสวยมากเป็นนางงามของสุพรรณบุรี จึงมีชื่อว่าวันทอง คือ เป็นแม่ศรีของเมืองสุพรรณ ชื่อเดิมว่า พิมพิลาไลย งามเหมือนแกะออกมาจากพิมพ์ ตะโพกผายไหล่ผึ่ง เพราะตะโพกใหญ่เวลาจะเข้าไปนมัสการพระป่าเลไลยก์ในพระวิหาร ต้องตะแคงตัวเข้าไป จะเข้าตรง ๆ เหมือนชาวบ้านธรรมดาไม่ได้ เพราะความผายของตะโพกทำให้ขัดข้อง* เมื่อได้ฟังคำบอกเล่าดังนั้น คิดว่าถ้ามีโอกาสไป

---

[๕] ปัจจุบัน เดินทางทางรถยนต์สายบางบัวทอง - กรุงเทพฯ ระยะทาง ๑๐๖ กิโลเมตร ใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง ๑๕ นาทีถึงวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร

ประตูกลางพระวิหารหลวงพ่อโต

เมืองสุพรรณบุรี จะต้องไปวัดป่าให้ได้ จะดูประตูว่าใหญ่หรือเล็กอย่างไร ทำไมนางพิมจึงต้องตะแคงข้างเข้าไปด้วย ใส่ใจว่าจะต้องไปดูให้ได้ ไปดูประตู ไม่ได้คิดว่าจะไปไหว้พระ สมัยเด็กศรัทธาไม่เกิดถึงกับจะไปไหว้พระอย่างผู้ใหญ่

เมื่ออายุกว่า ๒๐ ปีแล้ว เดินทางมาถึงเมืองสุพรรณบุรี และได้ไปวัดป่าเลไลยก์ดังความตั้งใจ วันไปถึงนั้นเขากำลังมีงานประจำปีเดือนเมษายน พอไปถึงก็ตรงไปที่พระวิหาร เห็นพระประธานนั่งสูงใหญ่โต ประตูกลางกว้างกว่า ๒ วา ถ้านางพิมเข้าประตูนี้ต้องตะแคงข้างก็แสดงว่านางพิมร่างกายโตกว่าช้าง จะเป็นคนสวยงามของชาวสุพรรณบุรีได้อย่างไร ประตูข้างๆ พระวิหารก็เหมือนกัน ถ้าคนเข้าคับประตูแล้วแสดงว่าคนนั้นโตกว่ามนุษย์ธรรมดามากทีเดียว เมื่อได้เห็นแล้วก็ลังเลใจมาก ต่อมาพูดกับพระภิกษุบ้าง ชาวบ้านบ้างว่า นางพิมต้องตะแคงข้างเข้าพระวิหาร คนโบราณพูดอย่างนั้น ทำไมคนสุพรรณนี้จึงชอบพูดเกินความจริงมากนัก

ทั้งคฤหัสถ์ทั้งบรรพชิตพูดแก้ตัวว่า สมัยโบราณเป็นจริงดังคำพูด เพราะประตูพระวิหารนั้นโตกว้างมาก เมื่อชำรุดเดือยมันขัดเปิดไม่ได้ เพียงแต่เปิดแง้มไว้พอคนลอดเข้าได้ เปิดกว้างไม่ได้ขัดเดือย เมื่อ**นางพิมเข้าไปนมัสการ บานประตูชำรุดดังกล่าว จึงต้องตะแคงเข้า**

คงหมายความอย่างนั้น ได้ฟังคำแก้ตัวก็ไม่ว่าไร น่ากลัวเป็นคำแก้ตัวชนิดมะกอกเกินสามตะกร้าเสียแล้ว คนทั่วไปก็ตะแคงเหมือนกัน

ยืนอยู่หน้าพระวิหาร เห็นพระพุทธรูปตลอดองค์ เพราะประตูกว้าง พระพุทธรูปใหญ่ด้วย สูงด้วย เห็นแล้วก็เลื่อมใส วันไปคนมากมาย เบียดเสียดกันเหลือเกิน บังเอิญเห็นผ้าห่มพระพุทธรูปมากมายนักห่มซับห่มซ้อนหลายชั้น เขาไม่ห่มเหมือนพระพุทธรูปที่อื่น เขาผูกล่ามไว้ที่พระศอพระพุทธรูป ปล่อยชายลาดลงมาถึงพระบาทพอดี เห็นแล้วเกิดโมโห คิดว่าช่างทำได้ เอาผ้าไปล่ามคอพระพุทธรูป ถ้ามีอำนาจเมื่อไรจะต้องทำสมภารให้สาสม ช่างไม่รู้จักเกียรติของพระพุทธรูปบ้างเลย

หลวงพ่อโต

มีการกระทำที่ไม่น่าดูอีกอย่างหนึ่ง คือ *ชอบเอาพวงมาลัยสวมที่คอพระพุทธรูปบ้าง คล้องไว้ที่พระหัตถ์บ้าง ดูไม่งามตาเลย* การสวมพวงมาลัยนั้น คฤหัสถ์เขากระทำกัน หรือพวกยี่เกละคร ส่วนพระพุทธรูปนั้นไม่ควรสวมที่คอพระ หรือคล้องที่พระหัตถ์ ควรวางไว้ในที่อันสมควร ยิ่งพระสงฆ์ด้วย ก็ทำไม่ได้เลย เรื่องนี้ต้องระวัง อย่าให้พระพุทธรูปเป็นพระเอกละครเลย

ต่อมามีอำนาจขึ้น ถึงคราวพระครูรักขิตวันมุนีเป็นเจ้าสมภาร จึงฟื้นเรื่องผ้าล่ามคอพระขึ้นมาพูดก่อนอื่น บอกว่าต้องแก้ไขให้ดีและให้เรียบร้อย ไม่ควรเอาไปล่ามห้อยไว้ที่พระศอพระพุทธรูป

พระครูรักขิตวันมุนี บัดนี้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น

พระราชาคณะแล้ว มีพระราชทินนามว่า "พระรักขิตวันมุนี"[๖] ชี้แจงว่า *เป็นของยากเหลือเกินที่จะห้าม เห็นไม่งามเหมือนกัน แต่เป็นเรื่องที่เขาเคยปฏิบัติกันมาเป็นร้อยๆ ปี จะห้ามเสียทีเดียวน่ากลัวจะลำบาก เพราะเป็นประเพณีศรัทธาของเขา* แต่ละปีๆ นั้น ชาวบ้านเอาผ้ามาบูชาหลวงพ่อวัดป่าเลไลยก์หลายสิบพับ[๗] เมื่อเสร็จงานแล้วกองพะเนินเทินทึก ผ้านี้เกิดแต่ความเลื่อมใสของเขา ในเมืองสุพรรณแทบทุกหมู่บ้าน **หน้าเทศกาลเดือน ๑๒ ขึ้น ๖ - ๗ - ๘ ค่ำ** เวลานั้นใช้เรือเป็นพาหนะ พอถึงฤดูไหว้พระวัดป่า เอาเรือแจวมาแทบทุกหมู่บ้าน ลูกเล็กเด็กแดงเต็มลำเรือ เต็มแม่น้ำทีเดียว เรือ ๒ แจวบ้าง ๔ แจวบ้าง มาจอดที่หน้าวัดประตูสารซับซ้อนยาวยืด ฝั่งตรงกันข้ามก็เต็มหมด เมื่อถึงท่านแล้วก็แห่กันไปห่มพระพุทธรูปวัดป่าต่างหมู่ต่างนำมา

ที่วัดประตูสาร ร่วมกันทำทานทั้งชาววัดและชาวบ้าน เลี้ยงคนมานมัสการพระวัดป่า การทำบุญอย่างนี้เขาสนุกสนานเบิกบานใจ คนยิ่งมากก็ยิ่งชอบ ศรัทธาไม่ตก ชาวบ้านร้านตลาดขายของเป็นเทน้ำเทท่า อาหารการบริโภคขายดีจนไม่มีอะไรจะขาย รับรองคนมาเที่ยวงานไม่ทัน ผ้าผ่อนท่อนสไบก็ขายดี เป็นงานที่แม่ค้าขายของดีที่สุดเมื่อ ๓๐ - ๔๐ ปีล่วงมาแล้ว มีคนมากินมาเที่ยวตลอดวันตลอดคืน ที่วัดป่าเลไลยก์คนเต็มแน่นวัด พวกคนป่าคนดอนล้อมวงกันร้องเพลงตลอดคืน รวมกันเป็นหมู่ๆ สนุกสนานสำราญใจ ต้องร้องเพลงเกี้ยวกันจนถึงรุ่งเช้า นอน

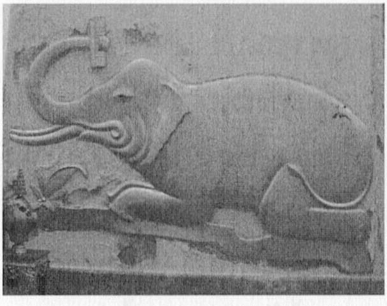
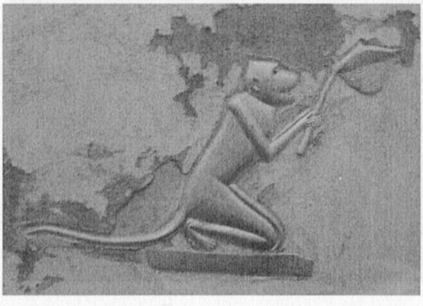
[๖] ต่อมาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น "พระวิสุทธิสารเถร" หรือที่รู้จักกันทั่วไปในนามว่าหลวงพ่อถิร

[๗] ประเพณีนี้ ปัจจุบันไม่มีแล้ว

ไม่ได้เพราะไม่มีที่นอน คนแน่นหมดทุกแห่ง จึงต้องร้องเพลงแก้ง่วงนอน พอสว่างก็เดินทางกลับบ้าน

พระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์

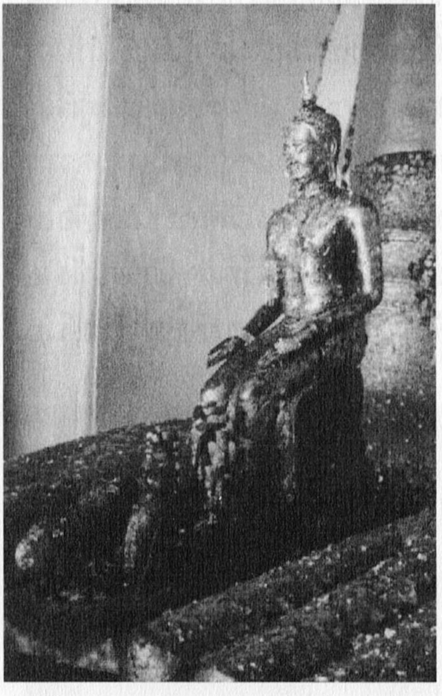
พระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์นี้ **เป็นพระนั่งใหญ่ที่สุดในประเทศไทย พูดเฉพาะปางนี้** ในหนังสือของหอสมุดเรื่องเมืองสุพรรณบุรีฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๐ กล่าวว่า พระปางป่าเลไลยก์นั้นเป็นสมัยอู่ทอง สร้างตามแบบทวารวดีปางปฐมเทศนาแต่เดิม กว้าง ๓ วา ๑ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว สูง ๑๑ วา แต่สร้างในสมัยอู่ทอง ต่อมาพระหัตถ์ขวาชำรุดไม่มีใครซ่อม ยิ่งนานปีเข้าไม่มีใครทราบว่าพระหัตถ์เดิมเป็นอย่างไร ผู้เฒ่าผู้แก่ไม่มีใครบอกเล่าไว้ เมื่อคนชั้นผู้ใหญ่ล้มหายตายจากไป ผู้เกิดภายหลังไม่รู้เรื่อง คงจะชำรุดเป็นเวลาตั้งร้อยๆ ปี ภายหลังผู้จัดการซ่อมทำตามความเห็นชอบของตน พระหัตถ์ที่ยกประทานพรจึงมาวางไว้ที่พระชานุ เพื่อให้เหมาะสมเป็นปางป่าเลไลยก์ จึงสร้างช้างและลิงแปะไว้ที่เสา ตัวสัตว์ทั้ง ๒ ไม่สมกับพระประธานที่ใหญ่โตถึงเพียงนั้น ทางจากจังหวัดสุพรรณบุรีไป

รูปช้างและรูปลิงติดฝาผนังพระวิหาร

วัดป่าเลไลยก์นั้นประมาณ ๓ ก.ม. ปัจจุบันนี้ทางการได้ลาดยางจากตัวจังหวัดมาวัดป่าเรียบร้อยสะดวกมาก ถ้าจากกรุงเทพฯ ไปวัดป่าเลไลยก์ รถแล่นเพียงสองชั่วโมงครึ่งก็ถึง แล่นอย่างสบายอารมณ์ ถ้าเร่งรัดเพียงสองชั่วโมงก็ถึง แต่อย่าเร่งเลยถ้าไม่จำเป็น

พระพุทธรูปใหญ่ๆ อย่างนี้ เวลาปิดทองลำบาก ต้องปีนป่ายขึ้นไปสูง น่ากลัวอันตรายตกลงมา หรือเป็นอันตรายแก่พระพุทธรูปที่คนยืนโหนขึ้นลง เช่น พระประธานวัดพระเชตุพนนั้นสูงมาก มีคนปรารถนาจะห่มผ้า เมื่อก่อนนั้นเคยอนุญาต บัดนี้เราขอร้องว่าจะห่มก็ได้ ขอเงินพันบาทเพื่อเป็นทุนซ่อมต่อไป เราไม่ห้าม แต่ขออย่างนี้ ตั้งแต่กำหนดราคาไว้ดังนั้นแล้ว ความกระหายที่จะห่มผ้าพระก็ลดไป ยังไม่มีใครสู้ ลองคิดดู ถ้าฐานชุกชีพังลงมา เราจะต้องเสียเงินจำนวนหมื่นจำนวนแสน แต่พระพุทธรูปได้ผ้าเพียงเมตรสองเมตร มันพอกันเมื่อไร

รูปจำลองหลวงพ่อโต

ที่วัดป่าเลไลยก์ จังหวัดสุพรรณบุรี เคยดำริว่าควรสร้างพระพุทธรูปปางเดียวกันแต่ขนาดเล็กสักองค์หนึ่งประมาณเท่าตัวคน สมมุติแทนองค์ใหญ่ เพื่อให้คนปิดทองได้สะดวก แต่ไม่เคยเผย

ความคิดนั้นต่อผู้ใด ต่อมาก็ได้พูดกับพระรักขิตวันมุนีเพียงแต่ปรารภให้ฟัง

ครั้นต่อมาได้ไปที่วัดประตูสาร ได้เห็นพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ประมาณเท่าตัวคนในวิหาร หรือในโบสถ์ก็ลืมเสียแล้ว สมัยนั้นพระปลัดลีเป็นเจ้าอาวาส คิดอยู่ว่าพระพุทธรูปองค์นี้สร้างมาเก็บไว้ก้นโบสถ์ ไม่เกิดประโยชน์อะไร หรือจะเป็นของวัดป่าเลไลยก์ ผู้ใดผู้หนึ่งสร้างอุทิศไว้ เพื่อนำไปประดิษฐานวัดป่าเลไลยก์ แต่ยังไม่ทันจะย้ายไป นานเข้าก็พากันลืม ได้พูดกับพระรักขิตวันมุนีให้ขอไปไว้วัดป่า พระครูรักขิตวันมุนีไม่กล้าขอ เกรงใจเจ้าอาวาส และกลัวชาวบ้านจะประท้วงติเตียนเอา

ที่วัดประตูสารนี้ มีธรรมาสน์งานพระบรมศพรัชกาลที่ ๕ และมีพระบรมรูปหล่อพระหัตถ์ประคองพระมาลาทรงเครื่องยศทหารประจำธรรมาสน์ด้วย วัตถุเหล่านี้เป็นสังเค็ดงานพระบรมศพ พระอารามหลวงได้ธรรมาสน์อย่างนี้ตามฐานะของวัด คือ วัดชั้นเอก ได้ชนิดแกะสลักปิดทอง ชั้นโท ได้ลายทองล่องชาด ชั้นตรีสามัญ ได้ลายทองพื้นดำ

ธรรมาสน์แบบกูบช้างหรือแหย่งช้างที่วัดประตูสารเป็นลายทองแกะสลัก คิดว่าตามหัวเมืองคงถวายพระอารามหลวง เมื่อพระอารามหลวงไม่มี คงถวายวัดที่สำคัญในจังหวัด จังหวัดสุพรรณบุรี วัดป่าเลไลยก์มีความสำคัญกว่าสิ่งอื่น เพราะมีพระพุทธรูปใหญ่อย่างโบราณทางราชการน่าจะส่งมาที่วัดนั้น แต่ทำไมมาตกอยู่ที่วัดประตูสาร เข้าใจว่าสมัยนั้นวัดป่าเลไลยก์อยู่ในที่กันดาร มีพระภิกษุน้อย รกไปด้วยต้นไม้และกอไผ่ คนข้างวัดก็ใจกระด้างเอาเปรียบวัด มีฐานะกึ่งวัดร้างแต่ยังทรงเป็นวัดอยู่ได้ ก็เพราะบารมีอภินิหารของหลวงพ่อในพระวิหาร ครั้นจะนำไปวัดป่าเลไลยก์ก็เกรงเป็นอันตราย จึงฝากเก็บไว้ที่วัดประตู

สารเพื่อรักษาไว้ เลยตกเป็นของวัดประตูสารจนบัดนี้[๘]

เมื่อสิบปีล่วงแล้ว ผู้เขียนได้ไปพบธรรมาสน์นี้ เขาตั้งทิ้งไว้โดยปราศจากการเอาใจใส่ เอาของไม่เป็นสาระไปวางสุมไว้บนธรรมาสน์นี้ โบราณพูดว่าเอาแก้วให้ลิงนั้นมันอย่างนี้เอง พนักข้างชำรุดจึงสั่งให้ซ่อมและรักษาไว้ แนะนำให้พระรักขิตวันมุนีขอไปรักษาไว้ที่วัดป่า เพราะเข้าใจว่าเป็นของวัดป่าเลไลยก์แน่ ผู้รับคำชี้แจงไม่ได้ปฏิบัติตามคำชี้แจงนี้ ได้ทราบในภายหลังว่าทางวัดจัดการซ่อมรักษาไว้ดีแล้ว ขออนุโมทนาด้วย เมื่อคราวไปพบธรรมาสน์จึงขอดูพระบรมรูปด้วย ดีใจที่พระบรมรูปดังกล่าวยังมีอยู่ ความจริงธรรมาสน์และพระบรมรูปควรมอบให้ที่พิพิธภัณฑ์จังหวัดรักษาไว้ เพราะทางวัดไม่ได้ใช้อะไร เนื่องด้วยธรรมาสน์ลายทองของวัดมีใช้เกินต้องการแล้ว บางวัดมีมากจนไม่เห็นเป็นสำคัญ

เป็นประเพณีของคนไทยเมื่อขึ้นปีใหม่ ต่างร่วมใจกันบำเพ็ญกุศลนักขัตตฤกษ์ที่สำคัญนั้น เช่น ตรุษ สงกรานต์ เป็นงานติดต่อกัน บางตำบลเริ่มทำบุญแต่วันตรุษยันวันสงกรานต์ วันสงกรานต์ดูเหมือนจะเป็นงานสำคัญกว่าวันตรุษ เพราะมีการก่อพระเจดีย์ทรายกันด้วย พอถึงวันต้นซึ่งเรียกว่าวันจ่าย พวกหนุ่มสาวมีจำนวนมากกว่าคนแก่ มีเด็กด้วยพอจำนวนกัน พากันขนทรายมาก่อพระเจดีย์ที่ลานวัดบ้าง ที่ลานโบสถ์บ้าง แล้วแต่จะเหมาะสมเพียงไร ก่อแล้วเอาอัฐิบ้าง ใบโพธิ์บ้างบรรจุในเจดีย์นั้น แล้วเอาดอกไม้ธูปเทียนบูชา ทรายนั้นมีประโยชน์ช่วยทำพื้นให้สะอาด หรือมิฉะนั้นทางวัดก็ได้อาศัยใช้ก่ออิฐถือปูนโดยผสม

---

[๘] อีกนัยหนึ่ง วัดประตูสาร มีฐานะเป็นวัดของเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี ในสมัยพระครูวิบูลเมธาจารย์ สังเค็ดอาจจะถวายให้วัดเจ้าคณะจังหวัดก็ได้

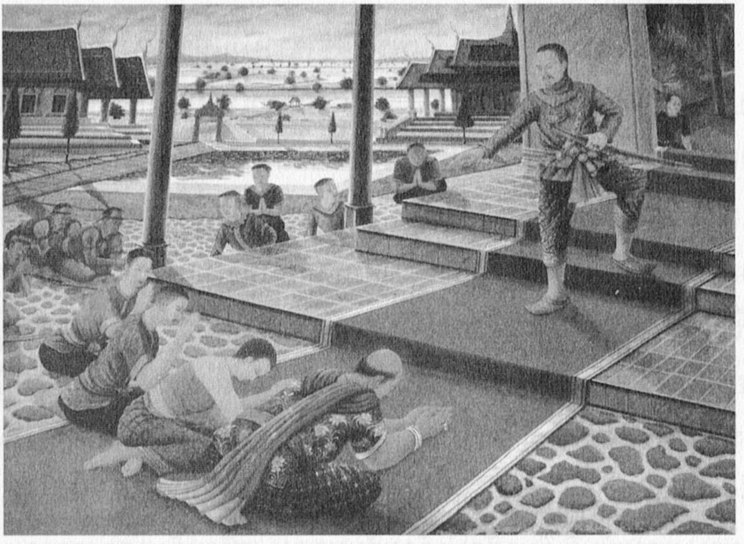
กับปูนขาวหรือปูนซิเมนต์

พวกเด็กๆ มันรู้อย่างไรก็ไม่ทราบ มันพูดกันเป็นคำตายตัวว่าพระเจดีย์ทรายนั้นมีอายุเพียง ๓ วันเท่านั้น เกิน ๓ วันไปแล้วไม่เป็นพระเจดีย์ มันว่าเป็นกองทรายทำลายไม่บาป มันว่าของมันดังนั้น ใครๆ จะเถียงก็ไม่ขึ้น จะต่ออายุให้ยาวไปอีกก็ไม่ได้ ถ้ามันไม่ยอมต่อ พอถึงวันที่ ๔ มันรวมหัวกันทำลายหมด ที่ทำลายนั้นเพราะเด็กมันคอยสังเกตว่า เจดีย์องค์ไหนเขาบรรจุอัฐไว้ มันก็ทำลายเอาอัฐไป คนได้นั้นคือเด็กหัวโจก ถ้ามากก็แบ่งกัน เด็กตัวเล็กๆ ไม่กล้าไปแตะต้อง เพราะแข้งของเด็กโตมันใหญ่กว่า

ก่อเจดีย์ทรายวันนี้ รุ่งขึ้นพรุ่งนี้เช้าชาวบ้านนำอาหารคาวหวานมาทำบุญใส่บาตร พาลูกหลานมาด้วย แต่งตัวสวยงามมาประกวดกัน ใครมีทองมากก็ใส่มาก บางคนใส่สายสร้อยตั้ง ๓-๔ เส้น ไม่ใช่สร้อยสวมคอ แต่เป็นสร้อยใส่ตะพายแล่ง คือใส่ตะพายแล่งที่บ่า บางคนสวมจนเต็มบ่า สมัยนั้นไม่มีตีชิงวิ่งราว ถ้าเป็นสมัยนี้คงไม่กล้าแต่งตัวอย่างนั้น ถ้าขืนเอามาอวดต้องบัลลัยแน่ วันสุดท้ายของสงกรานต์ เขานำอัฐิปู่ย่าตายายมาบังสุกุลที่วัด บางคนไม่นำมา เขานิมนต์พระไปบังสุกุลที่บ้าน ตอนเย็นสรงน้ำพระที่วัดเริ่มแต่พระพุทธถึงพระสงฆ์ เมื่อสรงน้ำพระเสร็จแล้ว เขาช่วยกันตักน้ำใส่โอ่งตามกุฏิพระ ตักเต็มหมดทุกโอ่ง เด็กๆ มันชอบเพราะมันขี้เกียจตักน้ำด้วยกันทุกคน เสร็จแล้วแสดงการละเล่นตามสมควร หรือมิฉะนั้นเข้าบ้านรดน้ำปู่ย่าตายาย หนุ่มสาวเอาโคลนบ้าง ขี้วัวบ้าง ละเลงกัน อย่างนี้เรียกพาลนักษัตร คือการละเล่นครึ่งดีครึ่งบอ รับอาหารเสร็จแล้วออกหลังบ้านเล่นไม้หึ่งบ้าง เล่นสะบ้า เล่นลูกช่วง กลางคืนร้องรำทำเพลงกัน และเข้าแม่ศรี หมู่ใครๆ ก็ร่วมกันเล่น

ไม่มีการวิวาทกัน เขาให้อภัยกันหมด ความจริงก็เล่นกันในระหว่างวงญาติ ไม่มีการเกเรอย่างทุกวันนี้

ที่จังหวัดสุพรรณบุรี ถึงเทศกาลสงกรานต์ได้ทำบุญเป็นงานใหญ่ คนทุกสกุลเข้าวัดทำบุญ ที่วัดป่าเลไลยก์คงเป็นที่รวมใหญ่ คนคงหลั่งไหลมาวัดบำเพ็ญกุศล จึงมีกล่าวไว้ในหนังสือเรื่องขุนช้าง ขุนแผนว่า *สกุลนางพิมก็มาในวันสงกรานต์ เพื่อประกอบพิธีดังกล่าวแล้วข้างต้น คือมาก่อพระเจดีย์ทราย ทำบุญใส่บาตร เป็นการฉลองพระเจดีย์ทราย*

จิตรกรรมฝาผนัง เรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน

ที่วัดป่าเลไลยก์นี้ เป็นจุดแรกให้เรื่องขุนช้าง ขุนแผน ลุกลามไปเหมือนไฟลามทุ่ง วัดป่าเลไลยก์นั้นเป็นวัดสำคัญแต่เดิมมา เพราะอยู่ชานเมือง ประชาชนคับคั่ง เพราะตั้งอยู่ใกล้ตัวเมืองเก่า ถึงวันสำคัญต้อง

มีคนไปนมัสการกันคับคั่ง ถึงกับวางหลักเป็นงานประจำปีสืบมา ถึงเวลาก็ไปกันเองโดยไม่ต้องตีฆ้องร้องเป่าออกฎีกา ความเคารพนับถือของเขาเป็นฎีกาประจำปีอยู่ในทุกตัวคน เป็นงานประจำปีติดต่อมาจนทุกวันนี้ พระพุทธรูปปางเลไลยก์ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี มีความสำคัญแก่พระพุทธศาสนาตั้งแต่ต้นจนบัดนี้

การคมนาคมไปสุพรรณบุรีนั้น ก่อนสงครามโลกแสนจะลำบาก ต้องนั่งเรือกลไฟตั้งวันถึงจังหวัดสุพรรณบุรี ถ้าขึ้นไปเดิมบางนางบวชอีกตั้ง ๒ วัน ๒ คืน คนก็แน่น ร้อนก็ร้อน นั่งไปวันยังค่ำคืนยังรุ่ง เดี๋ยวนี้มีรถเดิน การคมนาคมดีแล้ว เพราะมีถนนจากกรุงเทพฯ ไปถึงจังหวัดสุพรรณบุรีได้สะดวก ถึงเดิมบางนางบวชไปกลับวันเดียวก็ได้ ยิ่งไปวัดป่าเลไลยก์ก็ยิ่งสะดวกมาก เพราะถนนหลวงติดกำแพงวัดพอดี

พระอุโบสถ ศาลาวัดป่า ในอดีต

วัดป่าเลไลยก์เดิมเป็นวัดราษฎร์ **ได้สถาปนาเป็นพระอารามหลวงชั้นวรวิหาร สมัยรัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๖๒** เมื่อก่อนวัดป่ารกมาก เต็มไปด้วยต้นไม้และกอไผ่ กอโตๆ ลำใหญ่ๆ ดูครึ้มวังเวงใจสมกับเป็นวัดป่า ชาวบ้านใกล้วัดเบียดเบียนวัด จึงหาความเจริญได้ยาก ปัจจุบันนี้วัดป่าเลไลยก์สะอาดเรียบร้อยราบรื่น

เมื่อก่อนกุฏิเหมือนวัดร้าง ตั้งแต่พระครูรักขิตวันมุนีมาเป็นเจ้าอาวาส ปราบคนพาลลดน้อยลงและอพยพไปที่อื่น ทำลายกอไผ่หมด ความคิดไม่เหมือนกัน คนแต่ก่อนปลูกไว้ คนใหม่โค่นทิ้ง ได้ปรับปรุงเสนาสนะเรียบร้อย ทำกำแพงด้านถนน เป็นวัดพัฒนาของจังหวัด พระวิหารหลวงเปลี่ยนเป็นกระเบื้องสี มีโรงเรียนเป็นหลักฐาน พระอุโบสถ*เรียบร้อย ได้ทราบว่าเจ้าพระยายมราชมาสร้างไว้ และมอบพระพุทธรูปโบราณให้เป็นพระประธานในพระอุโบสถ*

พระอุโบสถ สร้างสมัยรัชกาลที่ ๖

อันกุฏิวัดป่าเลไลยก์นั้น เมื่อผู้เขียนเป็นเจ้าคณะตรวจการภาค ๗ ดำริไว้ว่าจะชวนพระคณาธิการในจังหวัดทุกอำเภอ สร้างกุฏิเป็นตึกอำเภอละ ๑ หลัง รวมเป็น ๗ หลัง ถ้าสร้างได้ก็ต้องหรูหรามาก คิดว่าควรทำ *เพราะจังหวัดสุพรรณบุรี ปูชนียวัตถุที่ขึ้นหน้าชูตาแก่ชาวโลกก็คือหลวงพ่อวัดป่าเลไลยก์* ความดำรินั้นมีอยู่เพียงในอกไม่แผ่รัศมีออกมาได้ เป็นทั้งนี้เนื่องด้วยพระคณาธิการบางท่านไม่ต้องการให้ผู้เขียนคลุกคลีตีโมงกับพระสังฆาธิการมากนัก เกรงผู้เขียนจะเด่นเกินพอดี มาระลึกและรู้สึกเช่นนั้น ภัยจะเกิดแก่พระคณาธิการไม่ปรารถนาก่อกรรมทำเวรกับใคร จึงได้ระงับความดำริไว้ในใจ ถ้าเป็นสมัยปัจจุบันนี้ ความคิดนั้นคงเป็นผล แต่บัดนี้โอกาสเช่นนั้นไม่มีแล้วแม้นจะมีก็ไม่ต้องทำ เพราะพระรักขิตวันมุนีได้ดำเนินการสร้างเรียบร้อยแล้ว พระรักขิตวันมุนี (ถิร) นี้ เป็นพระราชาคณะองค์แรกในวัดป่าเลไลยก์ ควรเห็นเป็นสำคัญ

พื้นพระวิหารข้างในนั้น เดิมทีเดียวเห็นลึกกว่านี้ ได้ทราบว่าถมให้สูงขึ้น เพื่อให้คนปิดทองได้สะดวก ไม่ต้องปีนป่ายให้องค์พระส่วนใดส่วนหนึ่งชำรุด จึงแลดูตื้นขึ้น เป็นการกระทำที่ปราศจากความคิด การที่คนโบราณทำพื้นวิหารให้ลึกคล้ายเดินลงสระน้ำนั้น เขาทำมีความหมายทำพระพุทธรูปให้เด่นลอยเพิ่มความยิ่งใหญ่มากขึ้น เขาสมมุติโบสถ์วิหารนั้นเป็นประหนึ่งสระน้ำ พระพุทธรูปเหมือนดอกบัวลอยอยู่กลางสระ น่าไหว้น่าสักการะเพียงไร เขามีความหมายอย่างนั้น มิใช่อาศัยความโง่กระทำ คนชั้นหลังไม่เห็นความสำคัญ ช่วยกันถม ช่วยกันกลบทำให้ตื้น เมื่อตื้นขึ้นมาแล้วก็แสดงอัธยาศัยของคนถม ควรจะรักษาความคิดของเขาไว้บ้าง *เรานั้นตายเร็ว โบสถ์วิหารนั้นมันตายช้า*

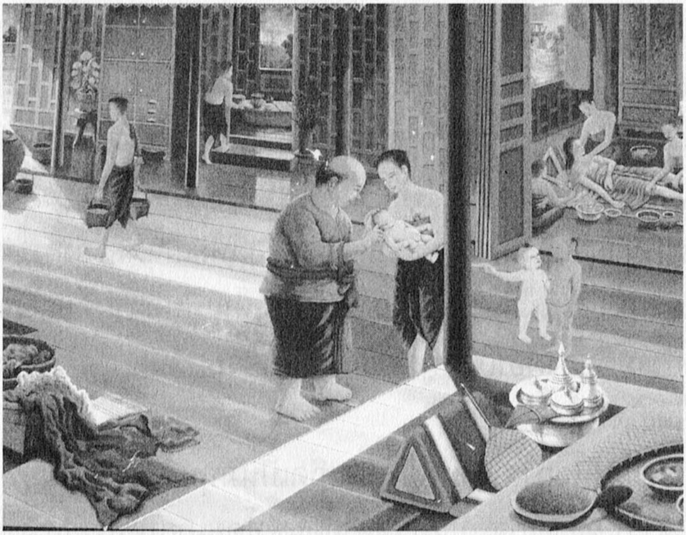
วัดป่าเลไลยก์ สัมพันธ์กับนางพิม

วัดป่าเลไลยก์เป็นที่ประชุมใหญ่ของพุทธศาสนิกชนมาแต่โบราณกาล การที่ต้องมีเรื่องพาดพิงถึงวัดก็เพราะขุนแผนเป็นตัวการมาสร้างสถานการณ์ขึ้น **ขุนแผนเป็นพระเอก นางวันทองเป็นนางเอก ขุนช้างเป็นตัวแทรก** ทั้ง ๓ คนนี้ล้วนแต่สร้างความฉกาจฉกรรจ์ขึ้นในประวัติศาสตร์พอๆ กัน ก็ดีไปอย่างหนึ่ง ถ้าไม่มีคน ๓ คนนี้แล้ว เรื่องเมืองสุพรรณบุรีก็คงอับเฉามาก คือ ไม่ครึกโครมสืบต่อกันมาเหมือนทุกวันนี้ ที่ดีก็มีมาก กล่าวคือ

นางวันทองเป็นดาวดวงเด่น ในความสวยงาม งามทั้งมรรยาท งามทั้งปัญญา งามทั้งความสามารถ

ขุนแผนดีเด่นในทางรบทัพจับศึก เป็นขุนพลที่เกรียงศักดิ์กล้าหาญชาญชัย เจ้าชู้อย่างหน้าเฉยตาเฉย ศีรษะแทบหลุดจากบ่าเพราะความเป็นเจ้าชู้ ได้รับเกียรติเป็นแม่ทัพ เป็นทหารเอกของอยุธยา

ขุนช้างดีเด่นในทางรวยทรัพย์ เอาแต่ใจตนเอง ถือเงินเป็นพระเจ้า ต้องการอะไรต้องเอาให้ได้ดังใจ เมาเข้าแล้วด่าคนไม่ไว้หน้า หยอกเมียต่อหน้าธารกำนัน ด้านต่อหิริโอตตัปปะ ตามเรื่องบอกว่าเป็นคนอัปลักษณ์ คือ มีลักษณะขี้เหร่ คุณแม่ของขุนช้างเกลียดขุนช้างยิ่งกว่าไส้เดือน แช่งชักหักกระดูกให้ตายวันตายคืน แต่คนนั้นเมื่อนรลักษณ์มันชั่วเสียทุกอย่าง ก็กลายเป็นดีไปได้ จะคิดไปก็ดีกว่าคนที่มีนรลักษณ์ดีบ้างชั่วบ้าง ความดีของขุนช้างที่ไม่มีใครเทียมในเมืองสุพรรณบุรีก็คือความมั่งมี ตั้งแต่เข้าท้องแม่ ทรัพย์สินก็ไหลมาเทมาสู่บารมีขุนช้าง แต่ถึงอย่างนั้น นางเทพทองมารดาของขุนช้างก็ไม่ปรารถนา

ขุนช้าง

คือว่าเงินทองนั้นไม่เป็นปัจจัยให้นางเทพทองรักลูกช้างได้ ที่จงเกลียดจงชังนั้น เนื่องจากขุนช้างเป็นคนจนผมนั้นเอง ศีรษะของขุนช้างจึงเป็นเรื่องใหญ่ให้แม่ข่มใจรักไม่ลง นางเทพทองคงไม่ได้ให้ขุนช้างกินหัวหอม ถ้ากินเสียบ้างผมคงขึ้น แต่ก็พูดยาก เพราะมันไม่มีผมมาแต่ในท้อง หัวหอมคงแก้ไม่ได้ ถ้าผมร่วงเมื่อโตพอมีหวัง

อันชะตากรรมของมนุษย์นั้น ย่อมมีเป็นทุนของชีวิตอันกรรมได้ลิขิตให้แล้วทุกคน ใครทำอย่างไรจะต้องได้รับผลกรรม ไม่มีทางจะหลีกเลี่ยง พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า เรามีกรรมเป็นของตน เราต้องรับผลของกรรม มรดกอันแท้จริงของมนุษย์ที่จะอำนวยผลให้ทุกภพทุกชาตินั้น คือกรรมนั่นเอง ไปไหนมันก็ไปด้วย อยู่ที่ไหนก็อยู่ด้วย ตายไปก็ไปด้วย เพื่อคอยอำนวยผลให้ตามชนิดของกรรม

การพิจารณาถึงกรรมนั้น ก็เพื่อเตือนใจให้ระลึกและรู้สึกตัว เรา

จะสุขหรือทุกข์ ย่อมเป็นไปตามผลของกรรมที่ทำไว้ เมื่อพิจารณาเหตุผลของกรรมดี จะได้เร่งทวีสร้างกรรมดีเพิ่มเติมให้มีมากขึ้นอีก เมื่อพิจารณาเห็นผลของกรรมชั่ว เช่น ตกทุกข์ได้ยาก เห็นด้วยปัญญาของตนเองว่าเป็นผลของกรรมชั่วที่ตนได้ทำไว้ ดวงใจจะได้ไม่ประทุษร้ายคิดเห็นว่าผู้อื่นแกล้งไม่อุปการะ ไม่ช่วยเหลือ เห็นเป็นผลของกรรมที่ตนทำไว้เอง เมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีมีความสุขคิดเห็นเป็นความดีของเขา ไม่ริษยาความดีของผู้อื่น ไม่พูดทับถมผู้อื่นด้วยกลั่นแกล้งทำความมัวหมองให้เกิดขึ้น

สัตว์ผู้มีโอกาสได้ชาติกำเนิดเกิดเป็นมนุษย์ บางคนมีบุพนิมิตแสดงให้รู้ว่า ผู้เกิดมาจะเป็นคนดีหรือคนชั่วโดยมากให้ทราบทางฝัน จะว่าไม่น่าเชื่อก็ไม่ได้ เพราะบางคนตรงกับความฝันจริงๆ ทั้งนี้ไม่ใช่งมงายเชื่อลางต่างๆ นานา บางคราวมันเป็นลางเกิดเป็นความจริงขึ้น ซึ่งเราเรียกอย่างหรูหราว่า *"เทวดาสังหรณ์"* คือเทวดามาบอกให้รู้ล่วงหน้า ถ้าเราอ่านพงศาวดารจีน เมื่อคราวบูเค็กแซจะมาเกิดปราบยุคเข็ญ พ่อแม่ต้องฝันดีเสมอ เรื่องขุนช้าง ขุนแผน ก็แสดงนิมิตของคนที่จะมาเกิดเหมือนกัน แล้วมีคำทำนายว่าผู้มาเกิดจะมีความสำคัญในชีวิตอย่างไร

ขุนแผนเมื่อจะลงมาสู่ครรภ์ นางทองประศรีผู้เป็นมารดา ฝันว่าท้าวปุรินท์ นำแหวนเพชรเม็ดใหญ่มาประทาน นางรับไว้ด้วยความปลื้มจนตกใจตื่น แจ้งเรื่องให้สามีทราบ ขุนไกรพลพ่ายผู้สามีทำนายว่าจะได้บุตรมีวาสนาบารมีกล้า จะเป็นคนมีเกียรติใหญ่โตข้างหน้า

นางศรีประจันภรรยาพันศรโยธา เมื่อนางวันทองจะมาเกิด ฝันว่าพิษณุกรรมเอาแหวนเพชรมาประทาน แสงรุ้งงดงามยิ่งนัก นางดีใจจนตกใจตื่น

นางเทพทองภรรยาขุนศรีวิชัย เมื่อขุนช้างลงมาสู่ครรภ์ นางฝันประหลาดกว่า ๒ คนข้างต้น คือ ฝันว่า ช้างพลายตายพองขึ้นอลึ่งฉึ่งเหม็นโฉ่หัวเน่า มีนกตะกรุมหัวเหม่คาบช้างเน่านั้นมาทิ้งที่กลางห้องนอนนางเทพทอง นางเทพทองเห็นจึงเรียกนกเข้าไปใกล้ นางก็กอดนกหัวเหม่กับช้างเน่านั้นแนบกับอกด้วยความปลื้มใจ แล้วพลันตกใจตื่นขึ้นมาเรียกหาขุนศรีวิชัยจนตัวสั่น เพราะความตกใจกลัว บันดาลให้กลิ่นช้างเน่าและนกหัวเหม่ในความฝันนั้นเหม็นคลื่นเหียนถึงกับอาเจียนออกมา

สกุลทั้ง ๓ นี้ ล้วนเป็นขุนนางด้วยกันทั้งนั้น เป็นคนมีหลักทรัพย์ทั้ง ๓ สกุล ถ้าจะพิจารณาเรียงตามลำดับ ขุนช้างเป็นที่ ๑ นางวันทองเป็นที่ ๒ ขุนแผนเป็นที่ ๓ เพราะขุนแผนนั้นเป็นเหล่ากอทหารชำนาญศึกมีสุจริตเป็นประจำสันดานของทหารที่ดี ***อันคนซื่อนั้นรวยยาก แต่ไม่ถึงกับยากจน*** ยิ่งขุนแผนเป็นเจ้าชู้ชั้นเซียนด้วยแล้ว ก็คงจะมีทรัพย์สะดวกแก่ความเป็นเจ้าชู้ได้วันหนึ่งๆ เท่านั้น ความมั่งมีคงไม่ทันขุนช้าง

เมื่อได้กำหนดครบทศมาส นางเทพทองคลอดลูกลำบากแสนเข็ญต้องช่วยกันข่มแทบจะเอาชีวิตไม่รอด นางเทพทองเห็นลูกชายก็ตกใจและเสียใจ แม่ด่าลูกเป็นคว้นไปเลย แช่งชักหักกระดูกให้ลูกตายโหงตายห่าเสียในบัดนั้น เกลียดไม่อยากเห็นหน้า ไม่อยากอุ้ม เป็นกรรมของขุนช้าง พอคลอดออกมาก็ถูกแม่ด่าไม่มีดี

เมื่อวันที่นางเทพทองคลอดขุนช้างนั้น บังเอิญมีผู้นำช้างเผือกมงคลหัตถีมาถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ขุนศรีวิชัยถือเอาเหตุนั้นเป็นมงคลนิมิต ตั้งชื่อลูกอัปลักษณ์นั้นว่า “**ขุนช้าง**” นางเทพทองเกลียดขุนช้างเพราะขุนช้างนั้นสวยเหมือนลิง หัวล้านออกขนมาแต่ในท้อง เมื่อโตขึ้นไปเที่ยวตากอากาศตามถนน พวกเด็กๆ ไม่รู้ว่าเป็นตัวอะไร ร้องถามกัน

ลั่นถนน พวกผู้ใหญ่ร้องบอกว่า อย่าว่าเขา นั่นคือขุนช้างลูกเศรษฐีเมืองสุพรรณ อย่าไปขวางเขา

นางทองประศรีเมื่อยังไม่คลอดบุตร มีผิวพรรณงดงามผ่องใส ผมสลวยสมหน้า ดวงหน้าอิ่มเอิบเหมือนดวงจันทร์วันเพ็ญ เมื่อถึงฤกษ์ดีคลอดบุตรเป็นชาย เมื่อถึงวันขุนแผนตกฟากนั้น บังเอิญพระเจ้ากรุงจีนนำแก้ววิเศษมาถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ญาติพี่น้องถือว่าเป็นมงคลนิมิตอันประเสริฐจึงตั้งชื่อเด็กน้อยว่า **"พลายแก้ว"** แก้วดวงนี้ในหลวงโปรดเกล้าฯ ให้บรรจุไว้ที่พระเจดีย์ใหญ่วัดเจ้าพระยาไทย

คำว่า **"พลาย"** นั้นได้ถามท่านผู้รู้ว่าเป็นภาษาอะไร ไทยหรือลาว มอญเขมร ไม่มีคำตอบที่แน่นอน เห็นมีที่ใช้ในสกุลขุนแผนเท่านั้น ที่อื่นไม่มี ใช้นอกจากช้างตัวผู้ ตรวจในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๙๓ แจ้งว่า "ว. ช้างตัวผู้ ชายหนุ่ม (ต.)" เมื่อเป็นดังนี้ เราก็จับคำว่าพลายมาบวช เรียกว่า "พลาย" นั้นแปลว่าเจริญด้วยกำลัง "พละ อายะ สนธิ - พลาย"

นางศรีประจันภรรยาพันศรโยธานั้น คลอดบุตรเป็นหญิงรูปร่างงดงามยิ่งนั้น ผิวพรรณผุดผ่องลออตา ญาติพี่น้องประชุมกันตั้งชื่อว่า **"พิมพิลาไลย"** เป็นศรีของจังหวัดสุพรรณบุรี นางพิมพิลาไลยจึงเป็นขวัญใจของชาวเมืองสุพรรณบุรี พิมพิลาไลยนี้ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น **"วันทอง"**

ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีนั้น มีคนหลายภาษาคือ ไทย จีน ลาว มอญ เขมร เฉพาะลาวก็พูดภาษาต่างกันหลายพวก ขุนแผนน่าจะเป็นคนไทย เพราะกล้าหาญ กำลังใจเข้มแข็ง ชอบเป็นทหาร

ขุนช้างน่าจะเป็นมอญ เพราะขุนศรีวิชัยนั้นคล้ายกับเป็นตำแหน่ง

รามัญ ได้พบขุนนางเก่ารามัญที่พระประแดง มีสมิงชัยสิริ หรือสมิงศิริชัย เมื่อเป็นนายกองช้างด้วยก็ยิ่งเหมาะสม

นางวันทองนั้น คงเป็นชาวลาว เพราะลาวชอบตั้งชื่อว่า พิมพาบ้าง รจนาบ้าง สีดาบ้าง นี้เป็นความเดาหาทางเป็นไป นางวันทองมีลักษณะงามมาแต่กำเนิด เมื่อโตขึ้นความเป็นสาวประกาศความสวยงามเด่นขึ้น ความงามนั้นจับตาจับใจผู้ได้เห็น จึงยกย่องว่าเป็นคนสวยเมืองสุพรรณบุรี

ขุนไกรพลพ่ายบิดาขุนแผน ถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏมีโทษถึงตาย ลูกเมียข้าทาสชายหญิงทรัพย์สมบัติถูกริบราชบาทว์เป็นของหลวงหมด ถึงคราววิบัติต้องเป็นดังนี้ ต้องเป็นไปตามอำนาจของกรรม นางทองประศรีหลบหนีพระอาญาไปกับพลายแก้ว มุ่งหน้าไปเมืองกาญจนบุรี เพราะมีพวกพ้องพี่น้องอยู่ที่นั่น เดิมเมืองกาญจนบุรีอยู่ที่ท่าเสาร์ ยังมีหลักฐานเกี่ยวแก่ขุนแผนปรากฏอยู่ กลางคืนต้องปีนขึ้นไปนอนบนต้นไม้ กลัวสัตว์จะมาทำอันตราย เพราะสมัยนั้นมีแต่ป่า เดินทางหลายวันกว่าจะถึงเมืองกาญจนบุรี พวกพ้องพี่น้องสงสารให้อุปการะเป็นอย่างดี *ทำให้นางทองประศรีตั้งตัวเป็นหลักฐาน ไม่น้อยหน้าเพื่อนบ้าน ทั้งนี้เนื่องด้วยนางทองประศรีเป็นคนมีอัธยาศัยหมั่นขยัน ไม่สุรุ่ยสุร่าย หาได้น้อยใช้แต่น้อย หาได้มากใช้แต่น้อย คนขยันต้องเป็นดังนั้น เว้นอบายมุข มีความเพียรพยายามสร้างตนเอง ความเพียรเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า* ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น คนขยันไม่เล่นการพนัน ย่อมสะสมทรัพย์ได้ ฉะนั้นจึงมีคำเตือนใจว่า

"**ยิ่งหมั่นก็ยิ่งได้ ยิ่งขวนขวายก็ยิ่งรวย**"

นางทองประศรีอยู่จังหวัดกาญจนบุรีประมาณ ๑๐ ปี จนพลายแก้ว

มีอายุ ๑๖ - ๑๗ ปี อาศัยที่นางทองประศรีเป็นคนรู้จักจน จึงพยายามเพื่อความไม่ยากจนต่อไป ขวนขวายหาทรัพย์สมบัติ พลายแก้วช่วยแม่ประกอบอาชีพตามสมควร

พลายแก้วเป็นเลือดทหาร เมื่อเจริญขึ้นคิดถึงตัวว่าโง่เป็นควายอยู่เมืองกาญจนบุรี ถ้าไม่หาทางเพื่อความเจริญในภายหน้า เห็นว่าถ้าจะให้ชีวิตรุ่งเรืองก็ต้องหาวิชาความรู้ เพื่อเกียรติของสกุลและความสุขในอนาคต จึงเอาความรู้สึกนั้นมาปรารภกับมารดา เพื่อให้มารดานำตัวไปฝากวัดบวชต่อไป

สมัยโบราณนั้น วัดเป็นโรงเรียนของกุลบุตร วัดเป็นตลาดวิชาของคนทั่วไป จะเรียนให้ดีจริงๆ ต้องบรรพชา เพื่อเอาเวลามาศึกษาให้มาก นางทองประศรีเห็นตามความคิดของพลายแก้ว และสบอัธยาศัยที่ลูกชายสนใจในการบวชเรียน จึงได้จัดการให้บวชที่วัดส้มใหญ่ อันเป็นวัดใกล้บ้านนั่นเอง มีอาจารย์บุญเป็นอุปัชฌาย์ พลายแก้วปัญญาดีและปัญญาทรงเรียนหนังสือได้ง่ายและประกอบด้วยความหมั่นขยัน เรียนวิชาของวัดส้มใหญ่จบแล้ว ตั้งใจจะหาความรู้ให้สูงขึ้น จึงนำเรื่องไปปรึกษาโยมมารดา นางทองประศรีจึง*นึกถึงขรัวมี วัดป่าเลไลยก์* และ*ขรัวคง วัดแค จังหวัดสุพรรณบุรี* สองขรัวนี้เป็นเกลอรักของขุนไกรพลพ่าย เป็นสหายร่วมน้ำสาบานด้วย เขาซื่อสัตย์ต่อกัน เมื่อพ่อต่อพ่อเป็นเกลอกันแล้ว ลูกต่อลูกก็รักใคร่กันเหมือนพี่น้องมารดาบิดาเดียวกัน ร่วมสุขร่วมทุกข์ไม่จืดจาง คนโบราณถือขลังในเรื่องเกลอ

นางทองประศรีนำเณรแก้วมาฝากขรัวมี วัดป่าเลไลยก์ สมภารมีเอ็นดูและรักใคร่เณรแก้ว ในฐานะเป็นลูกชายของเพื่อนเก่า จึงพยายามกวดขันให้เณรแก้วศึกษาความรู้ ส่วนเณรแก้วนั้นเป็นคนมีปัญญาดี เล่า

แม่ทองประศรีพาเณรแก้วไปฝากกับสมภารมี (ขรัวมี) วัดป่า

เรียนเขียนอ่านได้คล่องแคล่ว ทั้งคาถาอาคมก็พยายามท่องได้ง่าย หมั่นฝึกหัดสมาธิเพื่อใช้วิชาอาคมขลัง

การจากบ้านไปเรียนวิชานั้น เป็นประเพณีที่นิยมกันมาแต่เดิมครั้งพุทธกาล พระราชโอรสกษัตริย์เช่นเจ้าผู้ครองแคว้นมคธและกาสีโกศล ได้ส่งพระราชโอรสไปเรียนวิชายังต่างประเทศ เพื่อเตรียมตัวปกครองบ้านเมือง อันนี้เป็นความนิยมสืบกันมาจนทุกวันนี้ ประเทศใดที่มีความเจริญด้วยวิชาก็พยายามไปสู่ประเทศนั้น แม้จะยากลำบากก็ทนเอา เช่น แต่ก่อนคนไทยไปยุโรปครั้งสมัยอยุธยา ต้องเดินทางเป็นเวลาแรมปี ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์กำลังเจริญ ไปยุโรปใช้เวลาสัก ๒ วันก็ถึงนับว่าสะดวกมาก เณรแก้วต้องเดินทางมาอยู่จังหวัดสุพรรณบุรี ก็เพื่อหาความรู้ประดับตัวและเพื่อความเจริญในอนาคต

ประเพณีเทศน์มหาชาติ

ตามประเพณีของวัดพระพุทธศาสนา ต้องมีเทศน์มหาชาติทุกวัด มีเทศน์เวลาไหนนั้นแล้วแต่กาลและโอกาส บางวัดมีในพรรษา บางวัดก็มีออกพรรษาแล้ว บางวัดก็มี ๓ วันติดๆ กัน บางวัดก็มีวันเดียวจบ บางวัดมีแต่เทศน์คาถาพัน เมื่อเทศน์มหาชาติมีประจำวัดเช่นนั้น พระภิกษุโดยมากต้องหัดเทศน์มหาชาติ เณรแก้วจึงต้องหัดเทศน์มหาชาติด้วย ตามตำนานบอกว่าเณรแก้วเทศน์กัณฑ์มัทรี

เมื่อเณรแก้วมาอยู่วัดป่าเลไลยก์แล้ว ถึงเดือน ๕ เข้าฤดูสงกรานต์ ชาวบ้านมาก่อเจดีย์ทรายตามความนิยม รุ่งขึ้นจัดการฉลอง ชาวบ้านเอาอาหารคาวหวานมาทำบุญใส่บาตร อาหารคาวหวานใส่ถ้วย เด็กศิษย์วัดจัดมาพร้อม แต่โบราณเขาใช้โอเถา ไม่มีถ้วยชามเหมือนทุกวันนี้ เด็กมันเตรียมภาชนะล่วงหน้า ๑ วัน ขัดถูเรียบร้อย เพราะจะอวดชาวบ้านว่า

พวกข้าสะอาด ถ้าสกปรกชาวบ้านเขาติถึงอาจารย์ด้วย พวกเด็กมันระวังกลัวจะถูกติ

การตั้งบาตรเรียงแถวนั้น ใครจะไปเกี่ยวข้องไม่ได้ พวกศิษย์มันรู้ระเบียบ ถ้าใครไม่รู้ เด็กโตนั้นบอกให้ ถ้าไม่จำมันเขกหัวเอาด้วย อ้ายเด็กพวกแข้งโตนั้นมีอิทธิพลมาก แทบชี้ไม้เป็นนก ชี้นกเป็นไม้ องค์ใดมีพรรษามาก บาตรต้องตั้งข้างหน้า จะแทรกแซงไม่ได้ คือเรียงตามลำดับอาวุโส บางแห่งตั้งบาตรและสำรับไว้หน้าพระ เมื่อตั้งเรียบร้อยแล้วชาวบ้านก็ใส่บาตรเริ่มแต่ต้นแถวลงมาปลายแถว ถึงคราวที่เรื่องขุนช้างขุนแผนจะเกิดขึ้น เณรแก้วก็ลงมารับทานกับเขาด้วย นั่งสุดแถวเพราะเป็นเณรมาอยู่ใหม่ อ่อนพรรษากว่าสามเณรองค์อื่น

นางพิมกับนางสายทองมาทำบุญใส่บาตรเหมือนชาวบ้าน นางพิมเป็นคนสวยและมรรยาทดี เป็นที่น่าสนใจของชาวบ้านและชาววัดเป็นทุนอยู่แล้ว ขึ้นชื่อทุกคุ้งน้ำ สวยทั้งรูป งามทั้งมรรยาท นุ่งห่มก็สมสวย ดูสุภาพและงามไปทุกอย่าง ใครเห็นก็ชมว่าสวยล้ำคน นางพิมใส่บาตรเริ่มแต่หัวแถว มีขนมนมเนยส้มสูกลูกไม้ตามมีตามได้ บรรจงใส่บาตรมาโดยลำดับจนถึงปลายแถว เห็นเณรแก้วนั่งสำรวมอยู่สุดท้าย เห็นเป็นเณรหน้าใหม่ก็ตั้งใจดูด้วยกึ่งตา เมื่อเห็นหน้าชัดต้องทำตาโต คิดว่าเณรองค์นี้คล้ายกับว่าเคยเห็นหน้ากันมาก่อน แต่นึกไม่ออกว่าเคยเห็นที่ไหนบุพเพสันนิวาสอันเป็นกรรมเก่าก็ผุดขึ้นในดวงใจ คือเกิดอารมณ์รักขึ้นทันใดนั้นความประหม่าก็เกิดตาม แต่อาศัยคุมสติอยู่ เห็นเณรแก้วนั่งหน้างํ้าเป็นม้าหมากรุกก็นึกขำในใจ วันทองเกิดอารมณ์ยั่วขึ้นมา เอาอาหารใส่ถ้วยแกงจนล้นถ้วย เอาส้มบ้าง แตงโมบ้าง วางโป๊ะปิดปากถ้วย

เณรแก้วเห็นสีกาน้อยใส่บาตรมีอาการดังนั้น ก็เกิดโทสะอ่อนๆ

ขึ้นในใจ เงยหน้าขึ้นตั้งใจดูหน้าคนที่แกล้งตน พอเห็นก็ตกตะลึง คิดว่าสีกาน้อยนี้ได้เคยเห็นมาแล้ว เณรแก้วนึกไม่ออก เพราะจากสุพรรณไปร่วม ๑๐ ปี พอเห็นหน้าสายตาก็กระทบกัน จึงแกล้งทำตาเขียวสอดเข้าสายตานางพิม

นางพิมถลึงตาเข้าใส่เณรแก้วบ้าง แสดงให้เห็นว่าไม่กลัว ยิ้มถามเณรแก้วว่า จะทำไม เณรแก้วเห็นว่าสีกาน้อยจะก่อความยาวสาวความยืดเอาตัวเข้าแล้ว จึงพูดว่าสีกาใส่บาตรไม่เหมือนชาวบ้าน ดูไม่งาม

นางพิมชำเลืองดูสามเณรอย่างหวานพูดว่า เณรนี่ปากเปราะเราะรานเอาชาวบ้าน ขืนพูดมากไปชาวบ้านเขาจะไม่เลื่อมใสศรัทธาจะไม่ใส่บาตรให้ฉัน ท้องจะแห้งรู้ไหม แล้วค้อนให้เณรแก้วแวบหนึ่ง ถามเณรแก้วว่าไม่เหมือนชาวบ้านอย่างไรพูดมา

เณรแก้วตอบว่า สีกาใส่จนล้นถ้วย เอาส้มบ้าง แตงโมบ้าง ปิดปากถ้วยหมด รูปจะฉันอย่างไร ทำอย่างนี้ถือว่าเป็นคนสวยหรือ

ถูกใจนางพิมมาก จึงถลึงตาเข้าใส่เณรแก้ว แสร้างทำโกรธพูดว่าอย่ามาทำปากมาก รู้ไหมว่าตัวเป็นเณร ขืนปากกล้าไปจะไม่มีใครใส่บาตรให้ เณรรู้ไหมว่าพระเณรนั้นวินัยห้ามไม่ให้พูดเวลารับบาตร เวลาฉันอาหาร เณรอ่านสิกขาวินัยเสียบ้าง พูดเสียดสีชาวบ้านอย่างนี้ถูกสิกขาวินัยหรือ เณรจะทำไม ความสวยของฉันไปหนักอะไรใคร พูดแล้วทำตาล้อเลียนเณรแก้ว

เณรแก้วพูดว่า สีกาใส่บาตรอย่างนี้ แกล้งหรือ?

นางพิมตอบทันทีว่า นี่ นี่ เณรหยุดพูด เณรบอกมาตรงๆ ว่า จะฉันข้าวหรือจะฉันทัพพี เขาปรานีแล้วยังตีเอาเรือ เมื่อเณรว่าแกล้งก็เป็นแกล้ง ว่าแล้วนางพิมก็เอาข้าวเทโป๊ะลงในบาตรเณรแก้วจนล้นร่วงหล่นลง

ข้างๆ หลิ่วตามองหน้าเณรแก้วยิ้มระรื่นเป็นการยั่ว พูดว่าอย่างนี้แกล้งหรือเปล่า นางพิมยิ้มน้อยยิ้มใหญ่ ค้อนให้เณรแก้วก่อนจะหลีกไป พูดแถมท้ายว่า เณรเก่งละ ต่อไปคงฉันลมได้ ทำตาเย้ยยิ้มเยาะเณรแก้วอีก

เณรแก้วเทศน์มหาชาติ ณ วัดป่าเลไลยก์

ตามปกติเทศน์มหาชาติเขามีประจำวัด ทางภาคอีสานเรียกว่าบุญพระเวส เป็นกุศลพิธีที่ชื่นอกชื่นใจแก่ชาวบ้านยิ่งนัก เด็กผู้ใหญ่หนุ่มสาวมารวมกันฟังจนแน่นศาลา ยิ่งผู้แสดงมีสำเนียงเสียงไพเราะด้วยแล้วคนก็ยิ่งมากขึ้น แต่ละกัณฑ์ๆ มีไทยทานเครื่องกัณฑ์เป็นกองๆ ทีเดียว ชาวบ้านรับบ้านละกัณฑ์ บ้านขุนช้างรับกัณฑ์กุมาร บ้านนางพิมรับกัณฑ์มัทรี เมื่อกัณฑ์กุมารจบแล้ว ต่อไปก็เป็นกัณฑ์มัทรี

พระเวสสันดรนี้ท่านมีบุญบารมีมาก ท่านสร้างวัดแทบทุกวัดทุกจังหวัด ใครจะสร้างอะไรเมื่อไม่มีทุน ต้องทูลสมเด็จพระเวสสันดรมาช่วยสร้าง คือมีเทศน์มหาชาติหาทุนสร้างแทบทุกวัด พระเวสสันดรสวรรคตไปแล้วกี่โกฏิล้านปีก็ไม่ทราบ ทุกวันนี้ก็ยังช่วยสร้างวัดอยู่ และจะต้องช่วยในกาลต่อไป

พระธรรมพระศาสน์เจ้า จอมอารย์
บุญบ่มกมลมาลย์ มอบฟ้า
ดุจเทพหลั่งทิพธาร มอบโลก
ส่ำสุขทุกแหล่งหล้า ชุ่มน้ำใจเมือง
ใดนั้นกษัตริย์เจ้า จอมสกล
บารเมศร์ประสิทธิ์ผล ผ่องพื้น

ประชาทั่วมณฑล สพสวัสดิ์
ออกโอฐปราโมทย์ตื้น นอบน้อมถวายชัย

ถึงเวลาจะต้องเทศน์กัณฑ์มัทรี ขรัวมีวัดป่าเลไลยก์เกิดอาพาธเป็นไข้หวัดทำให้เสียงแหบแห้ง จึงสั่งให้เณรแก้วไปเทศน์แทน ให้เณรอ้นนำไป มีกล่าวไว้ในหนังสือขุนช้าง ขุนแผน ว่า

เณรอ้นรับคำแล้วอำลา
มาครองผ้าสไบหนังไก่สี
จบจับรับเอาห่อคัมภีร์
คอยอยู่ที่บันไดจะไคลคลา

แสดงว่าธรรมเนียมคนโบราณนั้น เวลาจะจับหนังสือเกี่ยวแก่พระธรรม ต้องยกมือไหว้ทำความเคารพเสียก่อน ดังกล่าวไว้ในคำกลอนนั้น ถ้าไม่ไหว้แสดงว่าขาดคารวะ ถูกตำหนิว่าเป็นคนกระด้าง เขาติเตียนกันมาก คัมภีร์เทศน์เวลาเชิญไปวางไว้บนบ่า จะถืออย่างไม้พลองไม่ได้ เขาว่าเสียมรรยาท เป็นการดูหมิ่นพระธรรมและตายไปตกนรกด้วย เมื่อผู้เชิญคัมภีร์เดินไปบนศาลา บ่ายหน้าไปทางไหน เขายกมือไหว้ทุกคน มรรยาทอย่างนั้น บัดนี้หายไปหมดแล้ว คนเชิญคัมภีร์ต้องเดินหน้าผู้แสดงธรรมและเดินหน้าผู้อื่นด้วย ห้ามไม่ให้เดินตามหลัง คนถือตาลปัตรเดินตามหลังพระผู้แสดงธรรม โบราณต้องมีตะเกียงรั้ว ๑ ใบ ถือนำหน้าคนแบกคัมภีร์ได้ เพราะส่องทางให้เดิน สมัยนั้นบ้านเมืองไม่มีไฟสว่างจ้าตามถนน เข้าซอกตรอกน้อยใหญ่ต้องมีไฟนำทาง เณรอ้นพาเณรแก้วไปแสดงธรรม เพราะยังไม่เคยไปจึงต้องมีผู้นำ

เณรแก้วขึ้นศาลาไปนั่งยังอาสนะอันสมควร พบหน้าสีกาพิมต่างชม้อยตาเข้าหากัน ต่างระลึกถึงวันใส่บาตรเมื่อวันสงกรานต์ เณรแก้ว

เกรงนางพิมจะอบรมเอาเหมือนเมื่อวันสงกรานต์ จึงพยักหน้าเชิญสีกาพิมเข้ามาใกล้ สีกาสาวสวยก็ไม่ย่อย ค่อยๆ เดินเข้ามาด้วยมรรยาทอันผึ่งผายและงดงามเรียบร้อยเข้าหาเณรแก้ว ความเข็ดขยาดของเณรแก้ว เนื่องด้วยวันใส่บาตรสงกรานต์ยังค้างอยู่ในใจ เกรงนางพิมจะตวาดเอาอีก เณรแก้วจึงพูดอ่อยๆ ให้นางพิมเกิดความสงสารว่า วันนี้ท่านขรัวมีให้รูปมาเทศน์แทน เพราะท่านอาพาธลงทันด่วนมาแสดงไม่ได้ ไม่สามารถจะขัดคำสั่งอาจารย์ได้ บังเอิญมาแสดงธรรมในกัณฑ์ของสีกาน้อยด้วย รูปว่าสีกาพิมคงไม่รังเกียจ สีกาพิมสาวน้อยแสดงอัธยาศัยน่ารัก ดังคำกลอนว่า

นางพิมยิ้มตอบไปทันใด
ไหนๆ ก็เหมือนกันไม่ฉันทา
ไม่เลือกเณรเลือกขรัวว่าชั่วดี
ตามแต่บาลีพระคาถา
พูดพลางยิ้มเหลือบไปปะตา
(ก็หลบหน้าขวยใจเพราะไอรัก)

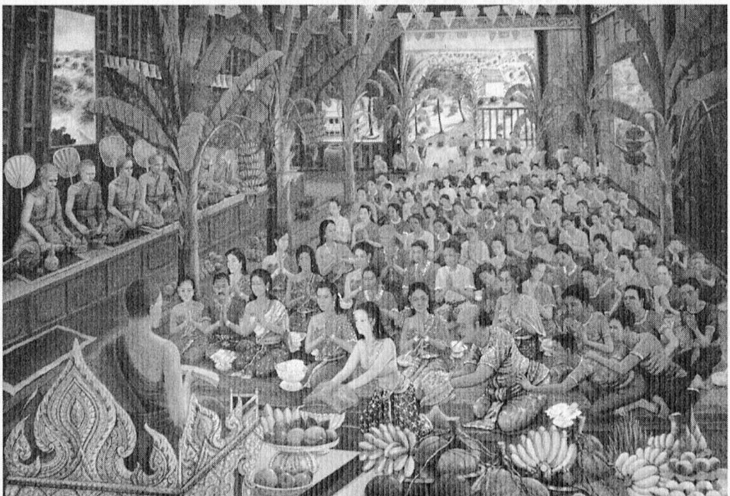
เณรแก้วคงดีใจได้ยินคำพูดอันสุภาพของสีกาพิม บทกลอนนั้นเป็นสำนวนที่นางพิมตอบเณรแก้ว ความจริงแล้วนางพิมดีใจยิ่งกว่าขรัวมีแสดงธรรมเสียอีก เพราะคนแก่ยิ่งเป็นขรัววัดก็ยิ่งไม่มีความหมายของเด็กสาว เมื่อนางพิมและเณรแก้วพบเห็นหน้ากัน เสียงรักก็กระซิบที่หัวใจด้วยกันทั้งคู่ เสียงรักที่ไปกระซิบนั้น มันเพราะพริ้งกว่าเสียงเทศน์

เณรแก้วขึ้นธรรมาสน์ จับคัมภีร์เทศน์ประนมไว้แค่อก นางพิมนั่งก้มหน้าทอดตาต่ำ ทำให้เณรแก้วปลื้มใจที่มองหน้าสีกาพิมได้เต็มตา สิ่งที่เณรแก้วเกรงกลัวนั้นคือ สายตาสีกาพิม เพราะตาหวานจับใจเณรแก้ว

ตั้งแต่วันใส่บาตรนั้นแล้ว เณรแก้วจึงหวั่นใจนัก คุมสติอยู่กับตัว สะกดใจตั้งนะโมขึ้น ๓ จบ แล้วเดินจุลลนียบทต่อ เณรแก้วเห็นสีกาพิมไม่เงยหน้าอยากจะกล่าวว่า

ตั้งนะโมว่าโอ้โอ๋แม่
เชิญเหลียวแลนัยนา

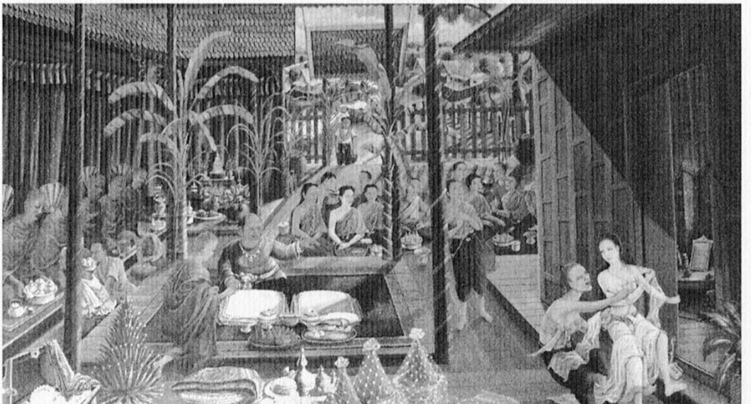
ไม่กล้าบอก เพราะเป็นความรักแรกพบ ดีไม่ดีเกมรักก็จะจบเอาวันนี้เหมือนกัน สำเนียงเทศน์ของเณรแก้วกระแสเสียงไพเราะจับใจผู้ฟังทุกคน พรรณนาถึงมัทรีพบพระยาราชสีห์ ๓ ตัว นอนขวางทางอยู่ เณรแก้วจะออกทำนองไหนไม่ทราบ คนฟังเทศน์ในศาลาชื่นอกชื่นใจ ต่างสาธุการขึ้นพร้อมกัน นางพิมแรงศรัทธาอย่างไรไม่ทราบ เปลื้องผ้าสไบศรีทับทิมออกบูชาธรรม เข้าใจว่าคงบูชาความรักมากกว่า หากแกล้งแสดงศรัทธาว่าเลื่อมใส นางพิมอธิษฐานว่า

เณรแก้วเทศน์กัณฑ์มัทรี นางพิมถวายผ้าสไบบูชากัณฑ์เทศน์

สาธุสะเดชะข้าทำทาน
ให้พร้อมยศบริวารในภายหน้า
สารพัดมั่งมีปรีดา
ว่าแล้วนั่งฟังด้วยตั้งใจ

ขุนช้างนั่งฟังเทศน์ในศาลานั้น ในฐานะเป็นเจ้าของกัณฑ์กุมาร เทศน์กัณฑ์นั้นก็จบแล้ว ควรจะกลับได้ แต่ขุนช้างยังไม่กลับ ยังตั้งใจฟังต่อไป ฟังเทศน์กัณฑ์นี้ ขุนช้างมิได้ตั้งใจเอาบุญ แต่ตั้งใจเพื่อก่อความรัก คือทนนั่งประหนึ่งฟังเทศน์นั้น เพราะติดใจในความสวยของนางพิม ศรัทธาในความสวยงามของนางพิมมากกว่า ทนทู่ซี้ซังกะตายฟังคงไม่ได้ยินเสียงเณรแก้วว่าไพเราะอย่างไร เห็นเขาสาธุก็ยกมือท่วมหัวสาธุบ้าง แต่ตานั้นจ้องที่นางพิม เพื่อให้นางพิมเห็นความดี ว่าตนนั้นแก่ธัมมะธัมโมไม่แพ้ใคร เมื่อทำตนดังนั้นเข้าใจว่านางพิมคงสนใยในตนคงเฉลี่ยความรักให้บ้าง

ขุนช้าง เข้าภาพกัณฑ์เทศน์กุมาร

ความจริงนางพิมไม่ได้สนใจขุนช้างเลย มาทำท่าเคาะแคะเวลาไร นางพิมพร้อมด้วยบริวารด่าสนองอย่างสาดเสียเทเสีย อย่าคิดเลยว่าขุนช้างจะโกรธ ขึ้นชื่อว่านางพิมแล้วขุนช้างไม่โกรธ ยิ่งด่ายิ่งชอบ คงถือขลังว่า

ผู้หญิงด่าถือว่าผู้หญิงรัก
ผู้หญิงให้จวักคือเขากวักให้ไปหา

เอากับขุนช้างซิ พ่อแปลมรรยาทเลยร้ายกลายเป็นดีไปหมด สมกับคำว่า คนด้านเทวดาก็กลัว

เมื่อขุนช้างเห็นนางวันทองเปลื้องผ้าสไบศรีทับทิมบูชาธรรม ขุนช้างเห็นเป็นโอกาสเหมาะจะแสดงนิสัยทะลึ่งตึงตังได้ จึงเอาผ้าของตนออกบูชาธรรมบ้าง จำเพาะจะต้องเอาไปวางไว้บนพานร่วมกับนางพิมและเคียงข้างกันด้วย แสดงอาการหน้าด้านบนศาลา ไม่อับอายขายหน้าชาวบ้าน เท่านั้นยังไม่สาสมแก่ความด้านของแก เพราะคนยังไม่รู้เห็นทั่วกัน แกดันอธิษฐานดังๆ ว่า

สาธุสะเดชะเมตตาจิต
ขอให้สมอารมณ์คิดพิสมัย
ให้ได้เร็วพลันให้ทันใจ
แต่ในค่ำวันนี้อย่าคลาดคลา
ว่าพลางวางเคียงผ้านางพิม
ขอให้ผ้าศรีทับทิมอย่าแคล้วข้า
จงบันดาลเคลื่อนคล้อยให้ลอยมา
แต่เวลาค่ำวันนี้อย่านานไป

ฟังคำอธิษฐานของขุนช้าง เขาจะเอาให้ได้ดังใจให้ได้ผลในวันนั้นคืนนั้น เทวดาได้ฟังคงอ่อนใจ เพราะอารมณ์ร้อนของขุนช้าง ถ้าขุนช้าง

จะติดสินบนเทวดาๆ คงเผ่นวิมานหนีไปหมด ไม่ยอมกินสินบนแน่ๆ อยู่วิมานไม่ติด คงคันไม้คันมือไปตามๆ กัน

นางพิมได้ฟังละอายใจและหมั่นไส้ขุนช้าง โกรธจนทนไม่ไหว ถุยถ่มน้ำลายใส่หน้าขุนช้างด้วยความแค้น สั่งคนใช้ให้ยกพานกลับมา ฟังเทศน์ไม่ไหว ถูกมารขุนช้างมารบกวนประจญต่อหน้าคนเต็มศาลา

อีพรมอีปูคนใช้รู้ใจนาย ตนเองเกลียดขี้หน้าขุนช้างเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เมื่อได้ยินนางพิมสั่งก็สมใจ ทั้งสองคนตั้งใจจะแกล้งให้สมแค้น จึงยกพานข้ามหัวขุนช้างต่อหน้าคนทั้งศาลา ขุนช้างขัดใจมาก แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร ชายผ้าก็ปัดหัวขุนช้างไปด้วย อีสองคนนั้นมันทำเหมือนไม่ใช่หัวขุนช้าง สายทองทนไม่ไหว จึงแกล้งด่าอีพรมอีปู สุมไว้ที่กระบาลขุนช้างว่า อีชาติไพร่ยกของข้ามหัวขุนช้างให้เสียราศรีตัวเอง ทำอย่างนี้อัปรีย์จะกินหัวขุนช้าง แล้วชวนนางวันทองกลับบ้าน เลิกฟังเทศน์ นางพิมแค้นใจยิ่งนัก ด่าเปรียบเปรยต่างๆ นานา แล้วชวนกันกลับบ้าน

เณรแก้วนั่งว่าเทศน์บนธรรมาสน์ ตาจ้องมองนางพิมอย่างหวามใจ เห็นนางสายทองบ่นพึมพำๆ แสดงอาการกระฟัดกระเฟียด ค้อนขุนช้างหลายวง สบัดตะโพกใส่หน้าขุนช้างชวนกันลงศาลา เณรแก้วใจหายวาบ เทศน์ต่อไปไม่ได้ ลืมหน้าลืมหลัง ว่าผิดๆ ถูกๆ ตะกุกตะกักเสียงแหบแห้งลง เพราะขาดนางพิมเป็นกำลังใจ เลยจนเทศน์เอาดื้อๆ ผู้ฟังเสียใจทั้งศาลา ผู้รู้เหตุการณ์คงแช่งชักหักกระดูกขุนช้างทุกคน แต่ขุนช้างแกไม่ย่นย่อ ใครด่าแกไม่ว่า ยิ่งนางพิมด่าก็ยิ่งหวานนัก เรื่องเกี่ยวแก่นางพิมแล้ว ขุนช้างเห็นงามไปหมด เอาแต่ใจตนเองเท่านั้น

ขุนช้างเป็นคนจนผมก็ไม่ใจน้อย ผิดกับคนไร้ผมธรรมดา แกกลับแสดงเป็นคนใจมากเสียอีก โลกเขารู้กันตลอดว่าคนไร้ผมเช่น

ขุนช้าง จะพูดความจริงไม่ได้เป็นเกิดเรื่อง โกรธเป็นฟืนเป็นไฟ เช่น อากาศร้อนอบอ้าวจะบ่นว่าร้อนจริง อากาศครึ้มฟ้าครึ้มฝนจะพูดว่าครึ้มจริง ดังนี้เป็นต้น ไม่ได้ทั้งนั้น ถ้าขืนพูดก็เท่ากับถ่มน้ำลายรดคนจนผมนั่นเอง มันแสลงไปทุกคำพูด พ่อได้ยินเป็นตาเขียวทุกคราว ส่วนขุนช้างตรงกันข้ามไม่แสดงใจน้อย ชอบแสดงใจมาก และต้องการให้ชาวบ้านรู้ว่าไร้ผม เช่น บทกลอนตอนขุนช้างไปแต่งงานพระไวย กล่าวว่า

ขุนช้างไสช้างมาเงินเงิน
โด่งเดินชิดเฉียดเข้าชายป่า
อ้ายเฒ่าบัวหัวล้านเป็นควาญมา
บ่าวข้าตามแน่นแล่นปะเลง

ตามหลักฐานยืนยันว่า ขุนช้างเป็นคนใจมาก ผิดวัฒนธรรมคนไร้ผม ผ้าดามเชือกก็ใช้สีแดง สีอื่นไม่ชอบ ขุนช้างห่มผ้าส่านสีแดง ไม่ชอบสีอื่น คนผมดกถมไปแกไม่ชอบ จำเพาะเจาะจงเอาควาญบัวหัวล้านมาเป็นควาญ แสดงว่าเป็นคนใจมาก หรือแกจะแกล้งหาเรื่องด่าคนก็ไม่ทราบ อาจไม่ใจน้อยก็ได้ เพราะการไร้ผมของขุนช้างผิดมนุษย์ คือไร้ผมอกมีขนตั้งแต่อยู่ในท้องแม่

เมื่อนางพิม - สายทอง - อีพรม - อีปู่ รวมหัวกันด่าแช่งขุนช้างสมแก่ใจแล้ว จึงสะบิ้งตะโพกใส่หน้าขุนช้าง เป็นการอำลา พากันลงจากศาลามุ่งหน้าไปบ้าน นอนไม่หลับตลอดคืน แค้นใจขุนช้างที่มาบ่อนทำลายความตั้งใจของตน

เณรแก้วก็เช่นกัน นอนกระสับกระส่ายตลอดรุ่ง คิดถึงนางพิมตลอดคืน ร้อนรักมันหนักกว่าร้อนไฟ เร่งคืนให้สว่างเร็วๆ พอท้องฟ้าสางเณรแก้วรีบนุ่งสบงทรงจีวร คว้าบาตรวางบนบ่า ออกบิณฑบาตมุ่งหน้า

ไปบ้านนางพิม ไปแต่เช้าตรู่ ต้องการเห็นหน้านางพิม อันความรักนั้นทำให้เณรแก้วลืมตัว ถึงบ้านนางพิมยืนสำรวมอยู่ที่ประตูรั้ว ไม่กล้าเงยหน้า กลัวสีกาพิมจะให้ฉันทัพพีอีก เหมือนเมื่อใส่บาตรคราวฉลองเจดีย์ทราย

นางพิม สายทอง ลงมาใส่บาตรตามปกติ คิดอยู่ว่า ขอให้เณรแก้วมารับบาตร พอเปิดประตูบ้านก็พบเณรแก้วเข้าจริงๆ ชะงักอยู่ที่ประตูบ้านนั่นเอง ไม่กล้ามาที่ประตูรั้ว ตอนนี้นางพิมกระดากใจเสียแล้ว ให้ขวยเขินในใจ ไม่กล้ามาประจันหน้าเณรแก้ว แม้รู้ตัวว่ารักอยู่เต็มอก เกี่ยงให้นางสายทองไปใส่บาตรผู้เดียว ส่วนนางพิมหลบอยู่ข้างบานประตูลอบมองเณรแก้ว

ภาพวาดฝีมือครูเหม เวชกร
นางพิมกับสายทอง เตรียมใส่บาตรเณรแก้ว

เณรแก้วถามถึงนางพิม สายทองเล่าให้เณรแก้วฟังว่า นางพิมบ่นถึงตลอดรุ่ง ไม่เป็นอันนอน น่าสงสารน้องพิมจริงๆ ละเมอพูดถึงเขาข้างเดียว เดิมตั้งใจลงมาใส่บาตร พอเห็นหน้าเณรแก้ว ก็หวั่นใจไม่ยอมลง คงแอบมองดูอยู่ข้างบานประตูเป็นแน่ ลองเงยหน้าชำเลืองดูคงเห็น นางสายทองชำเลืองมองนางพิมให้เณรแก้วมองตาม

เป็นความจริงดังว่า แต่เณรแก้วไม่กล้ามองมากนัก เพราะกระดากใจด้วยตัวเป็นเณร การใส่บาตรวันนั้น นางสายทองยังเอาคำพูดใส่บาตรเณรแก้วอีก โดยนัดแนะว่า เวลาบ่ายๆ ให้มาที่ไร่จะไปคอยพบที่นั่น โกหกเณรแก้วว่านางพิมสั่งมา

เณรแก้วแบกเอาความดีใจมาวัด ความรักกลัดกลุ้มในอก ฉันเพลแล้วแอบไปหาหลวงตาหลังพระวิหาร สึกจากเณรเผ่นไปไร่เพื่อพบสีกาพิม เณรแก้วเมื่อพบกับนางพิมแล้วทำท่าจะไม่กลับวัด เพราะความรักไม่อาจห่างนางพิม อ้อยอิ่งโอภาปราศรัยอยู่ร่ำไป เวลาก็เย็นมากแล้ว นางพิมจะรีบกลับบ้าน เกรงแม่จะผิดสังเกต จึงจำใจพูดกับพลายแก้วเป็นการเตือนใจว่า

อดข้าวดอกนะเจ้าชีวาวาย

ไม่ตายดอกเพราะอดเสน่หา

นางพิมประท้วงพลายแก้วด้วยหลักฐานเช่นนั้น พลายแก้วได้สติจึงตัดใจกลับวัด คราวนี้พลายแก้วบวชไม่ได้เสียแล้ว โดนความรักปักอกเข้าให้อย่างเหมาะสม คำสั่งของวันทองหรือนางพิมปักอกถอนไม่ออก

ความจริงนางสายทองนัดให้พลายแก้วมาบ้านในยามวิกาลนั้น น่าจะเพื่อประโยชน์ตนเองมากกว่า แต่ตัวเป็นหญิงไม่กล้าพูดความจริงออกมา จึงยกนางพิมเป็นโล่บังหน้า คงแต่ใจว่าถึงอย่างไร ตนก็จะต้องได้ประโยชน์ไม่น้อยกว่านางพิม

พลายแก้วซมซานมาบ้านนางพิมดังสายทองนัดไว้ เรื่องเข้าบ้านนั้นไม่ยาก ถึงอย่างไรสายทองต้องจัดการไว้เรียบร้อย พลายแก้วพบนางพิมตามประสงค์ โอ้โลมปฏิโลมกันตามประสาคนรัก สรรค์เอาแต่หวานมาป้อนกันจนค่อนรุ่ง พลายแก้วอาลัยนางพิมยิ่งนัก ไม่อาจจากได้ง่ายๆ ทำท่าจะไม่กลับวัด ไก่ก็เร่งขันบอกเวลาว่าจะสว่าง ทำให้หนักอกสองสาวนั้นมาก นางพิมตัดใจพูดกับพลายแก้วเหมือนคำพูดเมื่อกลางวัน

อดข้าวดอกนะเจ้าชีวาวาย

ไม่ตายดอกเพราะอดเสน่หา

พลายแก้วได้สติขึ้น กว่าจะจากมาได้ ต่างคนต่างฟัดกันด้วยความรัก พลายแก้วคงฝากรักกับนางพิมว่า

ขอฝากเนตรกับตาสุดารัก
เพื่อพิทักษ์รักพิม ณ โฉมศรี
ขอฝากกรกับกรยอดนารี
เพื่อราวีศัตรูหมู่พาลา
อันนาสิกฝากปรางสำอางนุช
เพื่อยั้งหยุดครานวลคร่ำครวญหา
ยามนิราศฝากกายกับกานดา
ยามโสภาจะประคองให้ผ่องใจ
ขอฝากใจกับใจของนงลักษณ์
เพื่อแจ้งรักมิให้กลายเป็นอื่นได้
เวลานี้รุ่งแจ้งแสงอุทัย
พี่จำไกลแก้วตาอย่าอาวรณ์

พลายแก้วฝากรักก็น่าฟังเหมือนกัน คล้ายกับว่าจะกลืนนางพิมไว้ในอก เรื่องรักนี้เชื่อยาก ใครถือเป็นจริงจังมักอกหักทุกคน เพราะว่าความรักนั้น คือ “ความไม่แน่นอนร้อยเปอร์เซ็นต์” เพราะว่า

ยามรัก น้ำเปล่าก็หวาน
ยามชัง น้ำตาลก็ขม

เมื่อเป็นดังนี้ เรื่องรักก็คือเรื่องโกหก ฉะนั้น ความซื่อสัตย์ของความรักต้องเจือโกหก เมื่อพลายแก้วฝากรักกับพิมแล้ว นางพิมสะอื้นรักยิ่งนัก จึงฝากความรักไว้กับพลายแก้วว่า

ขอฝากตากับตาที่พลายแก้ว

รักพิมแล้วหญิงอื่นอย่าหึ่นเสียว
เอาตาซื่อมุ่งมองน้องพิมเดียว
อย่าริเกี้ยวแส่ตาหาสตรี
ขอฝากโอษฐ์กับโอษฐ์อย่าโฉดพล่าม
อย่าต่อตามลามเล่ห์เสน่ห์ศรี
ขอฝากกรกับพลายชายชาตรี
ขอกรพี่กรน้องคล้องกรกัน
ขอฝากใจกับใจที่มั่นรัก
ใจพิทักษ์รักเดียวกระเสียวสัน
อันหญิงอื่นหมื่นแสนอย่าเมามัน
ใจสำคัญพี่หลายอย่าหน่ายพิม

พอพลายแก้วกลับถึงวัดก็จัดการบวชเสียใหม่ไม่ให้สมภารรู้ว่าหนีสึก คิดอยู่ว่าจะต้องรักษาความรักที่พิมพิลาไลยฝากอย่างเคร่ง คิดอย่างนี้ก็คือ ตลบตะแลง - โกหก - ที่หนึ่งเดียว

มีเรื่องเล่าสืบกันมาว่า มีมานพหนุ่มน้อยคนหนึ่งขัดใจว่าเอาชนะมายาไม่ได้ จึงไปหาอาจารย์ทิศาปาโมกข์เรียน**มายาศาสตร์**จนจบหลักสูตร หอบของพะรุงพะรังกลับบ้าน คิดว่าคราวนี้พ่อจะหักหน้าอีสตรีให้ได้อาย มันอวดฉลาดนัก เอาชนะเรามามากแล้ว คราวนี้กูจะไม่งอนง้ออีสตรีต่อไป เดินทางมาถึงบ้านหมู่หนึ่งกระหายน้ำ เห็นคนหาบน้ำอยู่ก็ดีใจ ตรงเข้าไปขอน้ำดื่ม สตรีสาวหาบน้ำนั้นเป็นคนสวยประจำบ้าน ถามว่าไปไหนมา มาจากไหน มานพตอบว่า มาจากเมืองตักสิลา ไปศึกษาเพื่อรับปริญญา หญิงสาวถามว่าได้รับปริญญาแขนงใด ตอบว่ามายาศาสตร์จบหลักสูตร ได้รับปริญญาชั้นเยี่ยมเกียรตินิยม เรื่องมายา

รักแล้วทะลุปรุโปร่งหมด

หญิงสาวมองมานพ ช้อนหางตานึกเหยียดหยามมานพในใจว่า "ฮุ่ยขยายเข้า หน้าอย่างนี้หรือ? จบมายาศาสตร์" ถามว่า "รู้เท่าหมดทุกอย่างหรือ หน้าอย่างแกหรือจะจบมายา" ชายหนุ่มฉุนในใจตอบว่า "จบจริงเรื่องทางมายานั้นรู้ทันหมด" หญิงสาวพูดว่า "ฉันร้องขึ้นให้ชาวบ้านมาตีแก จะรู้ไหมว่าเป็นมายาและจะแก้ตัวอย่างไร" ชายหนุ่ม "เชิญซิ ฉันรู้แล้วว่าคำพูดของเธอเป็นมายาขู่เขียนเสือให้วัวกลัว" หญิงสาวหมั่นไส้คิดว่ามานพนี้อวดดีนัก จะลบปริญญามายาศาสตร์ออกจากใจนายจองหองนี้ จึงร้องขึ้นด้วยเสียงดัง ช่วยด้วยๆ เร็วช่วยด้วยๆ ตายแล้วช่วยด้วย ชาวบ้านได้ยินเสียงก็ตกใจคิดว่ามีผู้ร้ายมาฉุดหญิงสาว ต่างร้องบอกกันเอะอะว่าพวกเราช่วยกัน จับผู้ร้ายเร็วๆ เข้า ต่างคนต่างถือมีดไม้ ปืน หอก ดาบ วิ่งโกลาหลตรงมายังสระน้ำ รวมหลายสิบคน

มานพตกตะลึงถามหญิงสาวว่า เขาจะทำอะไร หญิงสาวบอกว่าเขาจะมาฆ่าแก มานพกลัวตายยิ่งนัก บอกหญิงสาว ช่วยด้วย ฉันไม่ได้ทำอะไรแกเลย พวกนั้นคิดว่าฉันรังแกเธอ ทำร้ายฉันแน่ ช่วยฉันด้วยแม่คุณ หญิงสาวบอกเฉียบขาดว่า โจนลงสระเร็วๆ อย่าให้เขาเห็น คำเดียวเท่านั้น นักปราชญ์ก็โดดลงสระเงียบฉี่ ชาวบ้านหลายสิบคนมารวมกันที่สระ ถามว่า เกิดเหตุอะไรจึงร้องเรียก หญิงสาวตอบว่า คนตกสระขอให้ช่วยจะจมน้ำตาย ชาวบ้านช่วยกันฉุดชายหนุ่มขึ้นมา หญิงสาวพูดใส่หน้าชายหนุ่มว่า คุณเรียนวิชาเก่งจริงๆ คงรู้ตัวดีว่าจบหลักสูตรดีแล้ว แสดงให้เห็นว่าเรื่องมายารักนี้เรียนไม่จบ

เณรแก้วหนีเที่ยวกลางคืน จะมีคนทราบระแคะระคายบ้างและพัวพันกับสีกาด้วย ขรัวมีคงทราบ แกจึงแกล้งกวดขันเณรแก้วมากขึ้น

ข้อนี้แสดงให้เห็นใจครูบาอาจารย์ว่าเอาใจใส่ต่อศิษย์ กลัวจะเสียคน จัดการให้ท่องบ่นวิชาความรู้ต่างๆ ที่เห็นสมควร ทำเอาเณรแก้วหนาวๆ ร้อนๆ เหมือนกัน ระวังตัวแจทีเดียว ไม่กล้าหนีไปหานางพิมอีก พระเณรในวัดน่าจะเป็นหูเป็นตาให้ขรัวมี

นางพิมครวญถึงพลายแก้วยิ่งนัก กินไม่ได้นอนไม่หลับ จึงให้สายทองไปที่วัดป่า นางสายทองเจ้าอุบายบอกนางศรีประจันว่า พิมฝันร้าย จะไปหาขรัวมีทำนายฝันและสะเดาะเคราะห์เสียทีเดียว ไหนๆ ก็ได้ไปแล้ว ยายศรีประจันเห็นชอบ ช่วยกันจัดอาหารถวายพระ แต่นางพิมและนางสายทองจัดอาหารเป็นพิเศษให้เณรแก้วด้วย ยายศรีประจันเห็นก็ชอบใจว่าเอาของดีทำบุญ แกไม่รู้ว่าลูกสาวเอาความลับซ่อนไว้ในกองนั้นเอออวยไปด้วยอารมณ์ซื่อ เรื่องความรักนั้นมีมารยาร้อยแปดพันเก้า

นางสายทองพาบ่าวไพร่ติดตามไป ๒ - ๓ คน ถึงวัดออกอุบายให้บ่าวไพร่ไปเก็บดอกพิกุลข้างพระวิหาร ตัวเองจัดอาหารถวายพระ และแบ่งให้เณรแก้วตามตั้งใจ ครั้นพบเณรแก้ว สายทองคงค้อนให้หลายวงและต่อว่าต่อขานกันตามระเบียบของคนรักที่ผิดนัด ต่อว่าเณรแก้วว่าใจร้าย ทอดทิ้งนางพิมให้เดือดร้อน กินไม่ได้นอนไม่หลับ พร่ำบ่นถึงเณรแก้วทั้งกลางวันกลางคืน เณรจะว่าอย่างไร สายทองบ่นเอาเณรแก้วแรงๆ อย่างไม่เกรงว่าเป็นเณร เรื่องอย่างนี้มีผู้กล่าวว่า

คำร้ายหากรักแล้ว ชอบฟัง
พริกเผ็ดร้อนคอยัง ชอบลิ้ม
คำหวานเมื่อยามยัง ระคายโสต
หวานยิ่งหวานปานปิ้ม เพิ่มให้ลมแสลง

เณรแก้วแก้ตัวน้ำขุ่นๆ บอกว่าไม่ลืมนางพิม ใจนั้นอยากจะไปหา

น้องพิมทุกลมหายใจเข้าออก แต่เกรงอาจารย์จะจับได้และลงโทษ เวลานี้รูปแย่แล้วสายทอง ใครไม่เห็นใจ ถ้าเกิดเรื่องขึ้นชาวบ้านจะติเตียนความมัวหมองจะลามถึงนางพิมด้วย อับอายขายหน้าเขา สายทองจงเห็นใจรูปบ้าง เณรแก้วพูดอย่างสงบเสงี่ยม สายทองแค้นใจแกล้งพูดว่าเห็นใจเณรว่าดวงใจเณรแก้วนั้นเต็มไปด้วยโกหกทั้งนั้น เณรได้ยินหรือเปล่า

เณรแก้วสงบอารมณ์พูดว่า ขอให้ได้โอกาสก่อนจะจัดคนไปสู่ขอไม่ต้องร้อนใจ ขอสายทองช่วยปลอบน้องพิมให้หายโศกด้วย นึกว่าสงสารเณรแก้วเถิด พึ่งใครไม่ได้ พูดปราศรัยกันไปมา เณรแก้วมันเจ้าชู้ปากไวใจกล้า เมื่อได้โอกาสเณรแก้วกระชากผ้าคาดอกนางสายทองลุ่ยออกมาแสดงบทบาทของเจ้าชู้ ลืมตัวว่าอยู่ในวัดและเป็นสามเณรทำตามใจชอบ ขาดสังวรในศีล เพราะราคะครอบงำ ปากก็พร่ำถึงความรักตามวิถีทางของคนบ้ากาม ไม่ดูตาม้าตาเรือว่าใครจะเห็นได้ยิน ลืมสนิทคิดว่าวัดนั้นเป็นป่าสงัด

บังเอิญเณรไทยเดินไปส้วมกลับมา ได้ยินเสียงพึมพำๆ ในกุฏิและประตูก็ปิดผิดสังเกต จึงมองดูที่ช่องฝาเพื่อจะรู้เหตุ เห็นความบ้าระห่ำของเณรแก้ว ถ้าแกจะเป็นคนปากสว่างอยู่แล้ว เห็นอะไรผิดหูผิดตาเป็นยั้งไม่อยู่ เณรไทยทนดูไม่ได้ ตอนนี้ตำนานกล่าวว่า

ครานั้นเณรไทยไปถานมา ได้ยินเสียงสีกาอยู่อู้อี้
แอบฝาตามองตามช่องมี เห็นเย้ายีหยอกยุดฉุดผ้ากัน
เอวกลมนมโตดูโอ้โถง อีตายโหงมาประเคนให้เณรฉัน
ออแก้วสามาญก็หาญครัน กลางวี่กลางวันไม่เกรงใคร

ซุกซนบนกุฏิริถาน กูจะบอกสมภารให้มาไล่
มองดูอยู่นานฟุ้งซ่านใจ เณรไทยกลัดกลุ้มเดินดุ่มมา
ครั้นถึงร้องตะโกนมาแต่ไกล เณรแก้วสีไฟพุทธิเจ้าข้า
เห็นพูดเซ้าซี้กับสีกา ฉวยผ้าห่มยุดฉุดชิงกัน

ฟังคารมของเณรไทยซิว่าถึงพริกถึงขิงเพียงไร เณรไทยนี้คนบ้าแท้ๆ แหกปากตะโกนให้คนรู้ทั่ววัด เณรไทยนี้ใจร้ายแทนจะเตือนเณรแก้วเสียเองก็ได้ ไม่จำเป็นต้องแหกปาก ตีกลองร้องเป่าให้เอิกเกริกไป เสียงเณรไทยตะโกนโหวกๆ ทำให้ขรัวมีใจร้อนเป็นไฟ แกไม่มีฟันจะขบ จึงขบเหงือกเหลือกตาจนตัวสั่น ลุกฉวยไม้เท้า เดินผลุนผลันเปิดประตูกุฏิเณรแก้วดังตั้มผาง เณรแก้วสายทองตกละลึงงงงันตัวสั่น จวนตัวเข้าต้องหลบแอบข้างโอ่ง ขรัวมีพ่อหวดด้วยไม้เท้าอันศักดิ์สิทธิ์ไม่เลือกที่ ตีเอาๆ ทั้ง ๒ คน สายทองหนีออกทางล่องลงใต้ถุน เรียกบ่าวไพร่หนีเตลิดไปไม่เหลียวหลัง เณรแก้วลงทางล่องไม่ทัน เพราะฤทธิ์ไม้เท้ากระหน่ำรับไม่ไหว ต้องตัดสินใจเผ่นออกทางหน้าต่างหนีไป ที่เขาว่าความรักนั้นมีทั้งรสหวาน ขม เผ็ด และอีกหลายสิบรส เห็นจะเป็นดังนี้

โบราณกาลนั้น อาชญาวัดสำคัญมาก ใครผู้ใดทำไม่ดีในวัด ทางวัดย่อมลงโทษได้ เขาพูดเป็นตำนานปากว่า เฆี่ยน หรือมิฉะนั้นต้องตักน้ำรดต้นโพธิ์ตามสมควรแก่ความผิด บัดนี้อาชญานั้นสูญสิ้นไปแล้ว เป็นของล้าสมัย ทางวัดก็หมดอำนาจ จึงมีคนใจบาปหรือใจทรามทำไม่ดีในวัด เช่น ดื่มสุรา เล่นการพนัน เป็นต้น การทำไม่ดีในวัดนั้น ความจริงก็พอจะงดได้ มิใช่ว่าถ้าไม่ทำแล้ว ขาจะด้วน แขนจะขาด คอจะหัก อกจะแตกก็หาไม่

เณรแก้วโดดหน้าต่างหนีไปแล้ว ตั้งหน้าไปวัดแค รู้ตัวว่าขืนไปวัด

ป่า ขรัวมีต้องคว่ำเฆี่ยนหลังเป็นแน่ เพราะโยมมารดาบอกไว้ว่า ขรัวคงวัดแคนั้นเป็นเกลอแก้วเกลอขวัญกับขุนไกรพลพ่ายผู้บิดา จำต้องไปหาขอความกรุณา ดูเถิดความเป็นเจ้าชู้ของเณรแก้วแทบจะหาแผ่นดินอยู่ไม่ได้ สมรักแล้วเณรแก้วไม่มีใครสงสารมีแต่สมน้ำหน้า ที่บวชเณรแล้วยังละเมิดวินัยของเณร อาจารย์คงรู้ว่าเณรแก้วเป็นบุตรขุนไกรพลพ่ายสหายรักเกิดเอ็นดู ได้ยินว่าที่วัดแคนี้ เณรแก้วเรียนจนจบหลักสูตรเรียนคาถาอาคม เพลงอาวุธตำราพิชัยสงคราม

วัดแคนั้น ปัจจุบันนี้ยังมีอยู่ใกล้ๆ กับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอันเป็นวัดโบราณ โบราณวัตถุคงหมดไปแล้ว เวลานี้มีต้นมะขามโบราณอยู่ต้นหนึ่งใหญ่โตมาก มีกะเทาะที่ต้นมะขามแผ่นโตๆ แสดงว่าเกิดมานานชาวบ้านบอกว่าเณรแก้วเสกใบมะขามต้นนี้เป็นต่อ และกิ่งมะขามต้นนี้คงเป็นไม้เรียวเฆี่ยนหลังเณรแก้วด้วยเหมือนกัน เวลานี้มะขามต้นนี้เป็นของชาวบ้าน

มีเรื่องเล่าต่อๆ มาเกี่ยวกับวัดแคนี้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าหลวงรัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสเมืองสุพรรณ เสด็จจากจังหวัดชัยนาทล่องมาสุพรรณบุรีทางคลองวัดมะขามเฒ่า ชาววัดและชาวบ้านประดับตกแต่งวัดและบ้านรับเสด็จตลอดลำน้ำ วัดแคจัดเตรียมการรับเสด็จเหมือนกันเอาม่านมากั้นที่ศาลาน้ำเตรียมสวดถวายพระพรชัย เมื่อเสด็จมาถึง

สมเด็จพระปิยมหาราช เสด็จล่วงหน้ามาก่อนขบวน แปลงพระองค์ไม่มีใครรู้จัก เสด็จขึ้นที่วัดแค ทอดพระเนตรวัดพอสมควรเสด็จประทับที่ศาลาน้ำ ทรงปฏิสันถารกับเจ้าอาวาสเป็นที่สำราญพระทัยการที่เสด็จขึ้นวัดแคนี้ คงจะทรงทราบว่าวัดแคเป็นวัดอาจารย์ขุนแผนทหารเอกแม่ทัพใหญ่สมัยอยุธยาก็เป็นได้ พระราชทานหมากให้สมภาร

๑ คำ ทรงวางไว้ที่หัวเข่าสมภาร ทรงปราศรัยไปมา แล้วตรัสถามว่ามานั่งทำอะไรที่นี่ สมภารทูลว่ารอรับเสด็จ เพื่อถวายพระพรในหลวง แล้วบอกในหลวงว่า ไม่ช้าคงเสด็จมาถึง ในหลวงตรัสว่า ทำไมไม่สวดไปเล่าเพียงเท่านั้นสมภารคิดว่าเป็นในหลวงแน่แล้ว ถอยหลังด้วยกำลังตกใจ จึงหงายหลังตกศาลาลงไป ศาลาน้ำตามปกติไม่มีฝากั้น สมภารกลิ้งตกศาลาลมจับ

ต่อมาขุนช้างเกิดอารมณ์รักนางพิมรุนแรงขึ้น ความจริงขุนช้างมีเมียแล้วชื่อนางแก่นแก้ว ไม่นานก็ตายจากขุนช้างไป ขุนช้างก็คิดถึงนางพิมตลอดมา พยายามเข้าใกล้ก็ไม่ติด ถูกนางสายทองนางพิมด่าอย่างหยาบคาย พวกบ่าวไพร่ก็ช่วยกันด่าเป็นว่าเล่น ขุนช้างไม่โกรธตอบหรือโกรธไม่ลง วันหนึ่งขุนช้างอ้อนวอนนางเทพทองมารดาให้ไปขอนางพิมอันนี้จุดเบื้องต้นให้เรื่องของขุนช้าง ขุนแผน พัวพันกันอย่างใหญ่โต ขุนช้างโกหกแม่ด้วยว่าเคยติดต่อรักใคร่กัน คล้ายๆ กับว่าได้เสียตัวกันมาแล้ว นางเทพทองไม่เชื่อ ด่าขุนช้างเอามากมาย ถึงกับพูดออกมาอย่างหมดเยื่อใยว่า

นางพิมพิลาไลยเขาโสภา
อกเอวอ้อนแอ้นแม้นกินนร
หรือจะมาสมจรกับหมูหมา

ฟังมาดูคารมของนางเทพทองในบทกลอนนั้น แสดงว่าไม่มีอาลัยในขุนช้างเลย จึงแสดงความไม่เห็นด้วยที่จะไปสู่ขอนางพิมมาเป็นลูกสะใภ้ คิดว่าอย่างไรก็เป็นไปไม่ได้ จึงได้ด่าเอาขุนช้างอย่างรุนแรง เมื่อแม่ไม่ไปขอ ขุนช้างก็ใช้ความรู้พึ่งตนเอง อุตส่าห์ไปถึงบ้านนางพิมพร้อมกับบ่าวไพร่แจ้งกับนางศรีประจันว่า รักนางพิมจะมาขอไปเป็น

ภรรยา ขอให้คุณแม่เมตตาด้วย ขุนช้างก็อ้อนเป็นเหมือนกัน เมื่อเป็นดังนี้ ขุนช้างก็เป็นเถ้าแก่ในตัว ไปขอลูกสาวเขาเป็นเมียตนเอง ขุนช้างกล้าพอใช้

นางศรีประจันพูดถ่อมตนพอเป็นพิธี ยายนี่เป็นคนโลภเห็นเงินตาโต ทำท่าจะตกลง แต่เกี่ยงให้ผู้ใหญ่มาพูดจากันให้เป็นหลักฐาน แกคงคิดว่าคำพูดของขุนช้างจะลื่นๆ เพราะออกมาจากสมองอันไร้ผม แต่ยังมีแก่ใจเรียกนางพิมมาให้พบขุนช้าง เพื่อวิสาสะกันเป็นทางไว้

นางพิมแอบมองข้างฝา เห็นขุนช้างมาถึงบ้าน แค้นใจมาก ได้ยินเสียงแม่เรียกให้ไปพบขุนช้างก็เดือดดาลใหญ่ ยิ่งได้ยินแม่พูดกับขุนช้างด้วยก็ยิ่งแค้นใจ คิดว่า

อ้ายนี่แหละมันทำกูวันนั้น
จะฟังเทศน์ฟังธรรม์หาได้ไม่
จึงร้องตอบแม่พลันไปทันใด
ไม่ละอย่าเรียกให้ยากเลย

เมื่อวันทองดื้อเอาแก่แม่เช่นนั้น แล้วเรียกตาผลศีรษะเหมือนขุนช้างมาด่าประจานให้ขุนช้างฟังว่า

แล้วแกล้งเรียกข้าด่าประจาน
แนะอ้ายผลหัวล้านไปไหนเหวย
ยกยศยิ่งใหญ่กระไรเลย
ดอกเตยหรือจะปลอมพยอมไพร
จองหองเอาเงินมาอวดอึง
แม่มึงกูหาปรารถนาไม่
ขี้เกียจการงานที่สุดใจ

น้ำขอดโอ่งไหไม่นำพา
อ้ายเจ้าชู้ลอมปอมกระหม่อมบาง
ลอยชายลากหางเที่ยวเกี้ยวหมา
ชิชะแป้งจันทน์น้ำมันทา
หย่งหน้าสองแถบเหมือนหางเหี้ย
หมามันจะเกิดชิงหมาเกิด
มึงไปตายเสียเถิดอ้ายห้าเบี้ย
หน้าตาเช่นนี้จะมีเมีย
อ้ายมะม่วงหมาเลียไม่เจียมใจ
เหมือนแมงปออวดอิทธิ์ว่าฤทธิ์สุด
จะแข่งครุฑข้ามอ่าวทะเลใหญ่
ก้อนเส้าหรือจะเท่าเมรุไกร
หิ่งห้อยไพร่จะแข่งแสงสุริยง
ชาติชั่วตัวดังนกตะกรุม
จะเอื้อมอุ้มอิงอกวิหคหงส์
เขาซิปองเล่นมุจจลินทรลง
ตัวพะวงตมกลับทะนงใจ

คนที่ไม่มีอารมณ์รักกันมาก่อน มีแต่อารมณ์ชังมานานแล้ว เมื่อมาพูดเรื่องรักก็ต้องได้รับตอบอย่างนี้ จะว่าพิมปากร้ายก็ไม่ได้ เพราะขุนช้างมาตอแยให้พิมเจ็บใจมาโดยลำดับ ที่ไหนก็ที่นั่น แม้จะฟังเทศน์ฟังธรรมขุนช้างก็ทำให้พิมเจ็บใจ ขุนช้างไม่ละลดให้อารมณ์โมโห พิมเรียกตาผลมาด่าประจานขุนช้าง เป็นการตีวัวกระทบคราด เป็นการสมควรที่เหมาะสมแล้ว คำต้อนรับอันเผ็ดร้อนเหมาะสมกับความด้าน

ของขุนช้าง นางพิมนำออกใช้กับขุนช้างวันนั้น ทำให้ขุนช้างอับอายแก่บ่าวไพร่ ตกใจรุกรี้รุกรนแทบจะโจนลงเรือนหลบหน้าไป

ยายศรีประจันเห็นนางพิมหักหน้าเช่นนั้น ก็เกิดอารมณ์ร้อนขึ้น ไม่คิดว่าลูกสาวสวยจะจัดจ้านใช้วาจาหยาบคายเช่นนั้น ข่มโทสะไม่ลง คว้าไม้มาไล่ตีนางพิมไม่เลือกที่ มือตีไป ปากด่าไป บอบช้ำทั้งตัว เป็นบาดแผลเลือดไหลหลายแห่ง นางพิมวิ่งเข้าครัวแล้วใส่ดาล เรียกร้องให้นางสายทองเข้าช่วย นางสายทองวิ่งลนลานมาตามเสียงสาว เข้าประตูไม่ได้ มองตามช่องฝา เห็นพิมเลือดไหลโซมกาย สงสารน้องจนน้ำตาไหล ปรับทุกข์กันสองคนพี่น้อง นางพิมอ้อนวอนให้สายทองพาไปพบเณรแก้วที่วัดป่าเลไลยก์ เพื่อปรึกษาหารือกันว่าเณรแก้วจะคิดประการใด เมื่อเหตุการณ์ได้ผ่านมาถึงขั้นอันตรายเช่นนี้

ทั้งสองสาวหลบหนีแม่ไปวัดป่าเลไลยก์หวังพบเณรแก้ว เพื่อบอกให้รู้ว่าเวลานี้ถูกบังคับใหญ่โตแล้ว เณรแก้วจะมีสติปัญญาช่วยเหลือได้อย่างไรบ้าง ครั้นถึงวัดได้ทราบจากพระและเณรว่า เณรแก้วถูกขรัวมี ตีด้วยไม้เท้า หนีออกจากวัดไปหลายวันแล้ว มีคนเขามาพูดว่า ไปอยู่วัดแค สาวทั้งสองสวยอย่างนี้ ไม่ควรไปหาเณรแก้ว ดีไม่ดีจะถูกไล่ออกจากวัดอีก เพราะเณรแก้วมันเจ้าชู้ สาวๆ อย่างนี้ทำอย่างไรเสีย เณรแก้วมันเห็นเข้า น่ากลัวฌานจะแตกอีก อย่าไปหามันเลยสีกา เชื่อหลวงพี่เถิด

สายทองและพิมได้ฟังดังนั้น เดินน้ำตาตกจากวัดป่า มุ่งหน้าไปวัดแค นางพิมเดินสะอื้นไปตลอดทาง เศร้าใจและหนักใจเกรงจะไม่พบเณรแก้ว สงสารนางพิมทั้งเจ็บใจและเศร้าใจเจ็บตัว เพราะแม่บังคับให้แต่งงานกับขุนช้าง เดินพลางมือฟายน้ำตาร้องไห้พลาง อาศัยนางสายทองคอยปลอบใจไว้ เร่งรัดไปถึงวัดแค

พระเณรวัดแค เห็นสีกาสาวสวยแปลกหน้ามาวัดก็แปลกใจ คิดว่าสาวสวยบ้านไหนงามจับตาและมาหาใคร ต่างมองดูสองสีกาเป็นตาเดียวกัน วันทองถามพระบ้าง เณรบ้างว่า เณรแก้วจากวัดป่ามาอยู่วัดแค เณรแก้วมาจริงหรือเปล่า เวลานี้อยู่กุฏิไหน ช่วยเมตตาบอกด้วย

พระเณรบอกว่ามาจริง เวลานี้อยู่ที่กุฏิหลังนั้น ชี้มือบอกด้วยอัธยาศัย สองสีกาไปถึงกุฏิเณรแก้ว ทั้งสองก็สะอื้นพูดออกบอกความไม่ได้ ทั้งแค้นใจ ทั้งดีใจที่พบเณรแก้ว แจ้งความจำเป็นที่จำต้องหนีแม่มาหาเณรแก้ว บอกว่าแม่บังคับให้แต่งงานกับคนไร้ผม นางไม่ยอม จึงบังคับและเฆี่ยนเจียนตาย เอาแนวและบาดแผลให้เณรแก้วดู เณรแก้วได้ฟังและเห็นดังนั้น สงสารน้องพิมใจแทบขาด จึงรวบร่างนางพิมประทับกับอก พูดปลอบโยนต่างๆ นานา ต่างคนต่างปรับทุกข์กัน เณรแก้วรับปากนางพิมว่าจะสึกแน่คืนนี้จะไปหา ขอให้สีการีบกลับบ้านก่อนมืดค่ำจะลำบาก

เมื่อนางพิมสายทองลับตาไปแล้ว เณรแก้วไปหาอาจารย์คง เรียนให้ทราบว่าขอสึก เพราะหมดบุญเพียงเท่านี้ วิชาความรู้ก็เล่าเรียนเรียบร้อยแล้ว พอจะเป็นที่พึ่งได้ อาจารย์เห็นความจำเป็นอยู่บ้าง จึงผูกดวงให้เณรแก้ว ก็ทราบชัดว่าเณรแก้วต้องแต่งงานเมื่อสึกออกไป ชะตาเณรแก้วสูงมาก ต่อไปจะได้เป็นทหารเอก เป็นขุนพลแม่ทัพใหญ่ จะทำสงครามชนะทุกทิศ แต่ดวงชะตาไม่ราบรื่นนัก จะต้องมีเหตุร้ายเข้ามาแทรกให้ได้รับความทุกข์ จะต้องตกระกำลำบาก แต่ไม่ถึงกับอับปาง เพราะความสัตย์ซื่อและกตัญญูคุ้มครองไว้ จึงไม่มีอันตรายถึงเลือดตกยางตก ชั่ว ๗ ที ดี ๗ หน จะมีเกียรติกึกก้องอยู่ในแผ่นดิน

อาจารย์คงทราบดีว่า เณรแก้วสึกเพราะสตรีเป็นมูลเหตุ เรื่องอย่างนี้ร้ายมาก ไม่ควรห้ามปรามควรให้สึกออกไป ถ้าขืนทักท้วงห้ามปรามไว้ ความรักจะต้องทำลายเณรแก้วให้เสียคนผิดธรรมทำระยำป่นปี้ ให้สึกออกไปอย่างนี้ มีแต่ทางดี ไม่ขัดพระวินัย เณรแก้วลาสิกขาแล้ว ได้ไปพบกับนางพิมตามที่สัญญากันไว้ เมื่อรักไปพบกันเข้า เขาก็พูดกันด้วยคำรัก เมื่อโกรธไปพบกันเข้า เขาก็พูดกันด้วยภาษาโกรธ เรื่องนี้เป็นธรรมดาของชาวโลกทั่วไป

พลายแก้วสึกจากเณรแล้ว แต่งงานกับนางพิม ครั้นต่อมาอาสาไปตีเมืองเชียงใหม่ ชนะศึกกลับมาได้รับพระราชทานยศเป็นขุนแผน มีชื่อเสียงโด่งดังมาก เป็นนายทหารเอก เป็นแม่ทัพผู้สามารถเป็นขุนพลผู้เกรียงไกร คิดอยู่เสมอว่าเข้าสงครามทุกครั้ง สาตราอาวุธที่ใช้ไม่ถูกใจ คิดจะทำดาบให้ถูกใจไว้คู่มือสักเล่ม ๑ เรื่องตีดาบใหม่นี้มีในหนังสือขุนช้าง ขุนแผน ดังนี้

ขุนแผนแสนสนิท เรืองฤทธิ์รังสีไม่มีสอง
ได้ลูกชายเชี่ยวชาญกุมารทอง ก็สมปองคิดไว้แต่ไรมา
จะจัดแจงตีดาบไว้ปราบศึก ตรองตรึกหาเหล็กไว้หนักหนา
ได้เสร็จสมอารมณ์ตามตำรา ท่านวางไว้ในมหาศาสตราคม
เอาเหล็กยอดเจดีย์มหาธาตุ ยอดปราสาททวารามาประสม
เหล็กขนันผีพลายตายทั้งกลม เหล็กตรึงโลงตรึงปั้นลมสลักเพชร
หอกสัมฤทธิกริชทองแดงพระแสงหัก เหล็กปฏักสลักประตูตะปูเห็ด
พร้อมเหล็กเบญจพรรณกลเม็ด เหล็กบ้านพร้อมเสร็จทุกสิ่งแท้
เอาเหล็กไหลเหล็กหล่อบ่อพระแสง เหล็กกำแพงน้ำพี้ทั้งเหล็กแร่
ทองคำสัมฤทธิ์นาคอแจ เงินที่แท้ชาติเหล็กทองแดงดง
เอามาสุมคุมคอยเข้าเป็นแท่ง เผาให้แดงตีแผ่แช่ยาผง
ไว้สามวันซัดเหล็กนั้นเล็กลง ยังคงแต่พอลามตามตำรา
ซัดเหล็กครบเสร็จถึงเจ็ดครั้ง พอกระทั่งฤกษ์เข้าเสาร์สิบห้า
ก็ตัดไม้ปลูกศาลขึ้นเพียงตา แล้วจัดหาสารพัดเครื่องบัตรพลี
เทียนทองติดตั้งเข้าทั้งคู่ ศีรษะหมูเป็ดไก่ทั้งบายศรี
เอาสูบทั้งตั้งไว้ในพิธี เอาถ่านที่ต้องอย่างวางในนั้น
ช่างเหล็กดีฝีมือลือทั้งกรุง ผ้าขาวนุ่งผ้าขาวห่มดูคมสัน
วางสายสิญจน์เสกลงเลขยันต์ คนสำคัญคอยดูที่ฤกษ์ราชสีห์
ขุนแผนสูบเหล็กให้แดงดี นายช่างตีรีดรูปให้เรียวปลาย
ที่ตรงกลางกว้างงามสามนิ้วกึ่ง ยาวถึงศอกกำมาหน้าลูกไก่
เผาชุบสานแดงแทงตะไบ บัดเดี๋ยวใจเกลี้ยงพลันเป็นมันยับ
งามดีมิได้มีขนแมวพาด เลื่อมปราดเนื้อเขียวดูคมหนับ
เลื่อมพรายคล้ายแสงแมลงทับ เปล่งปลาบวาบวับคล้ายแสงตะวัน

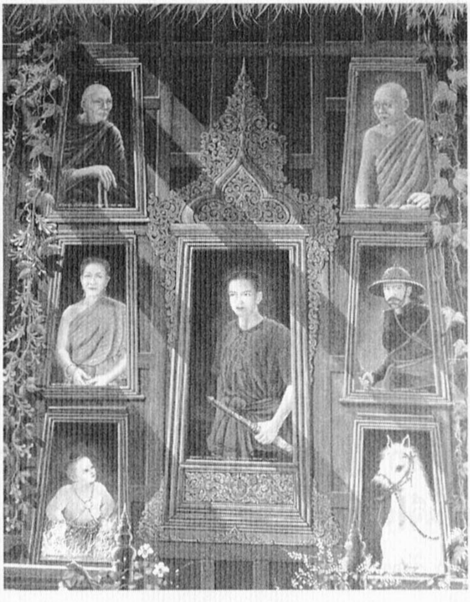
ด้ามนั้นทำด้วยไม้ชัยพฤกษ์ จารึกยันต์พุทธจักรที่เหล็กกั่น
เอาผมพรายร้ายดุประจุพลัน แล้วเอาชันกรอกด้ามเสียบัดดล
ครั้นเสร็จสรรพจับแกว่งแสงวะวับ เกิดโกลาฟ้าพยับโพยมหน
เสียงอื้ออึงเอิกเกริกได้ฤกษ์บน ฟ้าคำรณฝนพยับอยู่ครั่นครื้น
ฟ้าผ่าเปรี้ยงเปรี้ยงเสียงโด่งดัง ขุนแผนจิตฟูให้ชูชื่น
ได้นิมิตฟ้าเปรี้ยงดังเสียงปืน ให้ชื่อว่าฟ้าฟื้นอันเกรียงไกร
ยกขึ้นวางกลางศาลอ่านพระเวท โดยเดชดาบดินกระเดื่องไหว
เห็นประจักษ์ศักดิ์สิทธิ์ฤทธิไกร ดีใจได้สมอารมณ์ปอง
เอาไม้ระงับสรรพยามาทำฝัก ประสมผงลงรักให้ผิวผ่อง
กาบหุ้มต้นปลายลายจำลอง ทำด้วยทองถ้วนบาทชาติบางตะพาน
เทเอาเงินสิบห้ามาทันใด ส่งให้นายช่างแล้วว่าขาน
ฝีมือนี้ดีล้นพ้นประมาณ ปูนบำเหน็จให้ท่านในทันที
เห็นต้นรังงามงามสามกำกึ่ง หวดผึงขาดพับลงกับที่
เบาไหล่ไม่ระคายคล้ายหยวกปลี ก็จรลีกลับมาไม่ช้านาน
ได้ดาบดังเทพศาสตรา ต้องตำราฤทธิแรงกำแหงหาญ
มาถึงเรือนไว้ที่นมัสการ แล้วคิดอ่านจะไปหาม้าสำคัญ
เอาเงินชั่งห้ามาใส่ไถ้ เที่ยวไปทั่วประเทศเขตขัณฑ์
ไม่ชอบตาหาต่อไปทุกวัน ทั้งราชบุรีสุพรรณเพชรบุรี

เมื่อขุนแผนตีดาบคู่มือเสร็จแล้ว เที่ยวแสวงหาม้าให้ถูกใจไปหลายแห่ง ที่บ้านเลือก อำเภอโพธาราม ราชบุรีก็ไป เลือกม้าถึงตำบลนั้นไม่ชอบใจ บ้านนั้นจึงเรียกว่าบ้านเลือกมาจนทุกวันนี้ มีวัดอยู่ในตำบลนั้นวัดหนึ่งเรียกว่า วัดบ้านเลือก

ราชบุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี ขุนแผนชมซานไปหาม้า บังเอิญไป

พบเข้าที่บ้านแตงแง บันไดอิฐติดกับภูเขา เป็นม้าศรีหมอก มันติดแม่มาจากมะริด เขาว่าพ่อมันเป็นม้าน้ำ ศรีหมอกทั้งดุทั้งซน เที่ยวไล่เตะใส่กัดคนและสัตว์ไม่เลือก หลวงทรงพล นายกองม้า ให้คนช่วยขับไล่ตีมันไปให้ห่างฝูง ไม่ยอมให้เข้ามา เพราะมันชอบทำร้ายม้าด้วยกัน ขุนแผนชอบใจขอซื้อจากหลวงทรงพล หลวงทรงพลบอกว่าอ้ายม้าเปรตนี้มันนอกบัญชี ไม่ใช่ม้าในกองม้าหลวง บอกว่าเมื่อท่านอยากได้ เราขายให้ราคา ๑๕ ตำลึงเท่านั้น ขอให้เอาไปเสียให้พ้นรำคาญที่เกิด

ขุนแผนดีใจมากเหมือนได้เปล่า จัดการผูกอานม้าให้สมสวย กระโดดขึ้นหลังม้าศรีหมอก ม้าศรีหมอกกระโดดเต้นอย่างเรียบร้อย ฝีเท้าเร็วทันใจ ขี่ม้าสีหมอกมาบ้านที่เมืองกาญจนบุรี

ประมวลภาพขุนแผน

ขุนแผนมีวิชาดี
มีเมียสวย
มีดาบวิเศษ
มีม้าวิเศษ
เจ้าชู้ที่หนึ่ง

ใจร้ายที่หนึ่งเหมือนกัน ฆ่าลูกเอามาทำกุมารทอง ถ้าปัจจุบันนี้ขุนแผนเข้าตะรางจนไม่มีวันออก ฆ่ากระทั่งลูก

แตกสามัคคี

คราองค์พระสัมพุท - ธวิสุทธิบวร
โกสัมพีพระนคร วรเขตประทับเนา
อยู่มาพระสาวก คณะเริ่มริแย้มเงา
แตกแยกจะทิ้งเคา ระวะพจน์พระทรงศรี
มูลเหตุอธิกรณ์ พระธรรมธรสุธรรมตรี
เข้าเว็จกุฎีมี ธุรกิจอุทกเหลือ
ส่วนท่านวินัยเคร่ง มนะเพ่งอุทกเหลือ
ผิดบทวินัยเครือ ชินะเจ้าประกาศสอน
ปางบรรพสรรเพชญ์ผู้ จอมคุณ
ประทับโกสัมพีพูล ทุกข์แคล้ว
ประชากระชับบุญ บ่มจิต
ถ้วนทั่วมโนแผ้ว ผ่องด้วยแสงธรรม
ส่ำสี่บริษัทแกล้ว เกลากิเลส

บูชิตพระโลกเชษฐ์ ยิ่งแล้ว
ปาพจน์ภาคพิเศษ ช่ำสดับ รับนา
ทุกเหล่าทุกผู้แกล้ว แก่กล้าครองธรรม

แม้ธรรมจะปกป้อง คลุมเมือง
โอภาสพระธรรมเรือง รุ่งจ้า
พวกพาลก่อการณ์เคือง ระคายโสต
เพราะเหตุทิฏฐิกล้า ก่อร้ายใส่กัน

ปฐมเหตุภิกษุผู้ ธรรมธร
เข้าถ่ายอุจจาะก่อน เสร็จแล้ว
เหลือน้ำไม่อาวร ระเบียบวัตร
ออกจากเว็จรีบแคล้ว สู่ห้องหรรษา

ต่อมาเถรผู้ ทรงวินัย
คณะวินัยเกรียงไกร เกริกกล้า
เห็นน้ำน่าสลดใจ ผิดบัญญัติ
ถามท่านธรรมธรหว้า น้ำนั้นท่านหรือ

ธรรมธรคนสัตย์แท้ บอกตรง
น้ำนั่นเราเหลือคง แน่แท้
วินัยธรย่อมบอกตรง บทอาบัติ
พระบัญญัติตรัสห้ามแล้ เหลือน้ำไปมี

วาทีธรรมธรโต้ บอกตรง
ห่านทราบพุทธพงค์ ตรัสห้าม
อสัญจิจะมั่นคง บริสุทธิ์
ท่านว่าผิดเราคร้าม จักแจ้งแสดงคืน

วินัยธรตรึกก่อนแจ้ง คำวน
หาญกลับคำพูดตน ฉ่ำจ้อย
การทำไม่กังวล บ่ผิด
ธรรมธรเชื่อฟังถ้อย วินัยผู้บอกแถลง

วินัยธรไป่หยุดยั้ง หวังสงบ
นำเรื่องไปปรารภ ศิษย์ไซร้
ธรรมธรละเมิดบท บัญญัติ
เหตุที่เหลือน้ำไว้ แห่งห้องเว็จถาน

คณะวินัยมีจิตตื้น ตื่นตาม
พบคณะธรรมธรถาม เอ็ดอื้อ
อาจารย์ท่านทำงาม ละเมิดบท
ยังอวดทำเต่งตื้อ ว่ารู้เรื่องธรรม

คณะธรรมธรยินยั่วเย้ย คำหยัน
บอกแก่อาจารย์พลัน ข่าวร้าย
ธรรมธรกล่าวยืนยัน แก่ศิษย์ ตนนา
เราผิดรับผิดย้าย บอกแจ้งแสดงสนอง

วินัยธรยังกล่าวแจ้ง จริงแถลง
พูดว่าเราไม่แคลง แน่แล้ว
บัญญัติไม่ต้องแสดง คืนอาบัติ
เราก็เชื่อใจแผ้ว สุทธิ์แท้ทางวินัย

ไฉนเล่ากล่าวปดโป้ง โฉงเฉง
บอกกล่าวข่าวละเบง ปดโป้ง
ผิดศีลมุสาเอง มดเท็จ ยิ่งนา

อสัตย์ตระบัดโค้ง ถูกเค้ามุสา
ดูราท่านผู้เคร่ง ครองธรรม
คำกล่าววินัยธรนำ เท็จแท้
พูดแล้วไม่จดจำ คำพูด
จับผิดผู้อื่นแล้ว เยี่ยงนี้ผิดสงฆ์
ทุกคนศิษย์ท่านผู้ ธรรมธร
พบศิษย์วินัยธร กล่าวเย้ย
ดูราวินัยธร คร่ำเคร่ง
ใครเล่าสองบาตรเว้ย เคร่งแท้ทางวินัย
หลากไฉนจึงกล่าวโป้ง มุสา
ถูกต้องวินยา แน่เว้ย
กลับคำพร่ำวาจา ถ่องเท็จ
ชาวบ้านเขาจะเย้ย ตัดพ้อเสียคน
ลิ้นคนตลบแจ้ง แจงเท็จ
บอกกล่าวแกะเสก็ด ปากโป้ง
ยกตนข่มคำเด็ด ด่าประกาศ
นี่แหละวินัยโค้ง คล่องเพ้ออวดตน
คณะวินัยกล่าวโต้ เอ็ดอึง
ครูท่านทรงธรรมถึง ทั่วแท้
อาบัติเล็กน้อยตรึง มากโทษ
งมโง่ฉาวโฉ่แม้ เชี่ยวรู้ท่วมหัว
ยกตัวอวดว่ารู้ พระธรรม
งมโง่วินัยกรรม เล็กน้อย

ไป่รู้ไป่ศึกษาส่ำ ตามระเบียบ
ดูเช่นเหมือนเด็กน้อย ไล่ต้อนโคนม
สองระดมคำกล่าวเปรี้ยว ต่อกัน
เซ็งแซ่ทั่วเขตขันธ์ ใหญ่กว้าง
ประชาแบ่งพวกกัน กล่าวติ
ต่างพวกต่างเสสร้าง เหตุร้ายตอบสนอง
อธิกรณ์ลามใหญ่กว้าง ทั่วสกล
ทุกเหล่าจิตมืดมน มั่วคล้ำ
ตลอดแหล่งแห่งภพบน พรหมโลก
ทราบข่าวเฉาจิตกล้ำ แกล้ด้วยอุเบกขา
ครานั้นองค์เอกผู้ สัพพัญญู
ตรวจโลกส่องญาณดู ทั่วหล้า
ทรงตระหนักว่าเจ้ากู กล่าวโทษ กันนา
สองกล่าวอาบัติกล้า สาดน้ำรดกัน
โทษทัณฑ์ทิฏฐิแท้ แรงรุน
ต่างกล่าววาจาหนุน พวกพ้อ
ยกตนว่าทรงคุณ นฤโทษ
ไป่เห็นว่าตนต้อง ผิดข้อทางธรรม
ทรงธรรมดำรัสให้ ชุมสงฆ์
ทุกหมู่ทั่วถ้วนองค์ ไป่เว้น
ตรัสสอนสามัคคีจง แจ่มจิต ตนนา
เป็นประหนึ่งด้ายเส้น หนึ่งน้อยรวมกัน
เฉกฉันด้ายหนึ่งน้อย ยังเหนียว

หากแต่ฟั่นเป็นเกลียว มากเส้น
ผูกช้างล่ามจริงเจียว ไป่ขาด
กระนี้สงฆ์ควรเน้น หน่วงน้อมสามัคคี
　　ดูราบรรพสัตว์ผู้ แสวงผล
ใยเล่าจึงก่อกล แตกร้าว
นรานรชน ส่ำเศร้า ใจนา
เพราะเหตุมานะกร้าว เกี่ยงแย้งเถียงกัน
　　เรื่องการแตกแยกนี้ เคยมี
ล้วนแต่ไร้ศักดิ์ศรี แน่แท้
ตถาคตจักวาที กล่าวแก่ เธอนา
เพราะเรื่องอดีตแล้ เล่าไว้ควรฟัง
　　นกกระจาบนับไม่น้อย เรือนพัน
ติดห่วงบ่วงแหพลัน ครอบไว้
ตัวนายแก่เชาวน์ทัน กล่าวบอก
เราหากร่วมใจได้ จักพ้นภัยตัว
　　อย่ากลัวเราจักแก้ ภัยพิบัติ
หากร่วมสามัคคีชัด พรั่งพร้อม
ทั้งหมดกระพือพัด ลมปีก
ยกข่ายขึ้นโอบอ้อม ครองไม้ยอดมี
　　แต่นี้เราจักลี้ ลอดลง
ชีวิตทุกตัวคง ไป่ม้วย
ฉะนั้นพวกเราจง ร่วมจิต กันนา
หากเกี่ยงไม่ร่วมด้วย แน่แท้ทางตาย

นกหลายเห็นชอบด้วย คำนำ
ร่วมจิตร่วมจทำ พรักพร้อม
พึบพับนกเริ่มกรรม กระพือปีก
ข่ายก็ลอยลมล้อม ครองไม้ยอดสูง

นกมีความพรั่งพร้อม เพรียงกัน
ทั้งหมดปลอดภัยพลัน จากม้วย
คณะสงฆ์จงร่วมฉัน ทะจิต
คารพสามัคคีด้วย ชอบแท้ทางเกษม

แม้องค์สมเด็จผู้ อรหันต์
สอนสั่งสามัคคีพลัน แนะไว้
คณะสงฆ์ห่อนผ่อนผัน แตกแยก
ยังกระหน่ำวิวาทให้ โลกร้อนรอนเกษม

ความแยกความแตกร้าว ทวีคูณ
สองฝ่ายต่างประมูล ชั่วช้า
ต่างพวกต่างทารุณ เพิ่มโทษ
ประชาชีบาล้า อกเศร้าใจหมอง

สมเด็จสัมพุทธเจ้า จอมมุนี
ตรัสสั่งประชุมชี พรักพร้อม
ออกโอฏฐ์ผ่องวาที สั่งเสร็จ
ปวงสงฆ์จงนบน้อม เรื่องสร้างสามัคคี

อย่ามีจิตขุ่นแค้น เคืองกัน
ต่างอยู่ต่างร่วมฉันท์ พรักพร้อม
หมู่สงฆ์ร่วมใจกัน ปฏิบัติ

จงต่างมโนน้อม นั่นแท้สันติ์เกษม
อันเหตุวิวาทนี้ ลบคุณ
ทุกเหล่าขาดสุขสุน ทรภาพแท้
สงฆ์เอยเร่งบ่มบุญ ภาวกิจ
การแตกแยกพวกแล้ เที่ยงแท้สันติ์สูญ

ตถาคตจะยกเรื่อง ควรฟัง
นกไซร้กกลูกยัง ภาคพื้น
โขลงช้างหมู่ใหญ่จัง นับหมื่น มานา
นกไซร้เห็นคชตื่น อกเต้นขวัญสยอง

นกตรองหาเหตุป้อง ลูกรัก
อกอ่วนป่วนภัยจัก หม่นไหม้
จึงยอมอ่อนน้อมทัก คชชาติ
ขอท่านเมตตาให้ ลูกข้าพ้นภัย

หัตถีเห็นนกน้อย อัญชลี
ออกโอษฐ์ขอชีวี ลูกน้อย
ดวงจิตคิดปรานี แต่นก ไซร้นา
เท้าสี่ย่างชดช้อย คร่อมค้ำรักษา

ทั้งหลายคชะผู้ บริวาร
เดินผ่านหลีกคชสาร เลิศนั้น
หลบหลีกไม่ระราน หมดหมู่ ช้างนา
นกแม่ปลื้มอกอั้น ลูกน้อยปลอดภัย

ดวงใจคชยิ่งผู้ จอมกวี
ออกปากเผยวาที บอกไว้

ช้างพาลแตกฝูงมี อยู่หนึ่ง เชือกนา
หากผ่านทางนี้ไซร้ นกน้อยควรระวัง
ช้างนั้นมันดุร้าย เกะกะ
ใจต่ำอัมหิตนะ บอกเค้า
หากมันผ่านมาจะ ก่อเหตุ
มันจะฆ่าลูกเจ้า นกน้อยควรระวัง
คชสารบอกนกด้วย ปรานี
แล้วเร่งรุดจรลี บ่ายหน้า
บริวารเหล่าหัตถี สู่ทิศ ใดนา
เร็วรีบบ่รอช้า ติดเต้าทันโขลง
ช้างโทนเดินดุ่นด้น ตามมา
เห็นหมู่คชนานา ล่วงพ้น
ไกลหูและไกลตา สู่เขต ดงนา
มันก็ติดตามต้น แกล่ใกล้เคียงโขลง
ช้างโกงเดินเฉียดใกล้ เคียงมา
นกแม่ออกวันทา นอบน้อม
ออกปากกล่าววาจา อ่อนโอษฐ์
ขอเดชคชสารพร้อม พรั่งด้วยการุญ
จอมบุญจอมเดชผู้ อารี
เชิญช่วยแผ่ไมตรี จิตด้วย
ลูกน้อยแห่งข้ามี อยู่ละเมาะ นี้นา
ขอโปรดอย่าให้ม้วย ช่วยไว้เอาบุญ
ช้างโทนยินนกน้อย วอนขอ

แทนที่จะรั้งรอ จิตไว้
ยกเท้ากระทืบกอ ละเมาะ รังนา
ขยี้ย้ำป่นให้ ร่างม้วยเป็นผง
บรรจงบอกกล่าวแจ้ง นางนก
ลูกเจ้าเรายอยก เหมาะแล้ว
เชิญเจ้าเร่งนอนกก ตามสะดวก
คิดว่าเจ้าจักแผ้ว จิตปลื้มเปรมใจ
นกไซร้เห็นช้างย่ำ ลูกตน
เจ็บปวดทั่วขุมขน หวีดร้อง
เกลือกกลิ้งแกล่เกลือกตน รันทด ใจนา
รักลูกเปล่งเสียงร้อง กึกก้องเสียงตน
ดีล่ะเจ้าช้างชั่ว อันธพาล
เบ่งเดชว่าตัวหาญ ใหญ่ผู้
กูน้อยจะก่อการณ์ กอบกิจ ทดนา
เมื่อน่าคงจักรู้ เรื่องร้ายเราสนอง
นกตรอมใจเหี่ยวแห้ง หงอยเหงา
รักลูกเร่งรุมเผา อกร้อน
ฆ่าช้างใช่งานเบา ง่ายง่าย
จำเร่งหาเลศย้อน ก่อแก้ตอบกัน
ช่างมันช้างร่างเพี้ยง ภูไศล
เราร่างน้อยดุจดังไร ต่ำต้อย
ชัยชนะอยู่ที่ไก กลฉลาด
กูปัญญาน้อยน้อย จะฆ่าช้างสาร

ต่อมานางนกไซร้ มองหา
เผยพงษ์สุนทรา ฉ่ำถ้อย
เดชะพญากา รุ่งเดช
ตูข้านกไซร้น้อย อ่อนน้อมมอบตัว

ครอบครัวของนกน้อย ถูกกระทำ
ช้างโหดใจระยำ เข่นข้า
ทรวงอกท่วมโศกสำ นึกตอบ สนองนา
คิดว่าสำเร็จถ้า ท่านนี้ช่วยทำ

เริ่มกรรมกาก่อแกล้ง จิกตา
เจาะจักษุ์อ้ายคชา โหดร้าย
ให้หน่ำซ่ำหทยา จิตโหด
ตาคชจักเจ็บคล้าย ชอกช้ำตาสอง

กาฟังคำนกน้อย สงสาร
หาช่องจักทำการ ก่อแก้
ผาโผนจู่ทะยาน จักกระ พองนา
เหมาะช่องจ้องจิกแล้ จิกซ้ำหลายหน

สองตาช้างโหดร้าย บวมพอง
หนองบ่มน้ำตานอง ชอกช้ำ
มัวมัวไม่อาจมอง เพ่งถนัด
นานยิ่งนานพิษกล้ำ ปวดกลั้วกลัดหนอง

ครานั้นนกไซร้ผู้ อนาถา
เห็นคชหมดปัญญา แน่แล้ว
สองเนตรหลั่งธารา จับคราบ

ดวงจิตเกิดผ่องแผ้ว ปลั่งปลื้มสมใจ
จึงไคลเข้าแกล้ใกล้ แมลงวัน
ผูกมิตรผูกจิตพลัน แน่นแฟ้น
นกแจ้งแหล่งสำคัญ ต่อมิตร
ตูข้ามีจิตแค้น เคียดช้างแตกโขลง
ช้างโกงมันโหดร้าย กาลี
เหยียบย่ำลูกข้ามี แหลกม้วย
มันถือว่าศักดิ์ศรี ร่างใหญ่
ใครจะกล้าต่อด้วย คิดล้างรานรึง
ข้าจึงขอกล่าวร้อง พญากา
เชิญช่วยจิกนัยน์ตา คชร้าย
บัดนี้กิจของกา เจาะเสร็จ
ขอแม่แมลงวันย้าย หยอดด้วยไข่ขาง
แมลงวันยินนกน้อย วิงวอน
พาหมู่โบกบินจร สู่ช้าง
โผรุมเร่งตลุมบอน หยอดเหยาะ ขางนา
บินว่อนเวียนวงล้อม หยอดแล้วบินหนี
ราตรีหลายล่วงแล้ว แมลงวัน
ขางแก่เป็นหนอนพลัน มากร้อย
เร่งเจาะเร่งไชกัน อุตลุด
ตาคชมืดมัวด้อย ไป่แจ้งคืนวัน
นกไซร้รู้แล้วว่า สองตา ช้างฮา
หมดเดชหมดฤทธา บอดแท้

จึงคบกบหนองนา แจ้งกิจ ประสงค์นอ
ขอกบช่วยแก้ เร่งให้สมหวัง
ไปยังบรรพตพู้น ดูหา
แดดแก่อ้ายคชา โหดนั้น
จักหิวกระหายหา ดื่มดูด น้ำนา
ขอกบเปล่งเสียงกั้น บอกแจ้งน้ำมี
หัตถียินกบร้อง คงใจ ดีนอ
คิดแน่หนองน้ำใส แน่แล้ว
จักเดินดุ่มดุ่มไป สู่เสียง นั้นนา
ตาบอดหรือจักแคล้ว ตกถ้ำเหวตาย
ดูราชีบาผู้ เพญศีล
นางนกร่วมใจจินต์ คิดร้าย
ช้างใหญ่ใจมลทิน พกโง่
เสียเล่ห์นกน้อยผ้าย ล่วงล้ำตกเหว
ฉันใดนกไซร้นี่ ควรชม
ริร่วมปัญญาคม เรียบร้อย
ต่างช่วยต่างระดม ร่วมกิจ กันนา
สามัคคีดีไม่น้อย เที่ยงแท้ควรถนอม
เรื่องเกิดอาบัติน้อย ควรสงบ
ไป่ชอบเธอปรารภ แผ่กว้าง
ชาวบ้านผ่านวัดพบ ต่างตอบ โต้นา
สงฆ์แตกสามัคคีคว้าง แหลกแล้วศรีสงฆ์
สัมพุทธ์ประสิทธิ์สั่ง คณะสงฆะรานกัน

ทรงมั่นประสาทสันติ์ กรณีคดีธรรม
ดูราคณาพรต วรบทคดีน้ำ
ปางบรรพบัณฑิตจำ วจะพ่อประทับใจ
โกศลประเทศครอง กิตติฟ่องนครใหญ่
กาสีผู้เกรียงไกล พละทัพประชิดเมือง
กองทัพทั้งสองฝ่าย ชิวะวายมลายเลือง
โกศลสิ้นพลเปลื้อง ปราชัยกษัยพล
กาสีตีเมืองได้ ธชะไชยประกาศผล
โกศลเป็นของตน นรชาติมีอาจหือ
พระเจ้าโกศลราช นุชนาฏวิมลคือ
แปลงองค์ปลอมเปลี่ยนชื่อ ระเห็จลี้ระแวงภัย
มหิษีพระโกศล สุวิมลพระครรภ์ใหญ่
ติดตามโกศลไป ปฏิบัติพระบดี
หลบองค์ซุกซานซ่อน ตระหลบเหล่าอริศรี
แม้ทุกข์ก็สุขมี มหิษีสง่าตาม
ทำมาหาเลี้ยงตน ทุกขะทนมิเกรงขาม
ทนทุกข์พยายาม วิระภาพประกาศธรรม
ต่อมามหิษี วรนาริป่วนครรภ์
แจ้งเหตุจะคลอดพลัน สุระราชะสุดโสม
ลูกพ่อจะแทนพ่อ จะริก่อกองพลโรม
รณรบกาสีโทรม วรเทศโกศลชัย
ได้ฤกษ์อุดมดี มหิษีประสูติไซร้
โอรสประเสริฐชัย ลักษณาสง่างาม

โกศลบรมราช มนะมาดขนานนาม
"ทีฆาวุ" ประทานตาม วระบัติเยศร์สม
อดออมถนอมรัก ชะพิทักษ์สุขารมณ์
ทรงศรีนิกรชม อุระชื่นประชากร
หน่อไท้วิไลลักษณ์ สุรศักดิ์สโมสร
สมเด็จนเรนทร สุพิทักษพารา
เจริญวัยทีฆาวุ ปิตุเรศพระหรรษา
ประสาทเวทวิทยา รัฐศาสตร์กษัตรีย์
ชาญเชี่ยวเพลงอาวุธ สุรยุทธโจมตี
ตั้งค่ายสงครามมี ประลุล่วงวิชาญการ
ต่อมาเจ้ากาสี สดับข่าวคดีขาน
โกศลคิดก่อการณ์ ณ นิคมมิห่างไกล
โองการพระตรัสเอื้อน ประหนึ่งเหมือนจะชมไพร
เลี้ยวลดวกกลับไป สลักจับพระโกศล
อีกองค์มหิษี วรนาฏสุวิมล
จับได้ใส่ขื่อกล รุดตระเวนถวายตัว
โองการประกาศกฎ ระบุบทต้องตัดหัว
เพชฌฆาตประกาศทั่ว วรราชปักหลักตาย
ทีฆาวุสดับข่าว อุรผ่าวจะแตกสลาย
ทราบชัดว่าต้องตาย ปิตุเรศมารดรตน
จักต้องบรรลัยลาญ อริพาลลุโทษดล
กรรมเก่าอำนวยผล ผลกรรมแสดงเอง
เราลูกจะไปสู่ ปิตุตูมิกลัวเกรง

ความตายไม่ยำเยง จะดูแม่ให้สมใจ
ตริพลางเปลี่ยนแปลงตน ดุจคนทุราไกล
ลอดเลาะสู่ที่ใกล้ หทัยน้อมบังคมพลัน
กลั้นโศกกลืนน้ำตา พินิจมาตุเสียวขวัญ
สงสารมารดาครัน นยะหลั่งพุตาพรู
ตั้งจิตอธิษฐาน จะริการณะศัตรู
ทำโทษบิดากู วรมาตุเดียวกัน
คอยเถิดอนาคต จะริรบลุเฉิดฉันท์
ทีฆาวุจะโรมรัน พหุพลจะต่อกร
จะปราบกาสีให้ วรเขตกระฉ่อนบอน
คมดาบจะบั่นทอน วรเศียรพระกาสี
ศึกเสร็จจะสมใจ สุรชัยสุเกียรติ์ดี
สมยศสมศักดิ์ศรี กตเวทิตาคุณ
เอกองค์โกศลเจ้า จอมกษัตริย์
เนตรส่ายเห็นลูกชัด แน่แล้ว
ทำเพ้อกล่าวจำกัด สอนลูก น้อยนา
เวรชั่วนะลูกแก้ว อย่ากล้าตอบสนอง
โกศลสอนลูกน้อย เป็นนัย
ทีฆาวุซึมซาบใจ มั่นแท้
รับเอาพระพรชัย พ่อประสิทธิ์ ให้นา
เสร็จกิจประหารแล้ว หลบลี้หนีไป
ตั้งใจเรียนเล่ารู้ ประดับกาย
ยินข่าวสำนักหลาย มากผู้

กุมารอ่อนน้อมกาย เร่งปฏิบัติ
ขอเริ่มเรียนความรู้ กอบกู้คืนเมือง
รุ่งเรืองวิทยะด้วย ปัญญา
ชาญูเชี่ยวแสวงหา กิจไซร้
อำมาตย์ราชเสนา รับร่วม งานนา
ร่วมกิจราชการใช้ เรียบร้อยสมหวัง
กาสีนเรศร์ผู้ จอมเมือง
ทรงมอบกิจเนืองเนือง โปรดใช้
ราชกิจย่อมรุ่งเรือง มานพ สนองนา
ยิ่งสนิทยิ่งโปรดให้ ชอบใช้ ชิดองค์
เสด็จไหนมานพน้อย ติดตาม
ดุจส่องเงาฉายยาม สว่างจ้า
ทรงภพมิทราบความ มัจจุราช
หาช่องคอยเข่นฆ่า ชีพเจ้าจอมนรินทร์
ต่อมากาสีราช เสด็จประพาสวนาสณฑ์
ตรัสสั่งให้เตรียมพล วีระกล้าสู่แดนไพร
ล่าสัตว์ออกกำลัง ดุจดังบุราณไซร้
เตรียมพร้อมซึ่งพลไกล อริสู้กระหน่ำตาย
รถทองกาสีทรง สุริยงคะเฉิดฉาย
ทีฆาวุไม่ดูดาย ประทับที่สารถี
เร่งรถบทสู่ดง วนะพงแมกไม้มี
กองพลล่าลับลี้ มิได้มีใครตามทัน
ขับรถเลี้ยววกวน หลบหลีกพ้นกองพลขันธ์

กาสีอ่อนอกคร้น รวิบ่ายลุชายเขา
ขัดยอกทั่วพระองค์ ฉุระบมเกศมึนเมา
ตรัสสั่งรอรถเบา สุริย์แสงระอุกาย
ทั้งหิวกระหายนัก อุระจับปริสลาย
พักรอหมู่นิกาย จะลุทันจราจร
ทีฆาวุรู้แน่ชัด จะวิบัติกาสีมรณ์
คมดาบจะบั่นทอน ศิระขาดกาสีตาย
พักรถในดงเปลี่ยว หมดที่เหลียวจะแฝงกาย
แสดงดาบกาสีหมาย ชิวะแน่จะดับสูญ
กาสีจากรถทรง วรองคอาดูร
หิวโหยทวีคูณ อุระแห้งจะพึงตาย
เผยพจน์ดำรัสบอก มธุรสกะสหาย
สารถีอยากเอนกาย ประทับพื้นฝืนบรรทม
เวลาอาทิตย์ร้อน กระวนกระวาย
กาสีสวิงสวาย ยิ่งแท้
อ่อนเพลียห่อนสบาย ยอกขัด
เพราะรถโคลงเคลงแล้ เจ็บช้ำบวมระบม
ทรงหิวระหายแท้ ทุกข์ทน
กองหมู่พลาพล ล่ำล้า
ตรัสสั่งเร่งพหล ติดต่อ ตามนา
ทีฆาวุกราบทูลว้า ล่วงแล้วหลงไพร
ทางไกลใครจักเต้า ตามมา
หยุดพักสักเวลา ใครรู้

เพื่อพลพลามา เสาะสืบ
จักพบรถทรงผู้ กษัตริย์เจ้ากาสี
ภูมีทรงชอบด้วย คำสนอง
ทีฆาวุเข้าประคอง ท่านไท้
กาสีทรงเหนี่ยวปอง ทีฆาวุ
อ่อนพระทัยพักใกล้ ร่มไม้รุกข์รัง
พระขรรค์ทรงมอบให้ สารถี
ตรัสสั่งพบไพรี แน่แล้ว
ฟันฟาดเหล่ากาลี พ่ายพินาศ
อำนาจพระขรรค์แก้ว จักป้องภัยกษัย
ทรงชัยเอนร่างน้อม ลงนอน
เพลาร่างทีฆาวุต่างหมอน หลับพริ้ม
ไป่ทราบว่าดัสดร คิดพิ ฆาตนา
วางพระทัยสุขปิ้ม สถิตย์ฟ้าเวียงสวรรค์
บัดพลันทีฆาวุผู้ กตัญญู
เนตรเพ่งพักตร์ศัตรู เคียดแค้น
กาสีฆ่าพ่อกู แม่อีก องค์นา
เจ็บจิตประหนึ่งแม้น หอกร้ายรึงทรวง
ขอปวงเทเวศเจ้า จอมไพร
ทิพย์เนตรเห็นเหตุไกล ถูกต้อง
กาสีผู้เกรียงไกร ฆ่าพ่อ ตูนา
ขอเทพทุกแห่งห้อง รับรู้ เป็นพยาน
เราตามพิฆาตเจ้า กาสี

นี้นี่เวลามี เหมาะแล้ว
จะฟันฟาดเกษี ขัตติย์ราช
ด้วยคมพระแสงแก้ว มอบไว้มือเรา
จึงชักพระแสงเงื้อ ฉะฟัน
คำสั่งของพ่อพลัน ผุดฟื้น
ลูกเอยอย่าหุหัน ต่อตอบ เวรนา
ใจลูกจะชุ่มชื้น เพราะไม่สนองเวร
จิตเอนโอนอ่อนด้วย คำคม
คำพ่อสั่งสอนสม ถูกต้อง
ก่อเวรดั่งสาดตม สาดต่อ กันนา
ใครเล่าจะปัดป้อง เปรอะเปื้อนทั้งสอง
คำสอนปิตุเรศผู้ ทรงยศ
แสงส่องจิตปรากฏ แจ่มไซร้
ทีฆาวุหยั่งกำหนด พ่อสั่ง ไว้นา
แสงสอดใส่ฝักไว้ เลิกล้มฆาตกรรม
เวรกรรมอุบัติขึ้น หลายหน
ทีฆาวุจิตเวียนวน ฆ่าแค้น
คำพ่ออุบัติดล ดับอีก
จึงเก็บพระแสงแม้น ก่อนนั้นฉันกัน
ครบครันสามคาบแล้ว กุมาร
ชักดาบมุ่งประหาร ราชร้าย
คำสั่งบิดาดาล ดาบสงบ
ข่มฤทธิ์อาฆาตผ้าย หมดเชื้อสนองเวร

ถึงเกณฑ์กาสีเจ้า ราชา
จักปลอดพระชีวา จากม้วย
ยินเสียงดาบกุมารา ชักออก
หยาดผวาตื่นด้วย เนตรจ้องมองดู

ทรงรู้ชีวิตต้อง ตักษัย
ทีฆาวุกุมแสงชัย แกว่นกล้า
กาสีตกพระทัย หมดสง่า
พระดำรัสตรัสถามว้า จักล้างเราหรือ

ทีฆาวุทูลท่านท้าว พรหมทัต
ข้าบาทบุตรโกศลชัด แน่แท้
ชนกชนนีพระองค์ตัด เศียรขาด
ราชสมบัติพระองค์แล้ ริบไว้ปกครอง

ข้าตรองคิดเคียดแค้น ตามผลาญ
หาช่องรับราชการ ชอบใช้
ความหวังมุ่งประหาร ฆ่าตอบ
ตัดเศียรพระองค์ให้ ขาดเหี้ยนลงดิน

ข้าจินต์ตรึกแน่แล้ว กำหนดกาล
ล่วงล่อราชมาผลาญ ชีพไท้
ขับรถหลบทหารหาญ สู่เปลี่ยว
พระชีพจักรอดได้ อยู่ด้วยธรรมใด

กาสีสดับพจน์ วรบททุบแถลง
ตราตรึกไม่คลางแคลง นรนี้บุตรโกศล

สมเป็นราชบุตร สิริผุดผ่องวิมล

ชาญเชี่ยววิชากล วิทเยศวิเศษศรี
กรกุมพระขรรค์มั่น ดุจหั่นซึ่งไพรี
คือเราคนเขลานี้ สดุดียกย่องเขา
บัดนี้เวรตามทัน เวระนั้นสนองเรา
กงเกวียนกำเกวียนเก่า บททับเรารอยเท้าโค
มานะกษัตริย์เจ้า กาสี
ไป่พรั่นตอบวาที หนุ่มน้อย
ดูราพ่อสารถี เผ่ากษัตริย์
บัดนี้เราต่ำต้อย หมดสิ้นเดชา
เวรามาพบแล้ว ยอมสนอง
เชิญฆ่าให้สมปอง เคียดแค้น
เวรกรรมก่อกรรมครอง เคร่งตอบ
เฉกเช่นพังพอนแม้น เคียดแค้นชังงู

สารถีทูลสนอง

ก่อนตายพ่อเร่งร้อง รำพัน
เวรต่อเวรตอบกัน ชั่วแท้
ลูกเอยอย่าก่อทัณฑ์ คิดตอบ เวรนา
นี่แหละจะช่วยแก้ว ลูกให้สบสันติ์
ลูกเอยจงยับยั้ง สงบใจ
หากลูกตอบเวรไป ลบล้าง
ผลเวรต่อเวรไข เวรตอบ
ลูกจะมีใดอ้าง หมดสิ้นเวรสูญ

ทรงบุญทรงภพพ้น มรณภัย
เพราะสัตย์สุจริตใจ มั่นแท้
โอวาทแห่งท้าวไท ปิตุเรศ
ยังประทับใจแล้ เลิกล้มฆาตกรรม
ข้าบาทถวายสัตย์แก้ กรรมเวร
ไป่ฆ่าองค์นเรนทร์ ปิ่นเกล้า
กิจใดพระองค์เกณฑ์ ตรัสสั่ง
นั้นนั่นขอรับเข้า ช่วงใช้ทูลสนอง
ทีฆาวุกราบทูลท้าว นรเจ้าจอมกาสี
สรวมเดชพระบารมี สุรเทพประทานพร
ทรงงดพระอาชญา พระเดชาอดิศร
เว้นโทษดังข้าวอน ชิวะข้ามิแตกสลาย
อย่าเข่นพิฆาตฆ่า ดุจะข้ามิกล้ำกลาย
ทรงภพมิต้องตาย ก็เพราะข้ามิตอบทำ
สารถีสกุลราช สุรชาติทะกำยำ
ทูลพลางกุมารนำ วรขรรคะแสนคม
ก้มเกล้าถวายราช นรนาถชโยดม
เพื่อมั่นพระทัยสม มนะแผ้วสุปรีดา
กาสีรับแสงทรง ลุประสงค์ทรงหรรษา
ทรงแผ่พระเมตตา ณ ทหัยอภัยทาน
ดูราราชบุตร สุวิสุทธิ์สุมนมาลย์
เรานั้นมุหะมาร มนะมืดประกอบกรรม
รุกรบชิงพารา นครสาวัตถีส่ำ

ล้อมจับชนกนำ ชนนีประหารเสีย
ริบเมืองขึ้นเป็นทาส ลดอำนาจเป็นทาสเบี้ย
โกศลโค่นอ่อนเพลีย เพราะอำนาจกองทัพเรา
บัดนี้ทีฆาวุ จิตมุทุมิโฉดเขลา
ไว้ชีพไม่ฆ่าเรา วิระงับสงบเวร
กาสีประภาสถ้อย โทษอภัย
ทีฆาวุแสนเปรมใจ เปี่ยมแปล้
บังคมรับพรชัย ภูวนาถ
สองกษัตริย์เป็นสุขแท้ เพราะน้ำสัตย์สันต์
โดยพลันกองทัพผู้ ตามมา
พบแหล่งภูมิวนา ราชแล้ว
ล้อมวงเร่งรักษา พิทักษ์ราช
ต่างผู้ต่างใจแผ้ว ราชพ้นอันตราย
กาสีทรงกำหนด วรพจน์ ณ บัดดล
ให้ยกพยุหพล นิวัติเขตตะกาสี
เสด็จสู่พระนิเวศน์ วรเขตปรางค์มณี
ตรัสสั่งองค์มนตรี ประชุมพร้อมสัณฐาน
เสนาหมู่เข้าเฝ้า รีบรุดเข้าฟังบรรหาร
ก้มเกล้ารับโองการ พจนาถประสาทสั่ง
ดูราเสนามาตย์ วิรราชทรงกำลัง
สารถีประจำนั่ง รถทรงพระราชา
มานพนี้เธอทรงยศ สุโรรสกษัตรา
โกศลครองพารา นคเรศวิเศษศรี

เป็นปิ่นประชารัก สุรศักดิ์สาวัตถี
เราสองลุไมตรี ชิวร่วมมิผลาญกัน
กรรมเก่ามิควรรื้อ มนะถือเป็นสำคัญ
เราต่างอภัยทัณฑ์ ณ ประเทศแดนดง
ความสัตย์มานพน้อย ดำรง อยู่นา
คำสั่งพระปิตุรงค์ ไป่ทิ้ง
ถึงคราวจะปลิดปลง ชนม์ชีพ เรานา
คำสั่งโกศลกลิ้ง แกล่กลั้วหัวใจ
ถอดแสงจากฝักแล้ว สอดแสง
คำสั่งโกศลแสดง งดไว้
สารถีหมดเรี่ยวแรง คิดฆ่า เรานา
เราจึ่งคงชีพได้ สัตย์แท้สารถี
เรามีมนัสปลื้ม เปรมกมล
จักตอบคุณแทนคน เยี่ยงนี้
มอบเมืองและมณฑล ทั่วเขต โกศลนา
เป็นค่าความดีชี้ กอบกู้คุณเขา
นางเยาว์องค์เอกผู้ ธิดา เราฮือ
เรารักเฉกแก้วตา หนึ่งแท้
จักมอบแก่ราชา โกศลราช
คือที่ฆ่าวุ่นนั่นแล้ ลบล้างกรรมเรา
ปวงองคมนตรี สถิตย์ที่รับโองการ
ใส่เกล้าพระบรรหาร กิจการริเริ่มทำ
อุภิเศกสารถี กับบุตรีราชทรงธรรม

ประชาร่วมงานงำ มนะแผ้วกมลศรี
เลื่องลือระบือยศ เดชปรากฏทั่วราตรี
น้อมเกล้ากัมเกศี มนะน้อมจอมทรงธรรม
ทีฆาวุกุมารน้อย ยอมฟัง พ่อฮา
เสวยสมบัติแทนพ่อบัง เกิดเกล้า
ทรงเดชกระเดื่องดัง อาทิตย์ เที่ยงนา
เพราะเหตุสามัคคีเค้า ร่วมน้ำใจฟัง
สัมพุทธพิสุทธิ์ จอมสงฆ์
ซ้ำสั่งสามัคคีตรง ท่านให้
ยกทีฆาวุเผ่าพงษ์ ขัตติเยศ
เคารพโอวาทได้ ปกแคว้นโกศล
สงฆ์เอยอย่าด่วนดื้อ ฟังเรา สอนนา
เข็มเล็กอย่าอวดเงา เท่าพ้อม
ฉันใดเรื่องน้อยเอา ใส่โทษ กันนา
ใครเล่าเขาจะน้อม จิตแย้มรับธรรม
กรรมใดใครก่อไว้ เป็นกรรม
กรรมนั้นส่งผลนำ เรื่องรู้
คณะสงฆ์จุ่งจดจำ อนุศาสน์ นี้นา
จักทุกข์หรือสุขกู้ สุดแท้ตนทำ
สรรเพชญ์ตรัสสั่งแล้ว ปลงพระทัย
ประทับป่ายึดพงไพร ร่มไม้
เสวยวิมุตติสุดกษัย ว่างกิเลส
เสวยวิเวกองค์เอกใต้ ร่มไม้โดมดง

นิยายที่ฆาวุนี้ เราเขียน
พักอยู่จุฬาฯ เพียร แคะได้
เพราะโรคก่ออาเจียน มุ่นมืด หน้าฮา
นึกเท่านึกเอาได้ ขีดข้อเคยจำ
ผู้อ่านจงจิตแจ้ง เมตตา
เรามิใช่ครูบา เชี่ยวรู้
เห็นวันว่างเวลา มีอยู่
ริเริ่มแต่งโคลงกู้ เริ่มรู้การเขียน
โททสพฤศจิก์ชี้ เริ่มเขียน
ไดรัสพฤศจิก์เพียร จบแจ้ง
สองวันไม่อาเกียร ณ เกลื่อนกล่อน
กลอนสดแต่รสแห้ง สั่นหน้าเบือนหนี

พระพุทธเจ้าเสด็จประทับป่า

เสด็จดลแดนราชเบื้อง บูรพา
พิศพนัศเนอรผา ป่าไม้
รายเรียงรุกขผกา แกมลูก
แลตระการกลใกล้ หัตถ์เอื้อมเอาถึง
กุญชรชักพวกย้าย แฝงพง
ถึกกระทิงวิ่งวก แหวกเร้น
ยองทองย่องยรรยง ผีย่าง ย่องนา
กระต่ายกระแตเต้น ตื่นต้อนกันหนี

จาก เตลงพ่าย

เพราะพระพุทธเจ้าทรงขวนขวายน้อย สมัยประทับในที่สงัดอันไม่ก่อให้วุ่นวาย ทรงถือว่ารุกขมูลและสุญญาคารนั้น มีความสุขยิ่งกว่าเสวยสวรรค์ เพราะไม่เกี่ยวข้องด้วยกิเลส อันเป็นเหตุให้เกิดความวุ่นวาย ประทับตามพระอัธยาศัย เสร็จบิณฑบาตตามหมู่บ้านชาวป่าชาวดอย

ในป่านั้นมีช้างสำคัญตัวหนึ่ง ที่ว่าช้างสำคัญนั้น เพราะชอบความสงบ ไม่ชอบคลุกคลีด้วยโขลงช้าง ช้างเชือกนี้รำคาญช้างทั้งหลายที่มาก่อกวน มันแย่งหญ้าแย่งน้ำกินไปไหนมันเสียดสีผ่านไป ไม่มีความเกรงใจว่าใครจะรำคาญ ช้างเชือกนี้อยู่ในป่านี้ เท่ากับว่าเป็นเจ้าป่าชาวบ้านเกรงกลัวมันมาก ป่านั้นชื่อว่า**ปาลิเลยยกะ** ช้างนั้นจึงมีชื่อว่า**ปาลิไลย**ด้วย เพราะมันชอบอยู่ในป่านั้น ไม่ไปที่อื่น

ภาพลายเส้นหลวงพ่อโต

ช้างเชือกนี้แสนรู้ มันเห็นพระพุทธเจ้าก็เลื่อมใส เที่ยวตระเวนไปรอบเขตที่พระพุทธเจ้าประทับ คอยป้องกันภัยอันตรายอันจะเกิดมีเพราะมนุษย์และสัตว์ร้าย มันหาน้ำมาถวายพระพุทธเจ้า มันต้มน้ำก็ได้ เวลาพระพุทธเจ้าจะสรงน้ำมันไปหาแอ่งน้อยๆ ที่มีน้ำขัง มันเอาไม้ต่อไม้สีกันเข้าเกิดเป็นไฟลุกขึ้น หาฝอยและท่อนไม้มาสุมไว้ หาหินก้อน

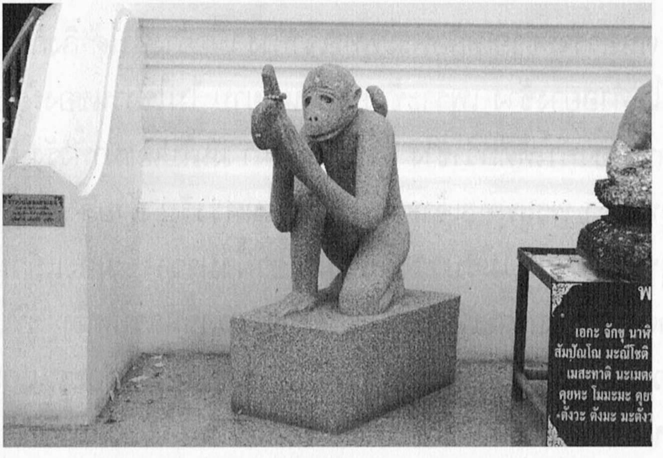
ขนาดพอดีกับแอ่งน้ำมาเผา เมื่อหินร้อนดีแล้ว มันจะเขี่ยให้กลิ้งลงแอ่งน้ำ หินร้อนนั้นเผาน้ำให้อุ่น เอางวงตรวจดูว่าอุ่นพอควร แล้วเขี่ยก้อนหินออกไปทำกิริยาทูลพระพุทธเจ้าว่า น้ำร้อนแล้ว เชิญเสด็จสรงได้ น้ำใช้น้ำฉันช้างจัดการหามาถวายเสร็จ พระพุทธเจ้าไม่ทรงลำบากเลย

ลิงตัวหนึ่ง คอยสังเกตความเคลื่อนไหวของช้าง เห็นช้างทำดังนั้นคิดว่า ตนควรจะช่วยเหลือพระพุทธเจ้าบ้าง เมื่อช้างทำได้ ลิงก็ต้องทำได้ แต่จะไม่ทำอย่างช้าง เพราะช้างทำงานหยาบ ไม่ใช่งานของผู้มีปัญญา มันคิดว่าต้องทำให้ดีกว่าช้าง จึงไปหาผึ้งมา มันไปเอามาทั้งรัง ยื่นถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงเฉยเสียไม่ทรงรับ อ้ายลิงเสียใจคิดว่าพระพุทธเจ้าทำไมไม่รับรวงผึ้ง มันเอาผึ้งมาวาง มองแล้วมองอีก กระโดดไปมองไปตามเรื่องของลิง ปัญญาเกิดขึ้นแวบหนึ่ง รู้ทีเดียวว่าอ้ายตัวผึ้งอ่อนๆ นี่เองที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงรับ มันค่อยๆ แกะตัวผึ้งออกจนหมดรัง ดีใจนักกระโดดโลดเต้นขึ้นต้นไม้ลงแล้วขึ้นอีก เอารวงผึ้งไปถวายพระพุทธเจ้า คราวนี้ทรงรับ มันดีใจจนเกินควร กระโดดขึ้นต้นไม้โหนกิ่งโน้น เหนี่ยวกิ่งนี้ บังเอิญไปเหนี่ยวเอากิ่งไม้ผุๆ เข้า เลยพลัดตกลงมาถูกตอไม้สวมทวารทะลุคอหอย

วานรใจบุญนั้น คือลิงที่ถวายรวงผึ้งแก่พระพุทธเจ้า ที่ป่าเลไลยก์ครั้งพุทธกาล ชาวพุทธเห็นความสำคัญของมัน จึงได้บันทึกเรื่องราวของมันไว้ในพุทธศาสตร์ มีปรากฏอยู่ในอรรถกถาพระธรรมบทภาค ๑ ดังได้เล่าเรื่องมาแล้ว แต่เป็นลิงของอินเดีย นับว่าเป็นลิงมีความสำคัญอยู่มาก

ยังมีลิงสำคัญอีกตัวหนึ่งเป็นลิงไทย เขาตั้งชื่อมันว่า "**บอนนี**" เมื่อว่าโดยเกียรติแล้ว วอกไทยตัวนี้ไม่แพ้วอกถวายรวงผึ้ง แต่ใครจะเห็นความสำคัญของวอกไทยนั้น ถึงกับทำอนุสาวรีย์เหมือนวอกถวายรวงผึ้ง

หรือไม่ นั้นยังไม่ทราบ เราคิดว่าคนจะลืมมัน จึงได้เขียนเรื่องไว้ในหนังสือนี้ ไหนๆ เราก็เกิดในประเทศไทยด้วยกัน เมื่อมันดันขึ้นไปสู่โลกอวกาศได้ เราก็ต้องยกย่องให้เกียรติมัน ขึ้นชื่อว่าไทยแล้วแม้ลิงก็ยังสามารถไปโลกพระจันทร์เท่าๆ กับคนอเมริกันเหมือนกัน

ลิงหน้าพระวิหาร

วอก **"บอนนี"** ตัวนี้ชาวอเมริกันจับไปฝึกให้คุมยานอวกาศ เพื่อไปสำรวจทางยังโลกพระจันทร์ เมื่อมันได้รับอบรมดีแล้ว เขาส่งมันขึ้นไปโลกพระจันทร์โดยยานอวกาศ มันเหาะขึ้นไปหลายวัน ครั้งแรกมันก็ทำงานตามสัญญาณที่สั่งออกไป แต่ครั้นแล้วมันขี้เกียจกลายเป็นลิงหลังยาว เอาแต่กินอย่างเดียว ยังไม่ถึงเวลา มันก็กินเอาๆ เพราะตามกำหนดมันต้องทำงานอย่างนั้นอย่างนี้เสียก่อน จึงกินอาหารได้ เจ้าวอกไม่ยอมทำตาม ไม่ยอมฟังสัญญาณที่ส่งไปจากโลกมนุษย์ มันคงคิดว่า ทำงานก็ได้กิน ไม่ทำก็ได้กิน กินแล้วจะนอนให้พุงกาง ใครพูดถากถางกูจะด่าให้ เมื่อกรรมการควบคุมยานอวกาศเห็นเจ้าวอกโกงมากนัก จึงสั่งให้ยาน

อวกาศลงสู่โลกมนุษย์ เพราะพึ่งอะไรเจ้าวอกบอนนีไม่ได้แล้ว ยานอวกาศได้ลงมาสู่โลกนี้ตามประสงค์ เมื่อเรียบร้อยแล้ว เขาเอาเจ้าวอกบอนนีมาตรวจ นายแพทย์ประดากันเข้าหาสิบกว่าคน วอกบอนนีมันคงผิดสังเกตคิดไม่ออกว่าเขาจะเล่นงานในท่าไหน จะชำระสะสางอย่างไรเรื่องที่มันดื้อไม่ทำงานตามสั่ง หรือมันกลัวจะต้องขึ้นไปโลกพระจันทร์อีกมันจึงชิงตายเสียก่อน คงกลั้นใจตาย ปัจจุบันเขาว่าช๊อกตาย หรือหัวใจวายก็ไม่ทราบ

เรื่องลิงที่ทำงานใหญ่เสร็จแล้วก็ตาม ลิงรวงผึ้งถวายผึ้งแล้วตายในวันนั้น ลิงอวกาศพอกลับถึงพื้นดินก็ตายวันนั้นเหมือนกัน ในโลกนี้มีลิงพิเศษ ๒ ลิงเท่านั้น คือ ลิงรวงผึ้งเป็นลิงอินเดีย ลิงอวกาศคือวอกบอนนีลิงไทย ลิงรวงผึ้งตายเกี่ยวแก่ศาสนา ลิงอวกาศตายเกี่ยวแก่วิทยาศาสตร์ ลิงรวงผึ้งมีอนุสาวรีย์แล้ว ที่พระปางป่าเลไลยก์ ส่วนลิงอวกาศคือเจ้าบอนนี อันเป็นลิงไทยยังไม่มีอนุสาวรีย์ จึงบันทึกไว้ก่อน

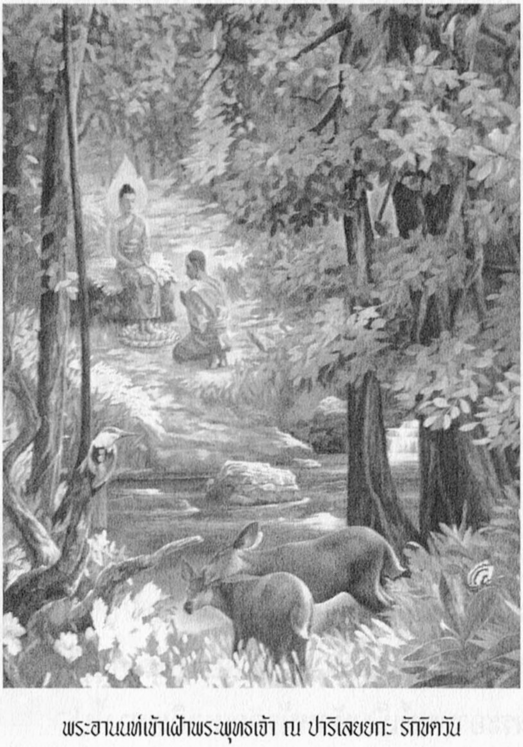
ทางเมืองโกสัมพีก็เกิดโกลาหลกันใหญ่ เมื่อประชาชนทราบว่าพระพุทธเจ้าหายพระองค์ไป ใจก็เป็นห่วงเกรงจะลำบาก ปรึกษากันว่านี่พระพุทธเจ้าต้องพิจารณาพระองค์หนีไปอย่างนี้ เนื่องด้วยพระวินัยธรพระธรรมธรนั้นก่อสามัคคีเภทขึ้น ไม่ฟังพระโอวาท เมื่อพวกเราไม่มีพระพุทธเจ้าต้องเลิกไม่ปฏิบัติพระภิกษุสงฆ์อีกต่อไป ต่อแต่นั้นคนใส่บาตรก็น้อย คนมาวัดก็น้อย ภิกษุจะไปทางไหนก็ไม่มีคนกราบไหว้ ไม่มีคนพูดด้วย ภิกษุทั้งหลายอดอยากโซจนศีรษะโต

ไม่มีใครเขาเอ็นดูอุปการะ เห็นโทษแห่งการวิวาทกัน เรื่องก็หันหน้าเข้าหากัน ชาวบ้านสมน้ำหน้าพระหน้าด้านไม่ฟังเสียงใคร ออกพรรษาแล้ว พุทธบริษัทแต่งให้พระอานนท์เป็นหัวหน้าคณะ เดินทางไป

ทูลพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าเมือง พระอานนท์ถึงป่าที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ จึงให้ผู้ร่วมคณะพักอยู่ห่างๆ ก่อน โดยเห็นว่าจะไม่สมควรถ้าเข้าไปพร้อมกันโดยไม่ทูลให้ทราบ

ช้างป่าเลไลยก์เห็นพระอานนท์เดินมา คว้าไม้วิ่งไปเพื่อตีพระอานนท์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่าทำ ภิกษุนี้เป็นพุทธอุปัฏฐาก ช้างได้ยินพระพุทธเจ้าดำรัสดังนั้น ขว้างไม้ทิ้ง ยืนดูความเคลื่อนไหวของพระอานนท์อยู่และมันคิดว่า **ศิษย์จะไม่วางบริขารของตนบนอาสนะของครูอาจารย์**

พระอานนท์มีการศึกษามาดีแล้ว จึงวางบริขารของตนไว้ห่างๆ ช้างเห็นดังนั้นเกิดความเลื่อมใสในพระอานนท์ยิ่งนัก พระพุทธเจ้าตรัสถามพระอานนท์ว่า มาผู้เดียวหรือ พระอานนท์ทูลว่ามาหลายองค์ แต่ให้พักข้างนอก เพื่อรอพระพุทธานุญาตก่อน พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้พระอานนท์นำภิกษุพวกนั้นมาเฝ้า รวบรัดตัดใจความว่า พระอานนท์ทูลให้เสด็จกลับตามคำร้องขอของพุทธบริษัท พระพุทธเจ้าทรงรับอาราธนาโดยดุษฎีภาพ ได้เวลาสมควรก็เสด็จกลับพร้อมด้วยภิกษุทั้งหลาย

พระอานนท์เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ ปาริเลยยกะ รักขิตวัน

ช้างรู้ว่าพระพุทธเจ้าเสด็จกลับมีความเสียใจยิ่งนัก จึงเดินตามส่งเสด็จพระพุทธเจ้า พอถึงชายป่า พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดูกรปาลิไลยกะสูจงหยุดอยู่แค่นี้ ไม่ควรเดินทางต่อไป เพราะจากชายป่านี้ไปเป็นแดนของมนุษย์ ช้างได้ยินดังนั้นโศกเศร้ายิ่งนัก ยืนแลดูพระพุทธเจ้าเสด็จไปจนลับตา ช้างเสียใจดวงหทัยแตกตายที่ชายป่านั้น พุทธศาสนิกชนเห็นเป็นความสำคัญ จึงดำริสร้างพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธเจ้าเมื่อคราวเสด็จไปประทับป่า สมัยเมื่อภิกษุเมืองโกสัมพีแตกสามัคคีกัน และหล่อช้างไว้ด้วย

รูปจำลองหลวงพ่อโต หน้าพระวิหาร

พระวิสุทธิสารเถร (หลวงพ่อถิร)
อดีตเจ้าอาวาส

ประวัติวัดป่าเลไลยก์
ฉบับกรมการศาสนา

พระวิสุทธิสารเถร (หลวงพ่อถิร)

วัดป่าเลไลยก์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่บนสถานที่ดอน เขตตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี อยู่ห่างจากฟากแม่น้ำท่าจีน ตรงกันข้ามกับสถานที่ตั้งศาลากลางจังหวัดสุพรรณบุรี ในปัจจุบันแม่น้ำท่าจีนตอนที่ไหลผ่านจังหวัดสุพรรณบุรีนี้ ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า**แม่น้ำสุพรรณ** ศาลากลางจังหวัดตั้งอยู่ฝั่งตะวันออก ส่วนวัดป่าเลไลยก์ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำด้านตะวันตกห่างจากศาลากลางประมาณ ๓ กิโลเมตร วัดนี้เขียนนามวัดว่า "ป่าเลไลยก์" เพื่อให้ตรงตามตำนานปางพระปาลิไลยกะในคัมภีร์ภาษาบาลี แต่ชาวบ้านเรียกกันสั้นๆ ว่าวัดป่า

วัดป่าเลไลยก์ เป็นวัดเก่าแก่ก่อสร้างในสมัยโบราณ หากประมาณนับด้วยพันปีขึ้นไป **ไม่ปรากฏว่าท่านผู้ใดเป็นผู้สร้าง เดิมมามีชื่อว่าวัดลานมะขวิด เพราะสถานที่ตรงนี้ท่านผู้ใหญ่เล่าว่า มีหมู่ต้นมะขวิดเป็นดงใหญ่ ทั้งหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ ณ บริเวณนี้ก็มีชื่อว่า บ้านลานมะขวิด ภายหลังสร้างวัดขึ้นมา ก็เลยได้ชื่อว่า วัดลานมะขวิด ตามชื่อหมู่บ้านไปด้วย**

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระวินิจฉัยว่า คงจะสร้างขึ้นในสมัยอู่ทอง โดยทรงพระสันนิษฐานจากลักษณะพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ที่ประดิษฐานอยู่ภายในพระอุโบสถ

ประจำวัด ที่เรียกนามกันว่าพระป่าเลไลยก์ พระพุทธรูปลักษณะนี้ มีลักษณะเช่นเดียวกันกับพระสมัยอู่ทอง ชั้นเดิมมาคงจะสร้างเป็นพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา เหมือนกันกับพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ ณ องค์พระปฐมเจดีย์ โดยทรงอธิบายว่า ต่อมาองค์พระชำรุดหักพังลง ชั้นหลังที่มาปฏิสังขรณ์องค์พระขึ้นใหม่ คงจะไม่เข้าใจในความรู้เรื่องพระปางปฐมเทศนา จึงสร้างเปลี่ยนเป็นพระปางป่าเลไลยก์ แต่จะได้ทำการเปลี่ยนแปลงกันมาแต่ครั้งไหน ก็ไม่ปรากฏหลักฐานระบุไว้ มีที่จะพึงสังเกตได้อยู่ ก็คือ เมื่อหมื่นพรหมสมพักสร หรือที่เรียกนามว่าเสมียนมี เดินทางขึ้นไปเก็บอากรที่เมืองสุพรรณบุรี เมื่อปีมะโรง ฉศก พุทธศักราช ๒๔๘๗ ได้แต่งนิราศตั้งปัญหาไว้ว่า

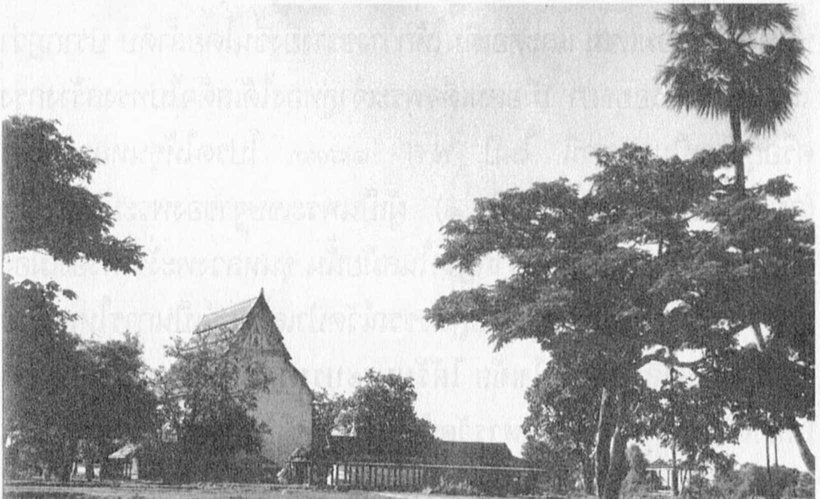
“พระวัดป่าเลไลยก์นี้ใครสร้าง ดูรก้างโรยราน่าสงสาร
เป็นพระปั้นปิดทองของโบราณ เห็นจะนานนักหนากว่าพันปี
พระพาหาขวาซ้ายทลายหัก องค์พระพักตร์ทองหมองไม่ผ่องศรี
ห้อยพระชงค์ลงเรียบระเบียบดี แล้วก็มีลิงช้างข้างละตัว”

แม้ในหนังสือวรรณคดีเรื่องขุนช้าง ขุนแผน ซึ่งมีเรื่องเกี่ยวกันกับวัดนี้ ตามพระมติของสมเด็จกรมพระยาดำรงฯ ก็ทรงไว้ว่า ขุนช้าง ขุนแผน และนางพิม เกิดในระหว่าง พ.ศ. ๒๐๓๙ - ๒๐๗๒ ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยา ก็เรียกชื่อวัดนี้ว่า วัดป่าเลไลยก์เหมือนกัน ดังที่กล่าวไว้ในบทเสภาตอนหนึ่งว่า

“ทีนี้จะกล่าวเรื่องเมืองสุพรรณ ยามสงกรานต์คนนั้นก็พร้อมหน้า
จะทำบุญให้ทานการศรัทธา ต่างก็มาที่วัดป่าเลไลยก์
หญิงชายน้อยใหญ่ไปแออัด ขนทรายเข้าวัดอยู่ขวักไขว่”

ข้อนี้แสดงว่า นามของวัดนี้ ได้เปลี่ยนมาเป็นวัดป่าเลไลยก์ พร้อมกับเรียกขานมาก่อนหน้านี้เป็นเวลานาน จนเป็นที่รู้กันโดยทั่วๆ ไปแล้ว

สันนิษฐานว่า วัดป่าเลไลยก์นี้ เดิมทีคงจะเป็นเพียงวัดพุทธาวาส ไม่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา คงมีแต่พระพุทธรูปองค์ใหญ่ประดิษฐานอยู่ในคฤห รูปมณฑล มีหลังคาปกคลุมเฉพาะองค์พระ ภายหลังเมื่อได้ปรากฏว่า องค์พระป่าเลไลยก์ เป็นพระสำคัญของบ้านเมือง มีประชาชนพร้อมทั้งบรรพชิตเดินทางไปนมัสการเป็นอันมากโดยไม่ขาดสาย จึงจำเป็นจะต้องมีพระภิกษุสงฆ์อยู่ประจำ คอยเฝ้าดูแลรักษาองค์พระ จึงเป็นเหตุให้มีเขตสังฆาวาสขึ้นอีกส่วนหนึ่ง ปัจจุบันมีหมู่กุฏิ ที่พำนักพักอาศัยของบรรดาพระภิกษุสงฆ์ตั้งอยู่ทางทิศใต้ ของเขตพุทธาวาสอีกส่วนหนึ่ง

วัดป่าในอดีต

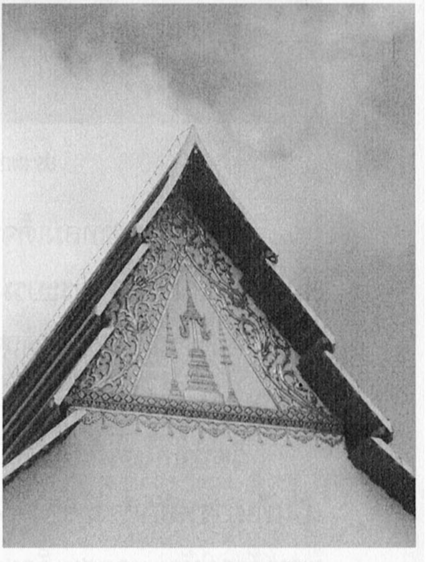

พระวิหารหลวงพ่อโต ในอดีต

ในลำดับต่อมา องค์พระและคฤห ชำรุดทรุดโทรม ได้มีการปฏิสังขรณ์ซ่อมแซม และต่อเติมให้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยลำดับ ปรากฏว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อสมเด็จพระเจ้าอู่ทองได้เสด็จไปทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ในปี พ.ศ. ๑๘๙๓ โปรดให้ขุนหลวงพะงั่ว (สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑) ผู้เป็นพระเชษฐาของพระมเหสี ไปรักษาเมืองสุพรรณบุรี ก็ปรากฏว่าในสมัยนั้น ขุนหลวงพะงั่ว ครองเมืองสุพรรณบุรี ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดป่าเลไลยก์เป็นการใหญ่ด้วย ต่อมา**พระยาสีหราชเดโชชัย ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการสร้างพระวิหารวัดป่าเลไลยก์** การครั้งนี้ได้ต่อเสาปูนออกมาข้างละ ๓ ต้น พร้อมกับสร้างหลังคาขึ้นข้างละ ๓ ชั้น ครั้นถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ขณะทรงผนวชได้เสด็จธุดงค์ประพาสจังหวัดสุพรรณบุรี เสด็จถึงวัดป่าเลไลยก์

ทอดพระเนตรเห็นองค์พระและวัดรกร้าง ไม่มีพระสงฆ์ปกครองดูแล ทรงเลื่อมใสมาก ได้ทรงอธิษฐาน **ว่าถ้าได้ครองราชสมบัติแล้วจะมาซ่อมถวาย** ครั้นพอได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ **ให้เจ้าพระยานิกรบดินทร์ไปสร้างวัดป่าเลไลยก์ ร่วมกันกับหลวงพ่อกล่ำ เจ้าอาวาสวัดประตูสาร จังหวัดสุพรรณบุรี ได้ทำการก่อสร้างถาวรวัตถุขึ้นใหม่เกือบหมดทั้งวัด**

เฉพาะพระวิหาร ได้สร้างหลังคาเสริมอีกข้างละ ๒ ชั้น รวมหลังคาพระวิหารเป็นข้างละ ๕ ชั้น ทำฝาผนังรอบนอก ทำหน้าบันเป็นลายกนก ตรงกลางมี**ตรามหามกุฎประดับฉัตรซ้ายขวา** เป็นดวงตราประจำรัชกาลแสดงเป็นเครื่องหมายดังปรากฏเห็นอยู่ทุกวันนี้

หน้าบันพระวิหารหลวงพ่อโต
ตราพระมหามงกุฎประจำรัชกาลที่ ๔

สมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสจังหวัดสุพรรณบุรี ได้เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระวัดป่าเลไลยก์ แล้วทรงโปรดพระราชทานเหรียญพระรูปของพระองค์แจกแก่ผู้โดยเสด็จในครั้งนั้น ณ ที่หน้าพระวิหารใหญ่ด้วย

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดให้ยกฐานะวัดป่าเลไลยก์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๒

ประเพณีชักผ้าห่มหลวงพ่อโต สมัยก่อน

อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสจังหวัดสุพรรณบุรี ก็ได้เสด็จไปนมัสการองค์พระป่าเลไลยก์ ในพระวิหารหลวง เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๘

วัดป่าเลไลยก์เป็นปูชนียสถานที่สำคัญยิ่งแห่งหนึ่ง ของเมืองไทย เป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนทั่วไป แม้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ก็เสด็จพระราชดำเนินไปถวายสักการะตลอดมา นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลปัจจุบันนี้ เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในเมืองไทย เพราะนอกจากจะเป็นวัดที่ประดิษฐานองค์พระป่าเลไลยก์อันศักดิ์สิทธิ์ เป็นมิ่งขวัญคู่บ้านคู่เมืองแล้ว วัดนี้ยังเป็นที่รู้จักกันในฐานะเป็นดินแดนแห่ง

อมตนิยายเรื่องขุนช้าง ขุนแผน ที่เป็นวรรณคดีคู่บ้านคู่เมืองของไทยอีกด้วย ตัวละครของเรื่องขุนช้าง ขุนแผน และนางพิม ล้วนแต่มีประวัติเกี่ยวเนื่องกับวัดป่าเลไลยก์ทั้งสิ้น จึงเป็นวัดที่รู้จักกันแพร่หลายทั่วไป

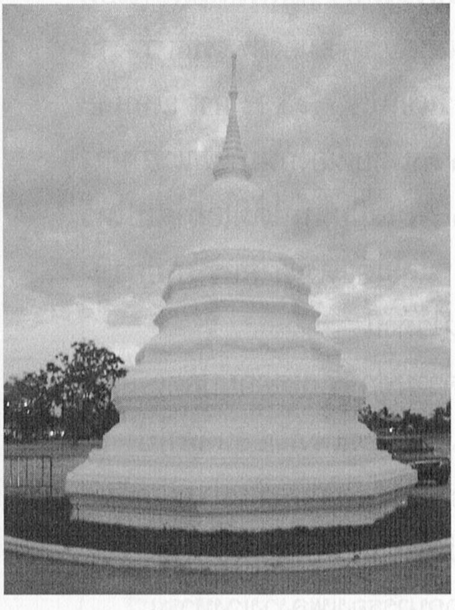
เป็นประเพณีของชาวเมืองสุพรรณบุรี ตลอดถึงชาวเมืองใกล้เคียง เมื่อถึงปีหนึ่งๆ ก็นัดกันมาชุมนุมพร้อมกับนมัสการพระวัดป่าเลไลยก์อันเป็นงานเทศกาลขึ้น เรียกกันว่า***งานไหว้พระวัดป่า*** มีมหรสพสมโภชเป็นงานครึกครื้นมโหฬาร นับได้ว่าเป็นงานสำคัญของเมืองสุพรรณบุรี งานเทศกาลนี้จัดให้มี**ปีละ ๒ ครั้ง กำหนดวันขึ้น ๖ - ๗ - ๘ ค่ำ เดือน ๕ และเดือน ๑๒ แต่ละครั้งรวม ๓ วัน ๓ คืน** สืบเนื่องกันมาเป็นเวลานานแล้ว ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๗ เสมียนมี ได้มีโอกาสไปไหว้พระวัดป่า ในหน้าเทศกาลเดือน ๑๒ และได้แต่งนิราศบรรยายความสนุกสนานของงานไหว้พระวัดป่าครั้งนั้นไว้ดังนี้

"แล้วไหว้พระวัดป่าฯ น่าสนุก ที่ความทุกข์รันทดค่อยปลดเปลื้อง
มาประชุมกันทั่วพวกรั้วเมือง ดูแน่นเนื่องแนวน้ำออกคล่ำไป
เดือนสิบสองเจ็ดค่ำค่อยสำเหนียก มาพร้อมเพรียกประทับท่าเคยอาศัย
เป็นพวกพวกหญิงชายสบายใจ ไม่มีร้ายแผ้วพ้นพวกคนพาล
ครั้นพลบค่ำย่ำแสงพระสุริย์ศรี พวกนารีร้องเพลงวังเวงหวาน
วิเวกโหวยโหยให้อาลัยลาญ เสียงประสานแซ่ซ้องร้องแก้กัน"

ปูชนียวัตถุสำคัญเท่าที่ปรากฏอยู่ที่วัดป่าเลไลยก์ มีเฉพาะในบริเวณเขตพุทธาวาสเท่านั้น คือ

๑. **พระเจดีย์ใหญ่** ตั้งตระหง่านอยู่เบื้องหน้าพระวิหารอยู่ ๑ องค์ เป็นของโบราณสร้างมานานแล้ว ไม่ปรากฏในทางตำนาน ว่าใครเป็นผู้สร้าง แต่คนโบราณรุ่นปู่ย่าตายายหลายชั่วอายุคนมาแล้ว เล่ากันสืบ

ต่อมาว่า **ชาวมอญเป็นผู้สร้าง** แต่ดูทรวดทรงองค์พระเจดีย์แล้ว ไม่เป็นแบบเจดีย์มอญ และถ้าจะกล่าวว่าเป็นแบบมอญ ก็คงเป็นแบบมอญแปลง คือไทยกับมอญร่วมใจกันสร้างไว้ มีรูปทรงสัณฐานส่วนสัดจัดว่าเป็นของงามได้ พระเจดีย์องค์นี้ มีขนาดสูงจากยอดประมาณ ๙ เมตร กว้างวัดโดยรอบองค์ประมาณ ๒๐ เมตร องค์เดิมที่สร้างไว้ชำรุดทรุดโทรมไป ได้มีผู้คนไปขุด เพื่อค้นหาพระเครื่องพบพระเนื้อชินเป็นจำนวนมาก มีพระหลายแบบ เช่น พระเขมรขนนก พระปางปฐมเทศนา และพระที่เรียกกันว่า เณรแก้ว เป็นต้น ซึ่งพระเหล่านี้ปรากฏว่าเป็นที่นิยมกันอยู่ในวงการพระเครื่อง ต่อมาทางวัดได้จัดการบูรณะขึ้นตามรูปเดิม พร้อมกับได้นำพระเครื่องฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ บรรจุเข้าไว้อีก ตามคติโบราณที่นิยมสร้างพระบรรจุไว้ เพื่อเป็นสิ่งสักการะส่วนหนึ่ง

เจดีย์มอญ

๒. **พระพุทธรูปปางป่าลิไลยก์** เมื่อท่านผ่านจากองค์พระเจดีย์ใหญ่ไปแล้ว เดินถึงประตูด้านตะวันออก จะแลเห็นประตูใหญ่มีซุ้มสวยงาม มีรูปสิงห์ประดับซ้ายขวา ผ่านประตูเข้าไปจะถึงพระวิหารใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณ ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว พระวิหารหลังนี้ใหญ่โตมโหฬารจริงๆ ตัวพระวิหาร ๒๘.๕๐ เมตร กว้าง ๒๑.๓๐ เมตร ยาว

๓๑.๑๐ เมตร พื้นผนังก่ออิฐถือปูนโดยตลอด เครื่องบนสร้างด้วยไม้หลังคามุงกระเบื้อง ยกเป็นชั้นๆ รวมด้วยกัน ๕ ชั้น ไม่มีช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ หน้าบันด้านหน้าประดิษฐานลายไทยปูนปั้น ตรงกลางปั้นเป็นรูปพระมหามงกุฎประดิษฐานบนพระแท่น มีฉัตรทองคู่ประดับซ้ายขวาอันเป็นเครื่องหมายตราประจำรัชกาลที่ ๔ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรีเป็นพระบรมราชานุสรณ์ ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ได้เคยเสด็จมาทรงนมัสการ และบูรณปฏิสังขรณ์พระวิหารหลังนี้ (ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น) ส่วนหน้าบันด้านหลังไม่มีลวดลายแต่ทำเป็นช่องคล้ายหน้าต่างๆ เพื่อให้แสงสว่างลอดส่องเข้ามาในบริเวณพระวิหาร รวมด้วยกันมี ๓ ช่อง มีประตูหน้าต่างเจาะเป็นช่องไว้ ไม่มีซุ้มทั้งหมด เป็นหน้าต่างข้างละ ๒ บาน มีประตูด้านหน้า ๓ ประตูเฉพาะประตูกลางมีความใหญ่มาก กว้าง ๓.๑๕ เมตร สูง ๕.๔๕ เมตร

ภายในพระวิหารใหญ่หลังนี้ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ใหญ่อันศักดิ์สิทธิ์ ประดิษฐานโดยประทับนั่งห้อยพระบาททั้งสองข้างพระหัตถ์วางคว่ำเหนือพระเพลาซ้าย พระหัตถ์ขวาวางหงายเหนือพระเพลาขวา เป็นท่านองรับของถวายจากช้างและวานร ซึ่งนำของมาถวายสัตว์ทั้งสองนี้นิยมสร้างประดิษฐานไว้ประกอบกับพระพุทธรูปปางนี้ด้วยเสมอ ในลักษณะช้างหมอบใช้งวงจับกระบอกน้ำชูขึ้นถวาย ส่วนวานรก็นั่งชูกิ่งไม้มีรวงผึ้งติดอยู่ขึ้นถวาย รูปช้างและวานรทั้งสองสัตว์ที่มีอยู่ในพระวิหารนี้ ของเดิมมาหล่อด้วยทองแดง และได้หายสาบสูญไปนานแล้ว ภายหลังมีผู้ศรัทธาสร้างขึ้นใหม่ด้วยปูน โดยทำเป็นรูปปั้นติดกับเสา พระพุทธรูปปางนี้เรียกกันว่า **พระปางปาลิไลยกะ แต่ชาวบ้านเรียกเพี้ยนไปว่า พระป่าเลไลยก์**

พระพุทธรูปปางนี้ มีประวัติที่น่าสนใจอยู่มิใช่น้อย จะขอนำมาเล่าประกอบกับความเข้าใจ ทั้งเป็นการเตือนจิตสนิทใจเราท่านทั้งหลาย ให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมคือความสามัคคีดังต่อไปนี้

ในสมัยพุทธกาล มีพระภิกษุสงฆ์ชาวเมืองโกสัมพี ในประเทศอินเดีย ๒ รูป คือ พระวินัยธร กับ พระธรรมธร และในพระสองรูปนี้ มีภิกษุเป็นบริษัทบริวารรูปละ ๕๐๐ ทั้งสองฝ่ายรวมจำนวนพระสงฆ์ได้ ๑,๐๐๒ รูป ทั้งหัวหน้าด้วย ต่อมาพระวินัยธรกับพระธรรมธร เกิดตำหนิติเตียนกันด้วยเรื่องเล็กน้อยก่อน แล้วยกขึ้นเป็นอธิกรณ์ว่ากล่าวทะเลาะกันอย่างรุนแรง ฝ่ายพระภิกษุที่เป็นบริษัทบริวารของท่านทั้งสองทราบเรื่องการทะเลาะกัน ต่างก็พากันเข้าทางฝ่ายอาจารย์ของตนๆ ถือดีจนกลายเป็นการวิวาทกันใหญ่โต แยกออกจากกันเป็นสองฝ่าย แม้ชาวบ้านญาติโยมทั้งหลายที่มีน้ำใจไม่มั่นคง ก็ถือพวกภิกษุที่ตนนับถือว่าถูก กล่าวบริภาษทายกทายิกาที่เคารพนับถือภิกษุอีกพวกหนึ่ง ว่าไม่ถูก ในที่สุดทั้งชาวบ้านและชาววัดต่างฝ่ายก็แตกสามัคคีกัน พระพุทธเจ้าทรงห้ามปรามสักเท่าไร ต่างฝ่ายต่างไม่มีผู้ใดเชื่อถือเคารพในพระพุทธดำรัสนั้น

พระพุทธเจ้าทรงรำคาญพระทัย จึงเสด็จหลีกเร้นออกจากเมืองไปประทับอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง ชื่อว่า ป่าปาลิไลยกะแต่ลำพังพระองค์เดียว มีพระยาช้างชื่อว่า ปาลิไลยกะ เป็นผู้เฝ้าระวังอันตราย คอยปฏิบัติบำรุงด้วยการตักน้ำมาถวายเป็นต้น ต่อมามีวานรตัวหนึ่งเห็นพระยาช้างปฏิบัติบำรุงพระพุทธเจ้าทุกๆ วัน ก็เกิดศรัทธาใคร่จะมีส่วนในการปฏิบัติพระองค์บ้าง จึงไปหักเอารังผึ้งได้มา ๑ รวง ไล่ตัวอ่อนจนหนีไปหมดสิ้น แล้วนำไปถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ก็ทรงรับ ซึ่งทำให้

วานรนั้นดีใจเป็นนักหนา พระพุทธเจ้าประทับสำราญพระอิริยาบถอยู่ที่ป่าปาลิไลยก์เป็นเวลานาน

บรรดาท่านสาธุชนผู้มีน้ำใจมั่นคงต่อพระรัตนตรัย พากันมาเฝ้าพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ ครั้นเกิดการทะเลาะวิวาทในหมู่สงฆ์เหล่านี้ จนเป็นเหตุให้พระองค์เสด็จหนี เขาทั้งหลายเหล่านั้นมิได้เฝ้าพระพุทธเจ้าเหมือนเช่นเคย จึงเกิดความสลดใจทั้งมีความแค้นเคืองต่อพระภิกษุเหล่านั้น ผู้เป็นต้นเหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้าเสด็จหนีไป จึงพร้อมใจกันลงโทษโดยมิได้ทำบุญตักบาตรถวายแก่พระเหล่านั้น ส่วนบรรดาพระสงฆ์เหล่านั้น เกิดความว้าเหว่ในการที่พระพุทธองค์มิได้ทรงประทับอยู่ด้วย ทั้งเกิดความอดอยากในสมณบริโภคอีกด้วย ตลอดจนเกิดความรู้สึกสำนึกถึงความผิดที่แต่ละรูปได้ก่อให้เกิดขึ้นด้วย จึงหันหน้าเข้าปรองดองต่อกัน ต่างก็พากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า โดยมีพระอานนท์เป็นผู้นำไป เพื่อทูลขอขมาโทษที่ตนพากันไม่เชื่อถ้อยฟังพระพุทธดำรัส พระองค์ก็ทรงโปรดยกโทษประทานให้ จากนั้นบรรดาภิกษุทั้งสองฝ่ายก็อยู่เป็นปกติสุขตามสมณวิสัยตลอดมา

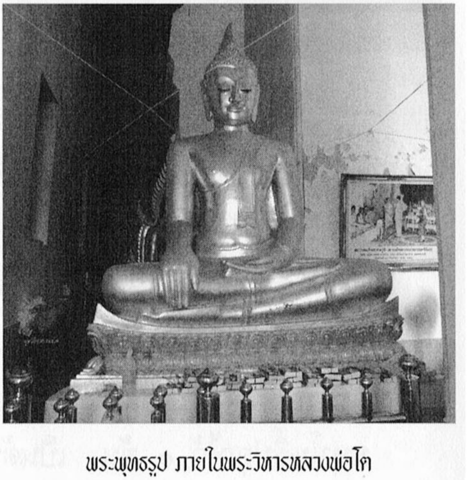
เพราะฉะนั้น พระพุทธรูปปางนี้ จึงเป็นเครื่องเตือนใจพุทธบริษัททั้งหลายให้รำลึกนึกถึง**โทษของการแตกสามัคคีและอานิสงส์แห่งการ**

มีสามัคคีธรรมในหมู่คณะ ด้วยเหตุนี้จึงพากันนิยมสร้างพระปางป่าลิไลยก์ เป็นเครื่องเตือนใจของการมีสามัคคีธรรม และพุทธรูปปางนี้เป็น**พระประจำตัวของผู้เกิดวันพุธ (เวลากลางคืน) สร้างไว้บูชา** อนึ่ง ที่สร้างรูปสัตว์ทั้งสอง คือ ช้างและวานรก็เพื่อจะให้เป็นอนุสรณ์ถึงความดีของสัตว์ทั้งสอง สำหรับเตือนใจคนทั้งหลายต่อไปด้วย

พระพุทธรูปป่าลิไลยก์ เป็นพระพุทธรูปใหญ่โตมาก องค์พระสูงวัดตั้งแต่พระรัศมีถึงพระบาท ๒๓.๔๘ เมตร วัดรอบพระวรกายใหญ่ ๑๑.๒๐ เมตร สร้างก่อด้วยอิฐถือปูน ไม่มีประวัติปรากฏว่าท่านผู้ใดผู้หนึ่งผู้สร้าง และสร้างแต่ครั้งใด เป็นเพียงสันนิษฐานกัน ว่าสร้างในราวปี พ.ศ. ๑๘๑๕ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงวินิจฉัยไว้ว่า พระพุทธรูปองค์นี้ น่าจะสร้างขึ้นก่อนตั้งกรุงศรีอยุธยาประมาณ ๘๐ ปี ในสมัยอู่ทอง ทั้งนี้โดยทรงสันนิษฐานจากลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้เป็นแบบอู่ทองโดยชัดแจ้ง บรรดาท่านผู้ใหญ่ที่สูงอายุขนาดรุ่นปู่ย่าตายาย ลงความเห็นกันว่า ภายในองค์พระต้องบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้อย่างแน่นอน เพราะมีผู้เคยเห็นประจักษ์กับสายตามาแล้ว โดยบางท่านเคยเห็นแสงสว่างพวยพุ่งออกทางหน้าต่างพระวิหารแล้วกลับวกวนและเข้าทางหน้าบันก็มี บางท่านเคยเห็นที่พระพักตร์พุทธรูป มีรัศสีสุกสกาวเป็นที่น่าอัศจรรย์ แต่มีท่านผู้หนึ่งได้ยืนยันถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระป่าเลไลยก์นี้ คือ **ท่านเจ้าคุณสังวรฯ วัดราชสิทธาราม (วัดพลับ)** จังหวัดธนบุรี ท่านเดินธุดงค์ไปนมัสการพระป่าเลไลยก์ ไปถึงวัดเวลาเย็น ผู้เฝ้าพระวิหารกลับไปพักผ่อนที่บ้านก่อนท่านจะไปถึง ท่านลองผลักประตูจะเข้าไปนมัสการ ประตูปิดแน่นแสดงว่าติดดาลเข้าไม่ได้ ท่านจึงนั่งพักอยู่ข้างนอก สักครูหนึ่งได้ยินเสียงประตูเปิด ท่านจึงเดิน

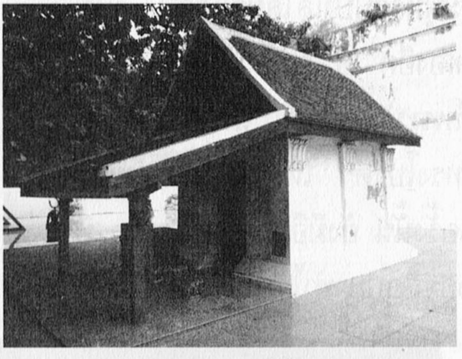
ตรงเข้าไปนมัสการ แล้วจึงเดินกลับออกมานั่งพักที่เดิม ทันใดนั้นก็ได้ยินเสียงประตูดังค่อยๆ จึงหันหน้าจ้องไปดู ประตูนั้นก็ค่อยๆ ปิด ได้ยินเสียงใส่กลอน ท่านจึงลุกออกไปผลักลองดู ปรากฏว่าประตูปิดใส่กลอนเรียบร้อย จึงสันนิษฐานได้แน่ชัดว่า สถานที่นี้เป็นสถานศักดิ์สิทธิ์หลวงพ่อมีอภินิหารจริง ท่านจึงชี้แนะนำแก่ทายกทายิกาในตอนรุ่งเช้าที่เขาพากันมาถวายอาหารบิณฑบาต ว่าขอให้ท่านทั้งหลายจงได้อบรมสั่งสอนบุตรหลานทั่วๆ ไป ว่าจงอย่าได้มาประกอบกรรมลามกในบริเวณที่พระวิหารนี้เป็นอันขาดเลย

ภายในพระวิหารนอกจากมีพระพุทธรูปป่าเลไลยก์แล้ว ยังมี**พระพุทธรูปหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ปิดทอง**อีก ๒ องค์ ประดิษฐานอยู่เบื้องหน้า ด้านขวาซ้ายของพระองค์พระป่าเลไลยก์เป็นพระพุทธรูปที่สวยงาม สันนิษฐานว่ารัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดฯ ให้สร้างไว้ประจำพระวิหาร คราวโปรดให้มีการซ่อมแซมในครั้งนั้น ยังมีอีกอย่างหนึ่ง คือ ที่ผนังด้านซ้ายมือของพระ มีบันไดก่ออิฐถือปูน ทำไว้เป็นชั้นสูงถึงช่องหน้าต่างหลังองค์พระ เมื่อขึ้นไปถึงชั้นบน มองผ่านช่องหน้าช่องหน้าต่างออกไปภายนอก จะเห็นทิวทัศน์สวยงามของสนามบิน ที่ตั้งอยู่เบื้องหลังของวัดเป็นทางไกล (ปัจจุบันไม่มีแล้ว) และที่เบื้องหลังองค์พระนี้มีก้อนหินกลมๆ อยู่สองก้อน กล่าวกันว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ใช้เสี่ยงทายโดยอธิษฐานแล้วยก เช่นว่าถ้าสิ่งที่

พระพุทธรูป ภายในพระวิหารหลวงพ่อโต

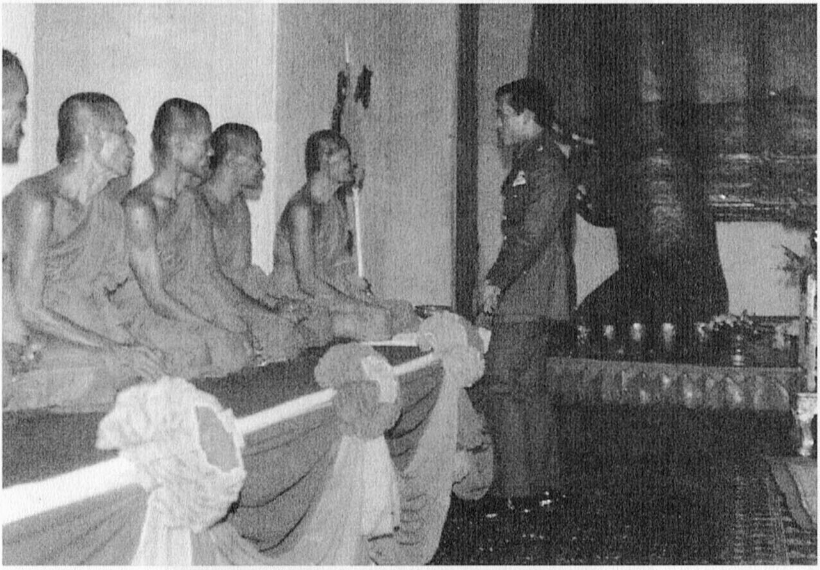
คิดไว้จะสำเร็จ ขอให้ยกก้อนหินขึ้น ถ้าไม่สำเร็จก็ขอให้ยกไม่ไหว ดังนี้เป็นต้น อธิษฐานแล้วลองยกก้อนหินดู ว่ากันว่าปรากฏผลแก่ผู้ที่เสี่ยงทายเป็นที่แม่นยำน่าอัศจรรย์ ในงานเทศกาลมีประชาชนพากันไปนมัสการ พร้อมกับเสี่ยงทาย ยกก้อนหินดังกล่าวอย่างเนืองแน่น

บริเวณภายนอกพระวิหารในกำแพงแก้วที่ล้อมรอบ มีศาลารายเป็นทำนองพระวิหารคด ตั้งอยู่ทางด้านเหนือและด้านใต้ ภายในศาลามีพระพุทธรูปปางต่างๆ ประดิษฐานอยู่หลายองค์ด้วยกัน ด้านหลังพระวิหารใหญ่มีวิหารเล็กๆ ตั้งอยู่หลังหนึ่ง มีพระประธานและมีพระพุทธรูปเสี่ยงทายด้วย เป็นเครื่องบอกให้รู้เช่นเดียวกันกับการยกก้อนหินในพระวิหารนั่นเอง พระพุทธรูปเสี่ยงทายนี้จะมีมาแต่ครั้งใดไม่ปรากฏหลักฐาน และมีประชาชนพากันไปยกมาก อันที่จริงจะสำเร็จหรือไม่ก็ย่อมแล้วแต่แรงของการอธิษฐานใจนั่นเอง

วิหารน้อยตั้งอยู่ทิศตะวันตก

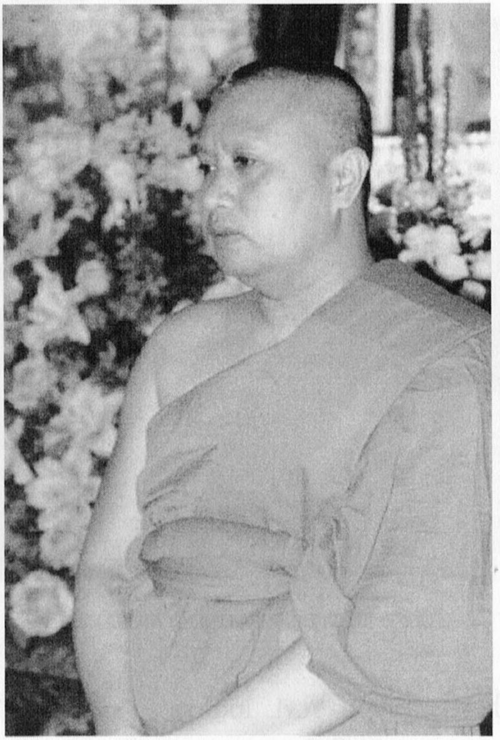
ด้านใต้พระวิหาร มีพระอุโบสถเป็นของสร้างขึ้นใหม่ เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘ โดยพระครูโพธาภิรัต (สอน) เจ้าอาวาสและผู้ว่าราชการจังหวัด พร้อมด้วยประชาชนร่วมใจกันจัดสร้างขึ้น รูปทรงพระอุโบสถนับว่าโอ่โถงพอใช้ ประดับลวดลายวิจิตรพิสดารโดยตลอด ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปเรียกกันว่า พระประธาน มีสัณฐานทรวดทรงลักษณะงามมากองค์หนึ่ง สำหรับบริเวณลานวัดในมุมหนึ่ง มีต้นพระศรีมหาโพธิ์ปลูกไว้ ๑ ต้น เป็นต้นโพธิ์ที่ทางรัฐบาลในสมัยนั้นได้หน่อมา

จากประเทศลังกา และมอบให้ทางวัดป่าเลไลยก์ ทำพิธีปลูกเมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ นับว่าเป็นต้นโพธิ์ ที่สืบเชื้อสายจากต้นที่พระพุทธองค์ทรงประทับในครั้งพุทธกาลโน้นต้นหนึ่งเช่นกัน

เจ้าฟ้าชาย เสด็จมานมัสการหลวงพ่อโต สมัยหลวงพ่อถิร

ในยุคปัจจุบัน (ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๒๕) ท่านเจ้าคุณพระวิสุทธิสารเถร (ถิร ปญฺญาปโชโต) พระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธุระ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ประชาชนทั่วไปทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ภายในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดใกล้เคียง แม้ในพระนคร พากันถวายความเคารพยกย่องท่านมาก เพราะท่านประกอบด้วยศีลาจารวัตร สงเคราะห์อนุเคราะห์พระสงฆ์สามเณร ตลอดจนประชาชนทั่วๆ ไป มีเมตตาธรรมสูงมาก

พระศรีธวัชเมธี

ประวัติวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร

พระศรีธวัชเมธี (ชนะ ป.ธ. ๙)

สภาพฐานะและที่ตั้งของวัด

วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ ๒๔๙ หมู่ที่ ๒ ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี ทางฝั่งด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำสุพรรณ หรือ "แม่น้ำท่าจีน" ซึ่งอยู่ห่างจากวัดเพียงประมาณ ๒ กิโลเมตร

แรกตั้งเป็นวัดเมื่อไรไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่จากการสันนิษฐานโบราณวัตถุสำคัญของวัด คือ พระปางปาลิไลยกะ ซึ่งชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า "หลวงพ่อโต" กะประมาณอายุอย่างต่ำสุด สร้างก่อนสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี (ก่อน พ.ศ. ๑๘๙๓) อย่างสูงสุดยุคทวารวดีตอนต้น (พ.ศ. ๑๒๐๐) มีอายุจนถึงทุกวันนี้ ระหว่าง ๖๕๐ - ๑๓๐๐ ปี

วัดได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวง ในสมัยรัชกาลที่ ๖ เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๒[๑] ต่อมาได้ก่อสร้างพระอุโบสถขึ้นหลังหนึ่ง โดยความร่วมมือของชาวบ้าน พระสงฆ์นำโดยพระครู

---

[๑] พระวิสุทธิสารเถร. **ประวัติวัดป่าเลไลยก์** (สุพรรณบุรี : มิตรเจริญการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๒๗

โพธาภิรัต (หลวงพ่อสอน) และผู้ว่าราชการจังหวัดพร้อมด้วยข้าราชการ (**บวร** - บ้าน วัด รัฐ) จึงได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ที่หน้าบันของพระอุโบสถมีตัวอักษรจารึกเขียนไว้ว่า (สร้างเสร็จ) เมื่อปีฉลู สัตตศก พ.ศ. ๒๔๖๘ รัตนโกสินทรศก ๑๔๔

เขตที่ตั้งและอุปจารวัด

เขตที่ตั้งวัดตามหน้าโฉนดที่ดินปัจจุบัน มีเนื้อที่ ๘๒ ไร่ ๒ งาน ๑๖ ตารางวา โดยที่เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้ถูกเวนคืนให้กับการรถไฟแห่งประเทศไทย เป็นเนื้อที่ดินตามสัญญา ๑ ไร่ ๒ งาน ๖๐ ตารางวา ฉะนั้น จึงมีเนื้อที่คงเหลือเพียง ๘๐ ไร่ ๓ งาน ๕๖ ตารางวา

อย่างไรก็ตาม ตามแถลงการณ์คณะสงฆ์ ปี ๒๔๗๖ ได้บันทึกประวัติวัดนี้ไว้ว่า[๒] "เนื้อที่ส่วนกว้างแต่ตะวันออกถึงตะวันตก ๑๐ เส้นเศษ ส่วนยาวแต่ด้านเหนือถึงด้านใต้ ๑๕ เส้นเศษ ที่อุปจารรอบๆ วัดส่วนมากเป็นราษฎร" ทำให้ทราบว่า เนื้อที่ของวัดในอดีตนั้น มีถึง ๒๐๐ วา x ๓๐๐ วา ซึ่งเท่ากับเนื้อที่ประมาณ ๑๕๐ ไร่ โดยมีอุปจารวัดดังนี้

ทิศเหนือ จรดคลองวัดผึ้ง (ตื้นเขินแล้ว) มีถนนวัดป่าเลไลย์อยู่ภายในเขตวัด

ทิศใต้ จรดที่นาราษฎร และเขตรถไฟหลวง

---

[๒] แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๒๑, ปี ๒๔๗๖, **ประวัติวัดปาเลไล**, หน้า ๓๑๑

ทิศตะวันออก จรดวัดชุมนุมสงฆ์ (วัดร้าง) เป็นที่ศาสนสมบัติ ติดต่อกับทางรถไฟหลวง ซึ่งอยู่ในเขตวัด

ทิศตะวันตก จรดบ้านเรือนราษฎร ซึ่งเป็นหมู่บ้าน คลองชลประทาน และสนามบิน

นามเดิมและหลักฐาน

ชื่อวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร พูดและเขียนกันย่อๆ ว่า วัดป่าบ้าง วัดป่าเลไลยก์บ้าง วัดหลวงพ่อโตบ้าง ชื่อที่ถูกต้องตามเอกสารราชการในปัจจุบันนี้คือ วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร

นอกจากนี้ ในเอกสารโบราณดั้งเดิม อาจจะปรากฏในชื่อที่แตกต่างกันไปบ้าง สืบเนื่องมาจากชื่อวัดนี้ มีรากศัพท์เป็นภาษาบาลี ซึ่งได้ผ่านการพัฒนามา ตามเหตุผลด้านภาษาศาสตร์ ศัพท์บาลีเดิมเขียนว่า *ปาริเลยฺยก* อ่านว่า ปาริเลยยกะ หรือ ปาริไลยกะ ซึ่งเป็น**ชื่อบ้าน ชื่อช้าง และชื่อป่า**ในยุคสมัยครั้งพุทธกาล และยังมีการแปลง **ริ** เป็น **ลิ** จึงเป็น **ปาลิเลยยกะ**, **ปาลิไลยกะ** บ้าง, แปลง **อิ** เป็น **เอ** สำเร็จรูปเป็น **ปาเลไลยกะ** และเพื่อสะดวกกับลิ้นของชาวไทยในการเรียกชื่อ จึงได้ใส่ไม้วรรณยุกต์ที่ **ปา** เป็น **ป่า** สะกัดเสียงที่ท้ายสุดศัพท์ให้สั้นเข้า จึงกลายเป็น**ป่าเลไลยก์** ซึ่งเป็นทั้งชื่อวัด ทั้งชื่อหลวงพ่อพระประธานในพระวิหาร เขียนเต็มรูปเป็น วัดป่าเลไลยก์บ้าง วัดพระป่าเลไลยก์บ้าง ดังจะนำเอกสารที่เกี่ยวข้องกันมานำเสนอไว้ดังต่อไปนี้ :-

ชื่อต่าง ๆ นานา

๑. **วัดลานมะขวิด** ปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารเหนือว่า[๓] "*ขณะนั้น พระเจ้ากาแต เป็นเชื้อสายมาแต่นเรศร์หงสาวดี ได้มาเสวยราชสมบัติ แล้วมาบุรณะวัดโปรดสัตว์หนึ่ง วัดภูเขาทองวัดหนึ่ง วัดใหญ่วัดหนึ่ง สามวัดนี้แล้ว จึงให้มอญน้อยเป็นเชื้อมาแต่พระองค์ออกไปสร้างวัดสนามไชย แล้วมาบูรณะวัดพระป่าเลไลย ในวัดลานมะขวิด แขวงเมืองพันธุมบุรีนั้น ข้าราชการบุรณะวัดแล้ว ก็ชวนกันบวชเสียสิ้นสองพันคน จึงขนานนามเมืองใหม่ชื่อว่า เมืองสองพันบุรี แล้วพระองค์จึงยกนาเป็นส่วนสัดวัดไว้ พระองค์อยู่ในศิริราชสมบัติ ๔๐ ปี จึงสวรรคต จุลศักราช ๕๖๔ ขาลเบญจศก*"

จากหลักฐานชิ้นนี้ ทำให้มองเห็นได้ว่า หลวงพ่อพระโตนั้น มีชื่อเรียกเป็นชื่อวัดพระปางปาเลไลยกะมานานแล้ว

หากพิจารณาหลักฐานของเขตแดนอุปจารวัดในยุครัตนโกสินทร์ด้วย จะเห็นอีกว่า วัดนี้ทั้งเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในกลุ่มเครือข่ายของวัดอื่นต่างๆ เช่น วัดชุมนุมสงฆ์ วัดผึ้ง วัดกุฏิสงฆ์ วัดกระไกร เป็นต้น และยังมีผู้ยืนยันแน่ชัดว่า ดินแดนแห่งนี้มีต้นมะขวิดมากมายเป็นกลุ่มสัญลักษณ์

สรุปได้ว่า จากพงศาวดารนี้ ได้บ่งบอกถึงอายุวัด ก่อนที่จะมา

---

[๓] กรมศิลปากร. **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑** (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๖), หน้า ๖๓ และดูพระบริหารเทพธานี. **ประวัติชาติไทย เล่ม ๒** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๔๑), หน้า ๔๗ - ๔๘

บูรณปฏิสังขรณ์ว่า ต้องมากกว่าก่อนพุทธศักราช ๑๗๔๖ (จ.ศ. ๕๖๕) ที่ซ่อมองค์พระประธานตามตำนานที่กล่าวแล้วข้างต้นนั้น

พระวิสุทธิสารเถร (หลวงพ่อถิร) อดีตเจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร (พ.ศ. ๒๔๙๔ - ๒๕๒๗) เป็นผู้หนึ่งที่ได้เห็นสภาพของวัดสมัยก่อนโน้น ได้ลงข้อสันนิษฐานไว้ว่า[๔] *"วัดป่านี้เดิมมีชื่อว่า "วัดลานมะขวิด" หมู่บ้านตรงนั้น เรียกว่า "บ้านลานมะขวิด" ที่นำเอาชื่อหมู่บ้านมาเป็นชื่อวัดนี้ แสดงว่า เดิมคงมีต้นมะขวิดมาก เป็นที่ดอนเป็นเนินรอบ บริเวณเป็นที่ลุ่มเนื้อที่เหมาะแก่การสร้างวัด จึงได้ปลูกสร้างกันในดงต้นมะขวิด หรืออาจสร้างด้วยความพร้อมเพรียงของชาวบ้านหมู่นั้นเป็นสำคัญ จึงเรียกนามติดปากกันมาว่า "ลานมะขวิด" ตามพงศาวดารเหนือก็เรียกวัดลานมะขวิดเหมือนกัน วัดนี้เป็นวัดสำคัญคู่เมืองสุพรรณวัดหนึ่ง"*

๒. *วัดเรไร หรือวัดป่าเรไร* ในลายพระหัตถ์ของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัติวงศ์ นักปราชญ์สำคัญผู้หนึ่งของเมืองสยาม ได้กล่าวไว้ว่า[๕] *"ชื่อพระปาเลไลนั้นก็สงสัย ที่ว่ากันว่า "ปาลิลยก" นั้น เกรงว่าจะเป็นลากเอาเข้าไปสู่บาลีด้วยขอไปที คำ "ปาลิลยก" นั้น ก็เป็นแต่ชื่อช้าง จะเอามาเป็นชื่อพระก็หาควรไม่ ที่วัดป่าเลไล สุพรรณบุรีมีรูปช้างก็มาปั้นแบนๆ ไว้ที่เสา*

---

[๔] พระวิสุทธิสารเถร. **ประวัติวัดป่าเลไลยก์** (สุพรรณบุรี : มิตรเจริญการพิมพ์, ๒๕๒๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒), หน้า ๒

[๕] ***สาส์นสมเด็จ ภาค ๕*** *ฉบับวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๔๘๐ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา), หน้า ๔๘ - ๔๙*

ทั้งเห็นได้ว่าเป็นของทำใหม่คนละรุ่น เดิมทีองค์พระไม่มีช้าง เชื่อว่าท่านตั้งใจจะทำปางปฐมเทศนา อย่างที่พระปฐมเจดีย์ หรือวัดหน้าพระเมรุกรุงเก่า ฉะนั้นพระปางเก่าๆ ซึ่งมีรูปช้างติดอยู่ด้วย ก็มีแต่ปางปล่อยช้างนาฬาคิรี หามีช้างถวายคนโทน้ำไม่

อนึ่ง ชื่อ "เลไล" ก็ได้เคยมาพบสู่ญาณ จะเป็นเรื่องอะไรก็ลืมเสียแล้ว มีชื่อพระมหาเถรลไล หรือเลไล หรือไลลาย อะไรอย่างหนึ่ง กับวัดพระทางเมืองเขมรในแขวงสูตรนิคมก็มีเรียกว่าวัดโลเลยเป็นเสียงเขมร ถ้าเขียนหนังสือจะเป็นวัดลไลย ได้ถามศาสตราจารย์เซเดส์ว่าแปลว่ากระไร ก็ติดแปลไม่ออก เกรงว่าชื่อพระป่าเลไลจะเป็นชื่ออื่น ไม่ใช่ "ปาลิลยก" แต่จะเป็นชื่อมาแต่อะไรยังคิดไม่เห็น ที่เมืองสุพรรณบุรีก็เรียกว่าวัดป่า สงสัยจะเป็นสองคำ คือป่าคำหนึ่ง เลไลคำหนึ่ง แต่อาจเป็นเรียกตัดให้สั้นก็ได้ หรือจะเป็นวัดป่าเรไร"

เอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เกี่ยวกับวัดป่าฯ[๖] เป็นหลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า อย่างน้อยในช่วงก่อนปี ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ.๒๔๔๗) มีการใช้ชื่อวัดป่าเรไรกันบ้างแล้ว คงจะเนื่องมาจากป้ายชื่อวัดคงจะยังไม่ได้จัดทำขึ้นอย่างเป็นทางการ และการใช้สลับกันระหว่างตัวอักษร ล และ ร พร้อมกับความนิยมใช้สำเนียงเสียงพูดเป็นหลักเกณฑ์ของยุคสมัยนั้นๆ

---

[๖] พระมหาชนะ ภมรพล. **ประวัติการพระศาสนาเมืองสุพรรณ ภาคผนวก ๓** (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๘ - ๓๑

หลักฐานในวรรณคดี ที่สนับสนุนชื่อดังกล่าวนี้อีกชิ้นหนึ่ง คือ ใน "**โคลงนิราศสุพรรณ**" (กรมศิลปากรตรวจสอบชำระใหม่) ของพระสุนทรโวหาร (ภู่) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๔ (สมัยรัชกาลที่ ๓)[๗] ตอนที่สุนทรภู่บวชเป็นบรรพชิตได้เดินทางมาสุพรรณเพื่อหาแร่แปรธาตุ ล่องเรือขึ้นมาตามลำแม่น้ำสุพรรณ โดยได้แวะขึ้นมาไหว้พระป่าเลไลยก์ ปรารถนาพบพระศรีอาริย์ในอนาคตกาล ดังโคลงสี่ที่ว่า

[๑๔๐] ๏ นอนค้างข้างคุ้งถัด วัดกระไกร
ครั้นรุ่งมุ่งเดินไพร พรั่งพร้อม
ไหว้**พระป่าเรไร** ร่มรื่น ชื่นเอย
ริมรอบขอบเขื่อนล้อม สะล่างไม้ไพรพนม ฯ

[๑๔๑] ๏ น้อยน้อยพลอยชื่นชี้ ชมไพร
ครืมครึกพฤกษาไสว แว่นแคว้น
ผลิตดอกออกผลใบ รบัดชื่น รื่นเอย
รอกกระแตแลแหล้น โลดเต้นแผ่นผยอง ฯ

[๑๔๒] ๏ แจ้วแจ้วจักกระจั่นจ้า จับใจ
หริ่งหริ่งเรื่อยเรไร ร่ำร้อง
แซ้งแซวส่งเสียงไส ทราบโสท
แหนงนิ่งนึกนุชน้อง นิ่มเนื้อนวลนาง ฯ

[๑๔๖] ๏ ขึ้นโขดโบศเก่าก้ม กราบยุคน
พระป่าเรไรยน อย่างยิ้ม

---

[๗] สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ชีวิตและงานของสุนทรภู่** (กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์, ๒๕๑๙), หน้า ๒๖๑, ๒๖๓ - ๒๖๔

ยอกรหย่อนบาทบน บงกช แก้วเอย
ปลั่งเปล่งเพ่งพิศพริ้ม พระหนั้งดังองค์ ฯ

๑๔๗
๏ เทียรทูปบุพชาติบ้าง บูชา
นึกพระเสด็จมา ยับยั้ง
ลิงเผือกเลือกสมอพวา ถวายไว่ใกล้แฮ
ช้างเผือกเลือกพึ่งทั้ง กิ่งไม้ไหว้ถวาย ฯ

๑๔๘
๏ ขอเดชะพระพุทธิเจ้า จงเหน
อดส่ามาเช้าเย็น ยากไร้
ปราศนาว่าจะเป็น ปเจกพุท ธะภูม เอย
บุญช่วยด้วยให้ได้ ดุจข้าอาวอร ฯ

๑๔๙
๏ ยังไปไม่พ้นภพ สงสาร
ขอปะพระศรีอาร อีกเหล้า
กราบถึงซึ่งพระนิพาน ผ่ายภาก หน้าเอย
ขอศุขทุขโศกเศร้า สิ่งร้ายหายสูร ฯ

พระป่าเรไร ในโคลงบทที่ ๑๔๐ และโคลงบทที่ ๑๔๖ เป็นชื่อเดียวกันกับพระปางปาเลไลยก์ จึงน่าจะวินิจฉัยได้ว่า สุนทรภู่เองเขียนชื่อที่ถือว่ามีต้นรากศัพท์มาจากชื่อพระปางปาริเลยยกะ

๓. **วัดเลไล หรือวัดปาเลไล** ในเอกสารเก่าๆ ดังจะเห็นได้จากแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๒๑ ปี ๒๔๗๖ ประวัติวัดปาเลไล หน้า ๓๐๙ - ๓๒๓ ชื่อวัดปาเลไลเป็นอีกชื่อหนึ่งที่ปรากฏอย่างเป็นทางการในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เนื่องจากประวัติวัดนี้ได้รับการตีพิมพ์เป็นครั้งแรก เรียบเรียงโดยนายกิมฮวย มะลิทอง แห่งกรมธรรมการ (ปัจจุบันนี้ คือ กรม

การศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ) เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๖ หลังจากที่ได้รับมติวินิจฉัยจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ได้พระราชทานบันทึกเรื่องพระปาเลไล เมืองสุพรรณบุรี ให้ไว้เป็นลายพระหัตถ์เป็นเวลาปีเศษ ดังมีสำเนาจากเลขานุการ (ต้นฉบับจากกองหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรี) ดังนี้

วังวรดิศ

วันที่ ๒๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕

แจ้งความมายัง นายกิมฮวย มะลิทอง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ตรัสสั่งให้ข้าพเจ้าแจ้งความมาว่า ตามที่ท่านมาเฝ้า และมีจดหมายลงวันที่ ๒๐ เดือนนี้ กราบทูลมาขอให้ทรงเขียนพระอธิบายเรื่องวัดพระปาเลไลนั้น เวลานี้พระองค์ท่านเลิกการที่จะแต่งและเขียนเรื่องอะไรประทานใครเสียแล้ว แต่เมื่อท่านมาเฝ้าที่วังวรดิศวันที่ ๑๙ เดือนนี้ ก็ได้ทรงอธิบายเรื่องพระปาเลไลประทานแล้ว เชื่อว่าจะจดจำข้อความไว้ได้ดี แต่เพื่อจะมิให้ความรู้ที่ได้ประทานนั้นหลงลืม จึงโปรดให้ข้าพเจ้าบันทึกเรื่องพระปาเลไล เมืองสุพรรณบุรีมาประทาน สำหรับเก็บเอาเค้าความตามบันทึกนั้นไปใช้ประกอบความรู้ในที่อื่นได้ แต่ทรงห้ามมิให้นำบันทึกนี้ลงพิมพ์ในโฆษณา ข้าพเจ้าได้ส่งบันทึกมาพร้อมกับจดหมายนี้แล้ว

ขอได้รับความนับถือ

รองอำมาตย์โท ....

เลขานุการ

บันทึกเรื่องพระปาเลไล
เมืองสุพรรณบุรี

วัดพระปาเลไลที่เมืองสุพรรณบุรี มีพระพุทธรูปใหญ่นั่งห้อยพระบาทเป็นประธานอยู่องค์ ๑ จึงนับถือกันว่าเป็นมหาเจดียสถานมาแต่โบราณ

สังเกตดูลักษณะพระปาเลไลองค์นั้น ดวงพระพักตร์เป็นแบบทวารวดี และทำนั่งห้อยพระบาทเหมือนอย่างแบบพระทวารวดีที่พระปฐมเจดีย์ จึงเกิดความสันนิษฐาน ๒ ข้อ คือ

ข้อ ๑ สร้างในสมัยเมื่อนับถือแบบทวารวดี และของเดิมคงทำเป็นพระปางปฐมเทศนา คือจีบพระหัตถ์ข้างหนึ่งหรือทั้งสองข้าง ที่ตรงพระอุระเหมือนอย่างพระประธานในพระอุโบสถวัดพระปฐมเจดีย์ เพราะสมัยนั้นยังไม่มีแบบพระพุทธรูปปางปาเลไลเช่นเรานับถือกัน ชั้นหลังมีรูปช้างและรูปลิง ของเดิมที่วัดพระปาเลไลที่เมืองสุพรรณบุรีก็ไม่มี แต่พระพุทธรูปองค์เดิมนั้นทิ้งชำรุดมาช้านานจนพระกรและพระหัตถ์หักพังหายไป ผู้ไปปฏิสังขรณ์ทีหลังไม่รู้ว่าพระหัตถ์ของเดิมเป็นอย่างไร จึงทำใหม่แปลงเป็นอย่างปางพระปาเลไล สมัยชั้นหลัง

ข้อ ๒ แบบพระพุทธรูปโบราณพบที่พระปฐมเจดีย์ และพบที่เมืองอู่ทอง ชอบทำแบบทวารวดีอย่างเดียวกัน เพราะชาวเมืองนครปฐมแต่โบราณเป็นผู้มาตั้งเมืองอู่ทอง จึงสันนิษฐานว่าพระปาเลไลที่เมืองสุพรรณบุรี คงจะสร้างในสมัยเมื่อเมืองอู่ทองเป็นราชธานี แต่เหตุใดจึงมาสร้างที่ตรงเมือง

สุพรรณบุรี สันนิษฐานว่าในเวลานั้นคงเป็นเมืองขึ้นของเมืองอู่ทอง แต่จะเรียกชื่อว่าเมืองอะไรรู้ไม่ได้ เพราะเมืองอู่ทองก็เรียกชื่อตามภาษามคธว่าสุพรรณภูมิ ถ้าจะเรียกเมืองขึ้นว่าสุพรรณบุรี ชื่อก็จะพ้องกับราชธานี จึงเห็นว่าคงมีชื่ออื่น แต่ตัวเมืองในสมัยนั้นคงอยู่ที่ตรงวัดพระป่าเลไลเป็นชายฝั่งแม่น้ำ

ครั้นเมื่อพระเจ้าอู่ทอง อพยพทิ้งเมืองอู่ทองมาตั้งกรุงศรีอยุธยา ทางเมืองเดิมให้เจ้าพะงั่วผู้เป็นพี่พระมเหสีอยู่ปกครอง เจ้าพะงั่วเห็นว่าที่เมืองดอนไปเสียเพราะตลิ่งงอกออกมามาก จึงย้ายเมืองมาตั้งริมน้ำที่ตรงเมืองสุพรรณบุรีเดี๋ยวนี้ ชื่อเมืองสุพรรณบุรีจะเกิดขึ้นในตอนนี้ วัดพระป่าเลไลจึงกลายเป็นอยู่นอกเมืองทางด้านตะวันตก

ส่วนองค์พระป่าเลไลนั้น ของเดิมไม่มีวิหาร ทำเป็นพระพุทธรูปนั่งในคฤห ตัวคฤหนั้นยังอยู่จนทุกวันนี้ ถ้าสังเกตดูจะเห็นได้ ทีหลังมีผู้ศรัทธาสร้างวิหารต่อออกจากคฤห ยังสังเกตเห็นที่ต่อได้เหมือนกัน จะต่อเมื่อครั้งใดไม่ทราบ สันนิษฐานว่าคงเป็นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น แต่เมื่อมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ วิหารชำรุดทรุดโทรม พระพุทธรูปเอง พระกรที่สร้างแปลงใหม่ก็พังไปเสียอีก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้เจ้าพระยานิกรบดินทร์ที่สมุหนายก เป็นแม่กองปฏิสังขรณ์ทั้งพระวิหารและองค์พระพุทธรูป ดังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

แต่เดิมดูเหมือนจะเป็นวัดพุทธาวาส ไม่มีพระสงฆ์ แต่มีพระสงฆ์ไปอยู่บ้างเป็นครั้งเป็นคราว ที่มาสร้างเป็นวัดสังฆาราม มีพระอุโบสถมั่นคง เป็นของสร้างเมื่อในรัชกาลที่ ๖ กรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง

๔. **วัดเลไลย, วัดป่าเลไลย, วัดเลไลย์, วัดป่าเลไลย์, วัดลีไลย หรือ วัดปาลิไลยก์** ชื่อใดชื่อหนึ่ง ในสมัยก่อนเคยใช้กันมาบ้าง ทำให้มองเห็นได้ว่าเป็นช่วงก่อนจะพัฒนาเปลี่ยนเป็นชื่อวัดป่าเลไลยก์ทั้งสิ้น หลักฐานที่เก่าแก่มากที่สุด คือ นิราศสุพรรณ แต่งโดยเสมียนมี เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๗ หลังจากที่สุนทรภู่แต่งโคลงนิราศสุพรรณเพียง ๔ ปีเท่านั้น ดังเนื้อความตอนหนึ่งที่ว่า[๘]

"พระวัดป่าเลไลยนี้ใครสร้าง ดูรกร้างโรยราน่าสงสาร
เป็นพระปั้นปิดทองของบูราณ เห็นนานนักหนากว่าร้อยปี
พระพาหาขวาซ้ายทลายหัก องค์พระพักตร์ทองหมองไม่ผ่องศรี
ห้อยพระชงฆ์ลงเรียบระเบียบดี แล้วก็มีลิงช้างข้างละตัว
ช้างหมอบม้วนงวงจ้วงจบอยู่ ลิงก็ชูรวงผึ้งขึ้นท่วมหัว"

แม้ในเอกสารเรื่องพระเจดีย์วิหาร ที่ทรงสถาปนาในรัชกาลที่ ๔ ก็ใช้คำว่า "วัดพระป่าเลไลย" ดังเนื้อความที่ว่า[๙]

๔๕. วัดพระป่าเลไลย

พระพุทธรูปป่าเลไลยองค์ใหญ่ของโบราณ ซึ่งนับถือกันในเมืองสุพรรณบุรี วิหารชำรุดองค์พระก็ชำรุดไปบ้าง โปรดให้เจ้าพระยานิกรบดินทร์ที่สมุหนายก เป็นแม่

---

[๘] ศิลปากรกรม. **นิราศสุพรรณ โคลงนิราศหริภุญชัย และโคลงทวาทศมาส** (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.อ.ท. สะอาด ธรรมสโรช, ๒๔๙๗), หน้า ๒๒

[๙] ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑๕ (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๕ - ๒๗) **เรื่องพระเจดีย์วิหารที่ทรงสถาปนาในรัชกาลที่ ๔** (กรุงเทพฯ : คุรุสภา, ๒๕๐๘), หน้า ๔๓

กองปฏิสังขรณ์ทั้งพระวิหารและองค์พระพุทธรูปให้บริบูรณ์ดีอย่างเก่า

ในจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๒๐ ซึ่งตรงกับพุทธศักราช ๒๔๐๑ ทำให้ทราบได้แน่ชัดว่า วิหารพร้อมองค์หลวงพ่อโต ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ ดังเนื้อความในจดหมายเหตุที่ว่า

"สารตรา ท่านเจ้าพระยาจักรี มาถึงพระยาสุพรรณ พระปลัด กรมการ ด้วยบอกเข้าไปแล้วว่า ได้เกณฑ์เลขโยมสงฆ์เมืองสุพรรณ ขอแรงขุนหมื่นในกรมการ ผลัดเปลี่ยนกันทำวัดพระป่าเลไลยเดือนละ ๔ ผลัด เป็นคน ๒๐ คน ได้ปลูกทำร่มพระและก่อปั้นต่อพระกรตั้งแต่พระอังสะจนถึงฝ่าพระหัตถ์ที่ชำรุดแตกพังเสร็จแล้ว ยังแต่พระรัศมี ยังไม่มีไม้ขอนสักจะทำได้ลงรักพระปฏิมากร ๒ ครั้ง ยังแต่จะลงรักน้ำเกลี้ยงต่อไป ได้ปลูกศาลา ๒ หลัง จ้างจีนขุดสระ ๆ หนึ่ง ได้รื้อผนังด้านเหนือด้านใต้ แต่ผนังด้านหน้ายังไม่ได้รื้อ ถ้ารื้อเสร็จแล้วไปขอเลข ๑๒๐ คน ผลัดเปลี่ยนกันมาทำวัดนั้น ได้ทำหนังสือบอกขึ้นกราบบังคมทูลแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทราบใต้ฝ่าละอองแล้ว มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าว่า วัดพระป่าเลไลยเป็นวัดเก่าโบราณ พระพุทธปฏิมากรชำรุดแตกหักมาก ได้โปรดให้เจ้าพระยานิกรบดินทร์ฯ ออกมาดูการสิ่งใดชำรุด ได้บัญชาให้พระยาสุพรรณ กรมการเร่งจัดทำขึ้นนั้นชอบดีอยู่แล้ว และพระยาสุพรรณ กรมการบอกขอเลข ขอไม้ยอดพระรัศมี ขอไม้ขอนสัก ไม้เสาใช้สอยเป็นการวัดพระป่าเลไลยนั้น ก็ให้เจ้าพระยานิกรบดินทร์ฯ ดูแล

อย่าให้ขัดสน พระยาสุพรรณ กรมการ จะได้เร่งรัดทำต่อไป เจ้าพระยานิกรบดินทร์ฯ กราบบังคมทูลพระกรุณา ยอดพระรัศมีก็ได้ให้แต่งตัวใหม่อยู่ทุกวัน เสาไม้ก็ได้ให้ขุนหมื่นคุมเงินไปจัดซื้ออยู่ แล้วจะส่งไม้ออกไปภายหลัง แต่เลขเมืองสุพรรณนั้นให้พระยาสุพรรณ กรมการ เกณฑ์ขอแรงผลัดเปลี่ยนกันมาทำวัดป่าเลไลยก็ตามบอกขอเข้าไปเถิด และการรื้อต่อผนังกับของสิ่งใดที่ควรจะต้องทำก็ให้พระยาสุพรรณ กรมการเร่งรัดทำไปพลาง ๆ สุดแต่อย่าให้ของค้าง อย่าให้คนว่างเปล่าได้เป็นอันขาดทีเดียว กับให้จัดเรือและคนรับเงินปูนผงจากพวกด่านเขมร เข้าไปส่ง ณ กรุงเทพฯ จงเนือง ๆ ด้วย ได้ลงมือทำสิ่งใดแล้วไปกี่ส่วน ยังกี่ส่วนจะต้องการของสิ่งใดบ้าง ให้พระยาสุพรณ กรมการ บอกรายการเข้าไปจงเนือง ๆ จะได้กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

สารตรามา ณ วันศุกร์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนอ้าย โทศก”

ในด้านวรรณคดี บทเสภาอมตะเรื่องขุนช้าง ขุนแผน ฉบับดั้งเดิมเขียนว่า “วัดป่าเลไลย” และบทที่จะอ้างต่อไปนี้ ถือกันว่าเป็นบทกลอนเสภาที่ไพเราะมากที่สุดบทหนึ่ง แสดงให้เห็นวัฒนธรรมประเพณีวันขึ้นปีใหม่ รวมทั้งอาหารจานเด็ดของชุมชนชาวสุพรรณ ดังนี้[๑๐]

---

[๑๐] กรมศิลปากร. **วรรณคดีไทย เสภาขุนช้าง ขุนแผน** (กรุงเทพฯ : คุรุสภา, ๒๕๐๕), ตอนที่ ๓ หน้า ๔๗

๏ ทีนี้จะกล่าวเรื่องเมืองสุพรรณ ยามสงกรานต์คนนั้นก็พร้อมหน้า
จะทำบุญให้ทานการศรัทธา ต่างมาที่**วัดป่าเลไลย**
หญิงชายน้อยใหญ่ไปแออัด ขนทรายเข้าวัดอยู่ขวักไขว่
ก่อพระเจดีย์ทรายเรี่ยรายไป จะเลี้ยงพระกะไว้ในพรุ่งนี้
นิมนต์สงฆ์สวดมนต์เวลาบ่าย ต่างฉลองพระทรายอยู่อึงมี่
แล้วกลับบ้านเตรียมการเลี้ยงเจ้าชี ปิ้งจี่สารพัดจัดแจงไว้
ทำน้ำยาแกงขมต้มแกง ผ่าฟักจักแฟงพะแนงไก่
บ้างทำห่อหมกปกปิดไว้ ต้มไข่ผัดปลาแห้งทั้งแกงบวน
บ้างก็ทำวุ้นชาสาคู ข้าวเหนียวหน้าหมูไว้ถี่ถ้วน
หน้าเตียงเรียงเล็ดข้าวเม่ากวน ของสวนส้มสูกทั้งลูกไม้
มะปรางลางสาดลูกหวายหว้า ส้มโอส้มซ่าทั้งกล้วยไข่
ทุกบ้านอลหม่านกันทั่วไป จนดึกดื่นหลับไหลไปฉับพลัน
ครั้นรุ่งแจ้งแสงทองส่องฟ้า ต่างตกแต่งกายาขมีขมัน
หนุ่มสาวเฒ่าแก่มาแจจัน พร้อมกันที่**วัดป่าเลไลย** ฯ

หลักฐานวรรณคดีอีกชิ้นหนึ่ง ที่แสดงถึงการเสด็จธุดงค์ของหม่อมเจ้าพระสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ทัด) องค์อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนฯ องค์ที่ ๖ ซึ่งพระองค์ได้ทรงนิพนธ์พระลิลิตเกี่ยวกับหลวงพ่อโตวัดป่าเลไลยก์ โดยใช้คำว่า “วัดปาลีไลย” ซึ่งเป็นการเล่นอักษร คือ เอา **อิ** หรือ **อี** เป็น **เอ** ได้ โดยได้ทรงนิพนธ์ไว้เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๒๗ ว่า[๑๑]

---

[๑๑] **ลิลิต หม่อมเจ้าพระสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ทัด) เสด็จธุดงค์** (กรุงเทพฯ : บัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๔

๏ เช้ากิจสงฆ์เสร็จสิ้น รีบมา
สิบเอ็ดถึงวัดป่า บ่ายแล้ว
พร้อมสงฆ์นมัสวันทา รูปพระ พุทธนอ
เทียนธูปสักการแผ้ว ผ่องได้สมประสงค์ ฯ

๏ **พระ** พุทธรูปแบบตั้ง เปรียบองค์
ป่า ที่อาศัยทรง อยู่ได้
ลี ลาสยิ่งงามยง เลิศโลก สามแฮ
ไลย ประเทศคชลิงให้ อุทกผึ้งของฉัน ฯ

การใช้การันต์ที่ท้ายศัพท์ เป็น "วัดป่าเลไลย์" นั้น จะเห็นได้เมื่อพิจารณาดูเอกสารโบราณประกอบ เช่น เอกสารจากกองหอจดหมายเหตุแห่งชาติเกี่ยวกับ **"ถนนวัดป่าเลไลย์"** และมีพระราชกระแสจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า "อนุโมทนา ชื่อถนนนั้นดีแล้ว" เป็นต้น ก็เริ่มมีใช้กันตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ แล้ว แต่มาเปลี่ยนเป็นชื่อวัดปาเลไล ในยุคช่วงเปลี่ยนการปกครองปี พ.ศ. ๒๔๗๕ และคงเป็นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว จึงได้เปลี่ยนเป็นชื่อ วัดป่าเลไลยก์ ดังที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้

เป็นที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งว่า ศัพท์ว่า ปาลิไลยก์ ไม่ได้ถูกเก็บไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ทั้งๆ ที่ในปทานุกรม ฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๐ ซึ่งได้รวบรวมศัพท์มาตั้งแต่ ร.ศ. ๑๐๓ (พ.ศ. ๒๔๒๗) ได้นิยามไว้ดังต่อไปนี้[๑๒]

---

[๑๒] กรมตำรา กระทรวงธรรมการ. **ปทานุกรม ฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๐**, หน้า ๔๕๗

“ปาลิไลยก์ [-ไล] ม.น. ชื่อป่าแห่งหนึ่งที่พระพุทธเจ้าเสด็จอาศัยอยู่, และเป็นชื่อช้างซึ่งอยู่ในที่นั้นด้วย; เรียกพระพุทธรูปปางหนึ่ง มีรูปช้างและลิงอยู่ด้วย เรียกว่าพระปาลิไลยก์”

๕. **วัด (พระมหาเถระ) ไหล่ลาย** ชื่อสุดท้ายนี้ เป็นตำนานเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ เพราะมีเรื่องเล่าว่า ยังมีพระมหาเถระผู้ใหญ่รูปหนึ่ง มีชื่อว่า ไหล่ลาย เป็นเชื้อกษัตริย์สืบเชื้อสายมาจากพระเจ้ารามเทพ และเป็นเชื้อวงศ์ของพระยาศรีสิทธิไชย เมื่อยังไม่ได้บวช เป็นมหาดเล็กของพระเจ้ากรุงละโว้ กระทำกรรมมิชอบ มีความสัมพันธ์กับนางสนม จนถูกจับได้ จึงถูกสักไหล่เสียข้างหนึ่ง แล้วถูกขับไล่ออกจากเมือง ได้เดินทางร่วมกับพระมหาพุทธสาคร นำพระบรมสารีริกธาตุจำนวน ๖๕๐ พระองค์ พร้อมกับต้นโพธิ์ ๒ ต้น จากเกาะลังกาสิงหฬนำมาบรรจุไว้ในสถานที่ต่างๆ โดยบรรจุไว้ในพระพุทธไสยาสน์วัดป่าโมกนั้น ๓๖ พระองค์ และในพระปาเลไล หรือพระหลวงพ่อโต นอกเมืองพันธุมบุรีนั้นอีก ๓๖ พระองค์

เมื่อได้ตรวจหลักฐานที่วัดป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ก็มีหลักฐานเป็นที่น่าเชื่อถือได้ว่า กล่าวไว้ตรงกัน เพราะมีจารึกบอกไว้ที่ป้ายวัดว่า **“วัดป่าโมกและพระพุทธไสยาสน์ป่าโมก มีมาตั้งแต่สมัยครั้งสุโขทัย มหาเถรไลลายอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ ๓๖ พระองค์มาประดิษฐานไว้ในองค์พระพุทธไสยาสน์”**

จึงสันนิษฐานได้อีกนัยหนึ่งว่า ชื่อวัดอาจจะเป็นชื่อเดียวกับชื่อพระมหาเถระรูปนี้ก็เป็นได้ แต่อาจจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เป็น

ไลลายบ้าง ไหล่ลายบ้าง ที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่ง คือเป็นการแสดงถึงประวัติความเป็นมาของพระบรมสารีริกธาตุ ที่นำมาบรรจุไว้ในองค์หลวงพ่อโต เพื่อเน้นให้เห็นความสำคัญและความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น

เรื่องการนำพระบรมธาตุมาบรรจุตามที่ต่างๆ นี้ ตกอยู่ในช่วงพุทธศักราช ๑๔๓๒ เพราะมีหลักฐานอ้างอิงในวรรณคดีเรื่องตำนานพระปฐมเจดีย์และพระประโทณเจดีย์ ว่าด้วยเรื่องพระมหาเถระไหล่ลาย[๑๓]

พระโต

สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงพระวินิจฉัยเกี่ยวกับเรื่อง "พระโต" อย่างน่าพิจารณาไว้ ดังต่อไปนี้[๑๔]

"อันพระพุทธรูปสร้างขนาดใหญ่อย่างเรียกกันว่า "พระโต" นั้น จะสร้างเป็นพระนั่งขัดสมาธิอย่าง "พระเจ้าพนัญเชิง" ที่พระนครศรีอยุธยาก็ดี เป็นพระนั่งห้อยพระบาทอย่าง "พระป่าเลไลย" ที่เมืองสุพรรณบุรี หรือจะเป็นพระนอนอย่าง "พระนอนจักรศรี" ที่เมืองสิงห์บุรีก็ดี ไม่ว่าสร้างในประเทศไหนแม้จนประเทศญี่ปุ่น แต่โบราณเขาย่อมสร้างไว้กลางแจ้งอย่างเดียวกันกับพระเจดีย์ หาทำวิหารปิดบังองค์พระไม่ การสร้างวิหารปกคลุมพระโต เป็นความคิดเกิดขึ้นแต่ชั้นหลัง ข้อ

---

๑๓ ดูไมเคิล ไรท์. **ฝรั่งคลั่งสยาม** (กรุงเทพฯ : พิฆเณศ พริ้นท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๕๔ - ๕๙

๑๔ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จกรมพระยา, **สาส์นสมเด็จ ฉบับวันที่ ๗ มกราคม ๒๔๗๙ เล่าเรื่องเที่ยวเมืองพม่า ตอนที่ ๙ เที่ยวเมืองแปร** หน้า ๑๒๖

นี้จะพึงคิดเห็นได้ เช่นพระเจ้าพนัญเชิงก็ดี หรือ พระนอนใหญ่ที่ไหล่เขามไหศวรรย์ เมืองเพชรบุรีก็ดี เมื่อยังไม่มีวิหารคงแลเห็นองค์พระพุทธรูปงามเด่นแต่ไกล ที่ทำวิหารบังองค์พาให้เสียงามไป แม้พระโตซึ่งคิดประกอบกับแบบวิหารที่สร้างพร้อมกัน เช่น พระโต กัลยาณมิตร และพระนอน วัดพระเชตุพนฯ ในกรุงเทพฯ เมื่อเข้าไปในวิหารก็ไม่เห็นองค์พระเหมาะตา เพราะเอาวัตถุที่ช่างโบราณเขาคิดสำหรับทำอย่างหนึ่ง มาทำเป็นอย่างอื่นจึงพาให้เสียงาม พระโตที่สร้างไว้กลางแจ้งเดี๋ยวนี้ก็มีทั้งในเมืองไทยและเมืองพม่า แต่ที่เมืองพม่าดูเหมือนจะเพิ่งคิดสร้างวิหาร เช่น พระนอนที่เมืองหงสาวดี และพระนั่งที่เมืองแปรนี้ บางทีจะสร้างที่อื่นอีก แต่ฉันไม่ได้เห็น สังเกตดูที่พม่า เอาเสาเหล็กโปร่งอย่างฝรั่งมาทำเสาวิหาร แม้บังองค์พระน้อยกว่าเสาก่ออิฐถือปูน ดูก็ยังขัดตาอยู่นั่นเอง แต่ก็เป็นประโยชน์สำหรับรักษาองค์พระ จะติว่าการทำวิหารครอบพระโตไม่ดีเลยทีเดียวก็ว่าไม่ได้ ”

พระองค์ยังได้กล่าวถึงโดยเฉพาะหลวงพ่อโต วัดป่าเลไลยก์วรวิหารนี้ไว้อีกว่า[๑๕]

“พระนั่งห้อยพระบาทประทานเทศนา เช่น (องค์ซึ่งมาเรียกกันภายหลังว่า พระป่าเลไล) ณ เมืองสุพรรณก็ดี ดูสร้างด้วยเจตนาจะให้อยู่กลางแจ้ง เช่นเดียวกับพระสถูปเจดีย์

---

[๑๕] **สาส์นสมเด็จ ภาค ๕ ฉบับวันที่ ๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๐** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา)

ทั้งหลาย (ที่เมืองพม่าก็ยังมีอยู่หลายองค์) ในเมืองเรา พระป่าเลไลที่เมืองสุพรรณทำแปลกอย่างหนึ่ง เพราะองค์พระสูงกว่าส่วนกว้าง เขาเกรงจะล้ม จึงก่อเป็นซุ้มติดกับองค์พระ ดูเหมือนพระนั่งในซุ้มห้อยพระบาทออกมาข้างนอก เห็นได้ว่าแต่เดิมสร้างไว้กลางแจ้ง เพราะฉะนั้น บรรดาพระโตไม่เลือกอย่างใด คนภายหลังไปสร้างวิหารครอบ จึงเสียงามหมดทุกองค์ การสร้างพระอีกอย่างหนึ่งนั้น เขาสร้างขนาดย่อมลงมาด้วยเจตนาจะตั้งเป็นพระประธานในวิหาร เขาคิดแบบวิหารด้วยกันกับแบบองค์พระ เช่น พระพุทธชินราช ณ พิษณุโลก จึงดูสง่างาม เพราะทำวิหารประกอบกับองค์พระ”

โบราณวัตถุ

กรมศิลปากร กระทรวงธรรมการ ได้ประกาศขึ้นทะเบียนวัดป่าเลไลยก์ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี (สมัยก่อนนั้น เป็นอำเภอท่าพี่เลี้ยง ตำบลรั้วใหญ่) เป็นโบราณสถานแห่งชาติ ณ วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๘ ตามราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ภาค ๑ พ.ศ. ๒๔๗๘ หน้า ๓๗๑๐ - ๓๗๑๒

ต่อมา จึงมีประกาศเรื่องกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานฉบับพิเศษ ดังสำเนาต่อไปนี้

ประกาศกรมศิลปากร

เรื่อง กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน

ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๑ ตอนที่ ๕๕

วันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๒๗ หน้า ๙ (ฉบับพิเศษ)

ตามที่กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอท่าพี่เลี้ยง จังหวัดสุพรรณบุรี ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ ปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอเมืองสุพรรณบุรี โดยมิได้กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน

ฉะนั้น อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ กรมศิลปากรจึงกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี

พื้นที่บริเวณ ก. ประมาณ ๘ ไร่ ๑ งาน ๔๒ ตารางวา

พื้นที่บริเวณ ข. ประมาณ ๑ ไร่ ๕๗ ตารางวา

ตามผังฯ แนบท้ายประกาศนี้

จึงขอประกาศเพื่อทราบทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๒๗

ไพรัช ชุติกุล

รองอธิบดี รักษาราชการแทน

ระฆังหน้าวิหาร

ตั้งอยู่ด้านขวาทางเข้าพระวิหารหลวงพ่อโต มีจารึกเป็นอักษรไทย (ยกเว้นคำแรกขึ้นต้นเป็นภาษาขอม ที่ถอดอักษรเป็นบาลีไทยว่า นมัตถุ ซึ่งแปลว่า ขอความนอบน้อมจงมี) ว่า

"นมัตถุ พระพุทษาสะนะการเปรอดิภาค์ หลวง ๒๔๔๑
พรรษา ปัดยุบันจิตรมาศ ชุนะห์ปักษเดือน ๕ ฯ ๑๐ ๕ ค่ำ
ปีจ สำริษฐีศก ลุรัตณโกสินทรศก ๑๑๗ ในแพรดิน
พระบาษสมเดจจ์พระปรมินทรมหาจุลาลงกร พระ
จุลจอมเกล้าพระเจ้าอยู่หัว พระครูพ วัษประตูสารกับ
หลวงรักษาบุรีแยมบารในสวนกลวย เมืองสุพรรเปร
ภุจัตการ _ป่ารองพอรมดอยพระพีสุสํงเจาอะทิการ
และสัปะรุดทังปวงเรี่ยไรกันจากนายบัว ล่อระคังไวไน้
พระพุทศาสหนา เปนมูลข่าจางเปนเงินตรา ๘๔ ขอ
ใหเปนปตใจแกพระนิพารไนนเทษ"

ถอดเป็นใจความว่า *พระพุทธศาสนกาล เป็นอดีตภาคล่วง (แล้ว) ๒๔๔๑ พรรษา ปัจจุบันเดือนจิตรมาศ ชุณหปักษ์ วันพฤหัส ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ สัมฤทธิศก ลุรัตนโกสินทรศก ๑๑๗ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระครูพอ วัดประตูสาร กับหลวงรักษาบุรี แย้มบ้าน ในสวนกรวย เมืองสุพรรณ เป็นผู้จัดการเป่าร้อง พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เจ้าอธิการ และสัปบุรุษทั้งปวงเรี่ยไรกันจากนายบัว หล่อระฆังไว้ในพระพุทธศาสนา เป็นมูลค่าจ้างเป็นเงินตรา ๘๔ ขอให้เป็นปัจจัยแก่พระนิพพานโน้นเทอญ*

พระเจ้าแผ่นดินเสด็จมานมัสการ

๑. **รัชกาลที่ ๔** ขณะผนวชเป็นพระภิกษุ ได้เดินทางธุดงค์มานมัสการหลวงพ่อโต วัดป่าเลไลยก์ ต่อมาทรงโปรดให้อัญเชิญตราพระมหามงกุฎประจำรัชกาลของพระองค์ ขึ้นประดิษฐานไว้ที่หน้าบันพระวิหารหลวงพ่อโต หลังจากทำการบูรณะพระวิหารแล้ว ปัจจุบันวัดป่าเลไลยก์ ถือเอาตราพระพิชัยมงกุฎเป็นตราประจำวัด มีพระพุทธพจน์ "**ตโต สมฺมนฺติ เมธคา**" ล้อมเป็นวงใต้ฐาน เพื่อเป็นหลักฐานยืนยันชื่อวัดป่าเลไลยก์ ว่ามาจากพระพุทธรูปปางปาลิไลย หรือเป็นพระพุทธรูปประจำวันพุธกลางคืน (พระราหู)

ตราประจำวัดป่า

๒. **รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** สมเด็จพระปิยมหาราช ได้เสด็จมาสุพรรณหลายครั้ง โดยเฉพาะที่บ้านเจ้าพระยายมราช ซึ่งตั้งอยู่ข้างสะพานอาชาสีหมอกปัจจุบัน เช่น คราวหนึ่งเสด็จประพาสต้น เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗) ปรากฏตามบันทึกของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ในจดหมายฉบับที่ ๖ ว่า[๑๖] "*วันที่ ๕ เสด็จทอดพระเนตรที่ว่าการเมือง วัดมหาธาตุ*

---

[๑๖] ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรม, **เสด็จประพาสต้น** (กรุงเทพฯ : บริษัทเอ๊คคิวเรท เพรส จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๒๖

หลักเมือง และวัดพระป่าเลไลย เวลาบ่ายออกกระบวนล่องลงมาประทับแรมที่บางปลาม้า ถึงยังวันอยู่ จึงทรงเรือพระที่นั่งเล็กล่องมาประพาสข้างใต้ ประทับเสวยเย็นที่วัดบางยี่หน”

ในจดหมายเหตุรายวัน ก็มีบันทึกไว้เช่นกันว่า[๑๗]

“วัน ๖ ฯ$_{๙}$ ๘$_{๘}$ ค่ำ ปีมะโรง ๑๒๖๖

วันที่ ๕ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก[๓๗] ๑๒๓

เวลาเช้าเสด็จขึ้นทอดพระเนตรที่ว่าการ แลสถานที่ต่าง ๆ แล้วเสด็จทอดพระเนตรวัดพระธาตุ เทวสถาน แลวัดต่าง ๆ แล้วเสด็จขึ้นไปทรงนมัสการพระป่าเลไลย แล้วเสด็จกลับ เวลาบ่ายเรือพระที่นั่งออกจากเมืองสุพรรณบุรีมาประทับแรมบางปลาม้า พระเจ้าอยู่หัวเสด็จต่อไปถึงวัดบางยี่หน แล้วเสด็จกลับมายังที่ประทับแรม”

๓. **รัชกาลที่ ๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ** เสด็จประพาสจังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีพระธรรมดิลก (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร) เจ้าคณะตรวจการภาค ๗ (ต่อมา ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) ถวายการต้อนรับเสด็จ ภายในพระวิหารหลวงพ่อโต เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๘ ดังปรากฏหลักฐานชัดเจนในบันทึกหอสมุดเหตุแห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรี ว่า

---

[๑๗] จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, **จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน** (กรุงเทพฯ : กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๘๓

"เมื่อทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ได้ทรงมีปฐมพระบรมราชโองการว่า

เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม

พระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของพสกนิกรให้ดีขึ้น เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของชาวโลก โดยเสด็จเยี่ยมพสกนิกรทั่วทั้งประเทศ รวมทั้งจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งล้นเกล้าล้นกระหม่อมทั้งสองพระองค์ และพระราชโอรส พระราชธิดา ได้มีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จเยี่ยมราษฎร และทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ รวม ๗ ครั้งด้วยกัน ดังต่อไปนี้

ครั้งที่ ๑ วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๘ การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นครั้งแรกที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เสด็จฯ จังหวัดสุพรรณบุรี ทรงเยี่ยมราษฎรและทอดพระเนตรสถานที่สำคัญๆ นับเป็นโอกาสอันดีที่พสกนิกรชาวสุพรรณบุรี ได้เฝ้าชมพระบารมีอย่างใกล้ชิดและยังความปลาบปลื้มปีติเป็นล้นพ้น พระองค์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจในครั้งนี้ คือ

วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๙๘ เวลา ๑๐.๔๗ น. ทรงรถยนต์พระที่นั่ง นำเสด็จพระราชดำเนินจากจังหวัดนครปฐม ถึงซุ้มรับเสด็จฯ ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีที่อำเภออู่ทอง และประทับในปะรำที่ประทับ นายพินิจ โพธิพันธุ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดฯ

กราบบังคมทูลในนามของข้าราชการและราษฎรจังหวัดสุพรรณบุรี แสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้เสด็จฯ มาเยี่ยมเยือน

หลังจากนั้น ทั้ง ๒ พระองค์เสด็จไปยังพระวิหารวัดป่าเลไลยก์ ทรงนมัสการพระประธานหลวงพ่อโตวัดป่าเลไลยก์ และทรงชักผ้าห่มถวายพระประธาน....”

สัดส่วนพระป่าเลไลยก์

เป็นที่ยอมรับกันว่า ตัววิหารที่ประทับอยู่ของหลวงพ่อโตที่ปรากฏให้เห็นในทุกวันนี้สร้างขึ้นภายหลัง แต่เดิมเพียงทำเป็นพระพุทธรูปนั่งอยู่ในคฤห ต่อมาเพื่อต้องการกันแดดกันฝนให้คงทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศ และเพื่อความมั่นคงสถาพรขององค์หลวงพ่อโตพระประธานใหญ่ จึงมีการสร้างพระวิหารต่อจากตัวคฤหขึ้นครอบไว้ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สันนิษฐานว่า ***“คงเป็นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น”*** ซึ่งตรงกับยุคที่เจ้าขุนหลวงพะงั่ว พี่พระมเหสีของพระเจ้าอู่ทอง ลงไปเป็นเจ้าครองนครที่กรุงศรีอยุธยา หรือในยุคสมเด็จพระอินทราชา ซึ่งมีสายสัมพันธ์โดยตรงในฐานะเป็นสายเลือดแท้ของวงศ์สุพรรณภูมิโดยตรง

ต่อไปนี้เป็นสัดส่วนของวิหารและองค์หลวงพ่อโต

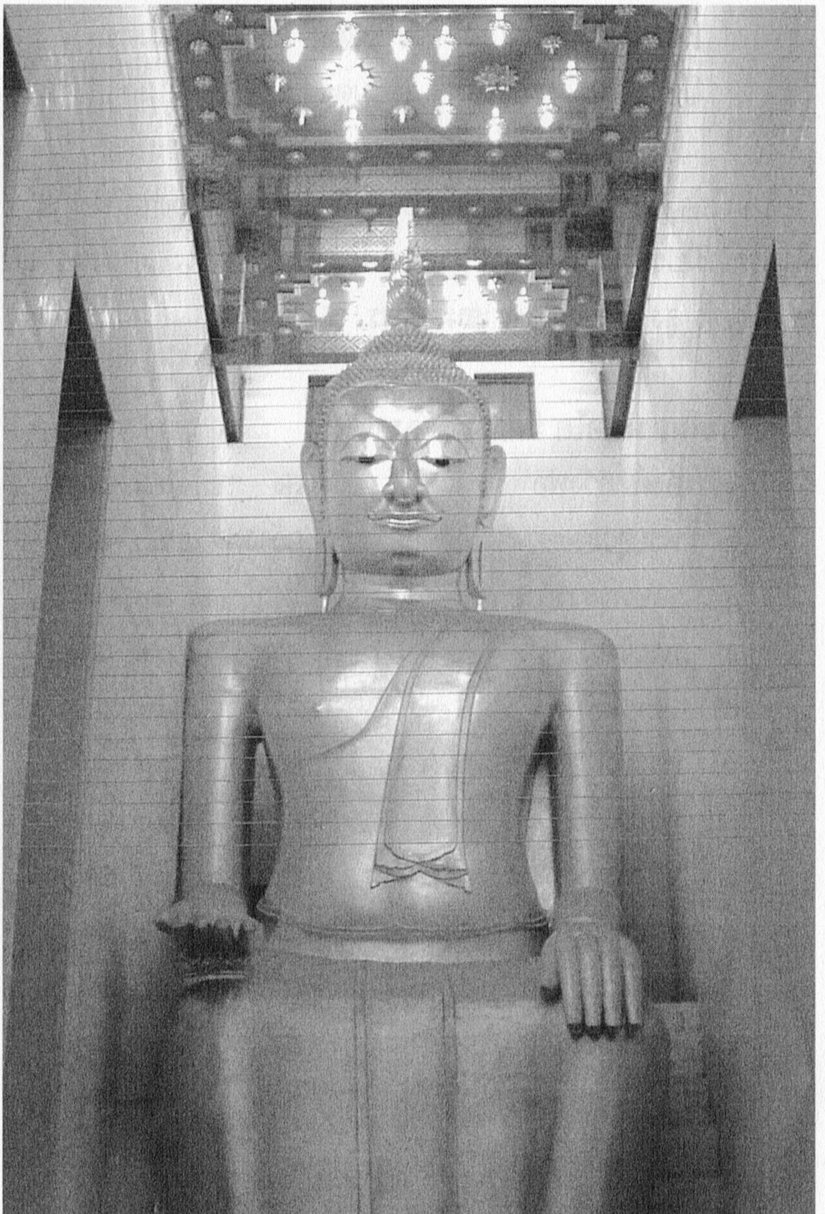
ตัวพระวิหาร	สูง	๓๘	เมตร	๓๘	เซนติเมตร
	กว้าง	๓๑	เมตร	๑๐	เซนติเมตร
	ยาว	๓๖	เมตร	-	เซนติเมตร

เพดาน	สูง	๒๘ เมตร	๕๐ เซนติเมตร
ขื่อ	ยาว	๖ เมตร	๘๙ เซนติเมตร
	กว้าง	๒๓ เมตร	๓๐ เซนติเมตร

มีช่องประตู หน้าต่าง หน้าบัน ด้านหลัง ๓ ช่อง ด้านข้างๆ ละ ๖ ด้านหน้ามีประตูเข้า ๓ ประตู ส่วนประตูใหญ่ กว้าง ๓ เมตร ๑๕ เซนติเมตร สูง ๕ เมตร ๔๔ เซนติเมตร

องค์หลวงพ่อโต มีส่วนสัดต่างๆ ดังนี้

๑. องค์หลวงพ่อ	สูง	๒๓.๔๘	เมตร
๒. พระอุระ	กว้าง	๔.๒๐	เมตร
๓. รอบพระวรกาย	ใหญ่	๑๑.๒๐	เมตร
๔. พระรัศมี	สูง	๓.๐๒	เมตร
๕. วงพระพักตร์	กว้าง	๓.๔๙	เมตร
๖. พระนลาฏถึงพระหนุ (คาง)	ยาว	๒.๘๕	เมตร
๗. พระนาสิก	ยาว	๑.๑๐	เมตร
๘. จากพระนาสิกถึงพระหนุ	ยาว	๘๕	ซม.
๙. พระนาสิก	หนา	๓๔	ซม.
๑๐. ช่องพระนาสิก	กว้าง	๑๐	ซม.
๑๑. พระขนง	ยาว	๑.๖๐	เมตร
	กว้าง	๔	ซม.
๑๒. พระเนตรดำ	ยาว	๒๗	ซม.
๑๓. พระเนตร	ยาว	๘๙	ซม.
	กว้าง	๑๐	ซม.

หลวงพ่อโต

๑๔. พระโอษฐ์	ยาว	๑.๓๕	เมตร
	กว้าง	๒๐	ซม.
๑๕. พระกรรณ	ยาว	๒.๔๙	เมตร
	กว้าง	๕๕	ซม.
	หนา	๔๗	ซม.
๑๖. พระศอโดยรอบ	ใหญ่	๕.๓๖	ซม.
๑๗. พระเศียรโดยรอบ	ใหญ่	๗.๓๖	เมตร
๑๘. พระอังสา	ยาว	๑.๙๙	เมตร
	กว้าง	๑.๔๗	ซม.
๑๙. พระอังสาถึงพระกัปประ (ศอก)	ยาว	๗.๖๕	เมตร
๒๐. พระกัปประถึงปลายพระองคุลี	ยาว	๗.๔๘	เมตร
๒๑. พระรากขวัญถึงพระนาภี	สูง	๕.๖๐	เมตร
๒๒. ข้อพระกัปประถึงข้อพระหัตถ์	ยาว	๓.๒๕	เมตร
๒๓. พระพาหาโดยรอบ	ใหญ่	๒.๙๖	เมตร
๒๔. พระอังสาถึงพระรัศมี	สูง	๗.๖๓	เมตร
๒๕. พระกรข้างซ้ายถึงพระกรข้างขวา	กว้าง	๕.๒๑	เมตร
๒๖. พระนาภีถึงพระบาท	ยาว	๑๕.๑๒	เมตร
๒๗. ข้อพระหัตถ์ถึงปลายพระองคุลี	ยาว	๓.๑๔	เมตร
๒๘. ฝ่าพระบาท	กว้าง	๑.๐๖	เมตร
๒๙. นิ้วพระหัตถ์	ยาว	๓.๗๘	เมตร
๓๐. พระบาท	ยาว	๓.๓๘	เมตร
๓๑. ข้อพระบาทโดยรอบ	ใหญ่	๒.๙๔	เมตร
๓๒. พระชานุถึงข้อพระบาท	ยาว	๖.๐๗	เมตร

๓๓. ผ้าสังฆาฏิ	กว้าง	๑.๑๒	เมตร
๓๔. ผ้าสังฆาฏิจากพระอังสาถึงนาภี	ยาว	๕.๙๐	เมตร
๓๕. พระเมาลีโดยรอบ	ใหญ่	๑๑	ซม.
	สูง	๔	ซม.

ใครสร้างองค์หลวงพ่อโต

ข้อความต่อไปนี้ เป็นบันทึกลายมือเขียน ของพระวิสุทธิสารเถร (หลวงพ่อถิร) อดีตเจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์ (พ.ศ. ๒๔๙๔ - ๒๕๒๗) เป็นสำนวนเขียนลงในสมุดของหลวงพ่อถิรเอง สันนิษฐานว่า เก็บความมาจากพงศาวดารเหนือบ้าง จากตำนานพื้นเมืองบ้าง จากมุขปาฐะบ้าง จึงขอนำมาลงไว้เพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหา ดังต่อไปนี้

หลวงพ่อพระป่าเลไลยก์ ซึ่งประดิษฐานประทับนั่งห้อยพระบาทอยู่ในพระวิหารใหญ่นั้น **สมเด็จพระเจ้าสุวรรณราชา** บรมมหาจักรพรรดิ์ ครองเมืองข้างฝั่งลำน้ำจรเข้สามพัน เรียกว่า ห้วยคะไชย มีสระใหญ่เรียกว่าสระอโนดาด เมืองอู่ทอง **เป็นผู้สร้าง** มีคำกล่าวว่า เจ้าสุวรรณราชกุมาร มีพระชนมายุ ๑๖ พรรษา เมื่อพระราชบิดาพระยาอู่ทองทิวงคตแล้ว พระองค์ได้ขึ้นครองราชสมบัติแทนพระราชบิดา เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๓๓๖ บางแห่งว่า พ.ศ. ๑๓๖๙

พระองค์มีพระราชศรัทธา ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ได้ทรงบูรณะวัดวาอารามที่พระราชบิดาทรงสร้างไว้ ในบริเวณใกล้เคียงกับเขตพระราชวังให้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว พระองค์มีพระกมลหฤทัยมุ่งหมายจะเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวาง เป็นหลักชัย

สืบไปในอนาคต สิ้นกาลช้านาน จึงทรงโปรดเกล้าให้นายช่าง ไปทำการก่อสร้างพระมหาธาตุ สวนไม้ตะเคียน ที่พระพุทธเจ้าประทับนั่ง และสร้างพระอาราม พระอุโบสถ ที่พระธรรมศาลา พระพุทธรูป พระปฏิมากร สถานให้เป็นทานไว้ (ที่วัดป่าเลไลยก์) ปัจจุบันนี้

เหตุใด สมเด็จพระเจ้าสุวรรณราชา จึงทรงโปรดเกล้าให้มาสร้างในระยะไกลจากเมืองจรเข้สามพันถึงวัดป่าเลไลยก์ ระยะห่างประมาณ ๓๖ กิโลเมตรเศษ หรือเนื่องจากพระอัยกาพระชนกทรงสร้างไว้ก่อนแต่ยังไม่สำเร็จ จึงทรงโปรดให้สร้างเพื่อให้สมบูรณ์แบบ

ประการหนึ่ง พระองค์จักทรงเผยแพร่พระพุทธศาสนาหลักธรรมคำสอนให้แพร่หลาย สร้างไว้เป็นหลักชัยและเป็นสถานที่ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจการปกครอง เช่นดังสมเด็จพระเจ้าศรีธรรมาโศกราชผู้ครองกรุงปาตลีบุตร

ประการสอง เพื่อขยายอาณาเขตบ้านเมืองให้กว้างขวาง เวลานั้นชื่อและเมืองสุพรรณยังไม่ปรากฏก็เป็นได้ หรือว่าพื้นที่ในถิ่นนี้ยังตกอยู่ในเขตของเมืองอู่ทอง

ประการสาม เมืองจรเข้สามพันอาศัยลำน้ำน้อย ซึ่งไหลบ่ามาจากด้านตะวันตก เป็นเมืองดอนใกล้ภูเขา ทางด้านใต้เป็นสันดอนแผ่นดินจะสูงขึ้นทุกวัน ด้านตะวันออกเป็นที่ลุ่ม ถึงหน้าน้ำเมืองจรเข้สามพันก็เหมือนอยู่บนเกาะน้อย ป้องกันศึกศัตรูได้ยาก ด้านตะวันออกเฉียงเหนือมีลำน้ำท่าว้ากับลำน้ำสุพรรณ ส่วนลำน้ำท่าว้าก็ไหลผ่านไปทางเมืองอู่ทอง นับว่าเป็นต้นน้ำ เป็นทำเลที่เหมาะแก่การเพาะปลูกและเหมาะแก่การจัดขยายเมืองในอนาคต หรือเป็นการป้องกันศึกศัตรูในภายหน้า จึงได้วางหลักชัยแห่งพระพุทธศาสนาไว้ก่อน

สมเด็จ**พระเจ้าสุวรรณราชา โปรดให้ช่างสร้างองค์พระปฏิมากร**

คราวนั้น คงไม่ใหญ่โตนัก คง**เป็นปางปฐมเทศนา** ซึ่งเป็นที่นิยมกันในขั้นแรก ท่านผู้นำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เริ่มสอนแก่ประชาชนใหม่ๆ จักต้องนำพระธรรมอันเป็นปฐมเทศนามาชี้แจงก่อน เพื่อให้ประชาชนสนใจในองค์พระพุทธเจ้า ว่าพระพุทธองค์สั่งสอนแก่พระปัญจวัคคีย์ ทรงมีพระอิริยาบถเป็นอย่างนั้น ประกอบกับหลักฐานจะได้เกิดศรัทธาความเชื่อ พระพุทธศาสนาไหลเข้าสู่แหลมทอง คือภาคสุวรรณภูมิมาหลายชั่วศตวรรษแล้ว พระเจ้าศรีธรรมาโศกราชทรงอาราธนาให้พระสงฆ์ทำสังคายนา ครั้งที่ ๓ เรียบร้อยแล้ว พระองค์ก็ได้ส่งพระโสณะกับพระอุตตระ พร้อมด้วยพระสงฆ์ผู้เป็นพระอรหันต์มาประกาศพระศาสนา ได้อาศัยเรือสำเภามาขึ้นที่ท่าสุวรรณภูมิ เพื่อ พ.ศ. ๒๓๘

คำว่า “**สุวรรณภูมิ**” ไทย มอญ พม่า เขมร ขอม เขาก็ว่าเมืองเขาเป็นสุวรรณภูมิทั้งนั้น หากนับถอยหลังไปจากนี้ประมาณ ๔,๐๐๐ ปีเศษ คำว่า สุวรรณภูมิก็มีมาแล้ว ได้ครอบเมืองของชนชาติเหล่านั้นอยู่ทั้งหมด ทางทิศใต้จดถึงอ่าวตังเกี๋ย ไทยก็ว่าพระอรหันต์มาขึ้นที่นครปฐม มีสีมาธรรมจักรเป็นเครื่องหมาย ถ้าขึ้นที่นครปฐมจริงก็ต้องเดินทางผ่านเมืองอู่ทอง เพราะเป็นทางสันดอน พระอรหันต์ใช้คำพูดเป็นภาษามคธ เรียกว่าสุวรรณภูมิ ประชาชนใช้คำพูดเป็นภาษาไทยว่าอู่ทอง เป็นภูมิถิ่นที่สมบูรณ์พูนสุข อู่ข้าว อู่น้ำ เช่น เมืองกาญจนบุรี อู่ทอง สุพรรณบุรี อ่างทอง มีพื้นที่ติดต่อกันเป็นผืนแผ่นดินเดียวกัน การสร้างเมืองสมัยโบราณ ถ้าเป็นเมืองพ่อ - ลูก - พี่ - น้อง เขาไม่สร้างให้ไกลกันนัก วางระยะเพียงเดินด้วยเท้าชั่ว ๒ - ๓ วันก็ถึง ถ้ามีเหตุเกิดขึ้นจะได้ติดต่อกันได้ง่าย พระยามหากษัตริย์ ประชาชนพร้อมด้วยพระสงฆ์ คงได้รับพระธรรมจากพระอรหันต์มาหลายชั่วศตวรรษแล้ว

แม้เชื้อพระวงศ์ของสมเด็จพระเจ้าสุวรรณราชา ก็คงนับถือพระพุทธศาสนามาหลายชั่วศตวรรษเหมือนกัน พ่อค้าเรือสำเภาจะไปจอดที่ท่าเมืองไหน ก็ต้องมีประชาชนมากเกี่ยวแก่การส่งสินค้า พระอรหันต์เป็นผู้อาศัยเรือมา เรือสำเภาอาจมาจอด***ที่ท่าพระยาจักร เมืองอู่ทอง***ก็ได้ เพราะนักโบราณคดีชาติอเมริกันบอกแก่ข้าพเจ้าว่า เมืองอู่ทองเกิดก่อนกรุงศรีอยุธยามาหลายชั่วศตวรรษแล้ว เพราะมีเขตติดต่อกับชาติมอญพม่า เมืองอู่ทองมีชนหลายชาติมาทำการค้าขายและติดต่อกับต่างประเทศ **สมัยก่อนเมืองอู่ทองตั้งอยู่ชายทะเล** มีภูเขาเป็นที่ยึดมั่นป้องกันข้าศึกศัตรู เช่นเดียวกับเมืองสุโขทัยเก่า ตั้งเมืองอยู่ชายเขาเหมือนกัน

ยามใดบ้านเมืองเป็นปกติ ได้ทำการก่อสร้างวัตถุอันเป็นหลักชัยทางพระพุทธศาสนา คราวใดมีข้าศึกศัตรูมาเบียดเบียนบีฑา สู้เขาไม่ได้ก็ต้องหนีอพยพไปอยู่ถิ่นอื่น พอมีกำลังเข้าก็กลับมาแก้แค้นเอาถิ่นของตัวคืนไป แม้เมืองอู่ทองก็คงมี จึงใช้คำว่าทวารวดีเข้าสวมรอยอยู่กว่าจะถึง พ.ศ. ๑๘๙๓ คงมีเจ้าต่างชาติเข้าปกครองเมืองอู่ทองอยู่หลายชั่วแผ่นดินเหมือนกัน

สมเด็จพระเจ้าสุวรรณราชา ผู้ครองเมืองฝั่งลำน้ำจรเข้สามพันเสวยราชสมบัติอยู่ถึง ๗๑ พรรษา เสด็จสวรรคตเมื่ออายุ ๙๘ ปีประมาณ พ.ศ. ๑๔๓๗

ที่ว่า มะกะโท ผู้เป็นบุตรเขยของพระเจ้าขุนรามกำแหง เป็นผู้สร้างหลวงพ่อวัดป่าเลไลยก์นั้น พิจารณาดูแล้วต่างสมัยกันกับสมเด็จพระเจ้าสุวรรณราชา เรื่องที่เกี่ยวกับมะกะโทอยู่ในราว พ.ศ. ๑๘๐๐เศษ ห่างศตวรรษกันมาก มะกะโทออกจากกรุงสุโขทัย มุ่งไปเมืองเมาะตะมะ เมืองอู่ทอง เมืองสุพรรณบุรีก็ห่างไกลกับเมืองเมาะตะมะ

มะกะโทกลับไปเมืองของตัวก็ยุ่งไปด้วยการเมือง เห็นจะไม่มีเวลามาสร้างหลวงพ่อวัดป่าเลไลยก์ เห็นจะจับเค้ามาจาก*เจ้ามอญน้อยสมัยพระเจ้ากาแต* เมืองหงสาวดี

นัยหนึ่งก็ว่า มะกะโทผู้นี้เป็นคนไทย พ่อแม่ได้อพยพไปอยู่เมืองมอญ ก็เลยกลายเป็นมอญไป เหตุใดพระเจ้ากรุงสุโขทัย จึงโปรดปรานชุบเลี้ยงยกย่องไว้ใจมะกะโท น่าจะทราบเงื่อนงำพื้นเพเดิมอยู่บ้าง จึงได้สนับสนุนให้ได้เป็นใหญ่โต ถึงคราวหน้าจะกริ้วก็กลายเป็นให้อภัย และมะกะโทก็เคารพนับถือพระเจ้ากรุงสุโขทัยนักหนา ภายหลังจากการปราบปรามเสี้ยนหนามเรียบร้อยแล้ว มะกะโทคงทราบดี ว่าหลวงพ่อวัดป่าเลไลยก์มีความศักดิ์สิทธิ์ และตัวก็คงจะนับถืออยู่ก่อนแล้ว จึงได้มาขอซ่อม เจ้าบ้านผ่านเมืองอู่ทองที่เป็นเจ้าเมือง ได้เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว คงจะอนุญาตให้ซ่อมแซม เพื่อเป็นที่เชิดชูเกียรติยศของพระพุทธศาสนาไว้ เรื่องการก่อสร้างของใหญ่ หรือหลักชัยนั้น ถ้าเจ้าของถิ่นเดิมยังมีอำนาจอยู่ เขาไม่ค่อยสมยอมให้ปลูกสร้างกัน เขากลัวว่าใครเห็นรู้เข้าจะเข้าใจว่าเป็นเมืองขึ้นของเขา

พระมหาเถระไหล่ลาย เป็นนายเช่นเชื้อกษัตริย์ สืบเชื้อสายมาจากพระเจ้ารามเทพ และเป็นเชื้อวงศ์ของพระยาศรีสิทธิไชย เมื่อยังไม่ได้บวช เป็นมหาดเล็กของพระเจ้ากรุงละโว้ กระทำกรรมมิชอบ มีความสัมพันธ์ร่วมกับสนม จนจับได้ถูกสักไหล่เสียข้างหนึ่ง แล้วถูกขับไล่ออกจากเมือง ได้เดินทางร่วมกับพระมหาพุทธสาคร นำพระบรมสารีริกธาตุ ๖๕๐ พระองค์ พระศรีมหาโพธิ์ ๒ ต้น มาจากเกาะลังกาสิงหฬ มาบรรจุไว้ในสถานที่ต่างๆ สถานที่ที่หลวงพ่อพระป่าเลไลยก์ในวัดลานมะขวิด นอกแขวงเมืองพันธุมบุรี ๓๖ พระองค์ อันเป็นต้นรัชกาลของพระเจ้าสุวรรณราชา ประมาณ พ.ศ. ๑๓๗๐ บางแห่งก็ว่า

พ.ศ. ๑๔๓๒ พระยาศรีสิทธิไชยองค์นี้มาจากรุงละโว้ มาสร้างเมืองนครไชยศรี ประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๐ พระมหาพุทธสาครเคยเป็นกษัตริย์สร้างเมืองวัดเดิมขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๓๕๐

ในพระราชพงศาวดารเหนือกล่าวว่า เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๗๐๖ มีกษัตริย์องค์หนึ่ง นามว่าพระเจ้ากาแต (กะเต ผู้กระทำบุญกุศล) เป็นเชื้อสายพระนเรศวร มาแต่เมืองหงสาวดี ได้มาเสวยราชสมบัติ

พระเจ้ากาแตพระองค์นี้ เป็นกษัตริย์ที่นับถือพระพุทธศาสนามาก เมื่อพระองค์ได้ประทับอยู่เมืองพันธุมบุรี (ร้าง)

หลวงพ่อวัดป่า สมัยพระเจ้ากาแต องค์พระพุทธรูปคงชำรุดมากและคงเป็นปางปฐมเทศนา องค์พระคงไม่ใหญ่โตนักด้วย ขาดการบูรณะมาเป็นเวลานานปี พระพาหาชำรุดหักพังลบเลือนไปหมด จึงให้บูรณะขึ้นใหม่เปลี่ยนเป็นปางป่าเลไลยก์ **เป็นการสะเดาะเคราะห์**เพราะพระองค์ได้ทำกรรมเวรในการรบราข้าศึกมานานแล้ว เป็นการชำระบาปกันเสียที ฉะนั้น พระเจ้ากาแตคงจะบูรณะสร้างตามวันเกิดของพระองค์ คือ **วันพุธกลางคืน**ก็เป็นได้

ช่างผู้ทำการสร้าง คงเป็นฝีมือคนไทย จึงเป็นพระพักตร์อู่ทองสมัยทวารวดี ทรงสร้างไว้หลายอย่างให้ตรงกันกับปางป่าเลไลยก์ เช่น สร้างพระประธาน วิหารของพระวินัยธรและพระธรรมธร ถึงสร้างวัดชุมนุมสงฆ์ มีโบสถ์ เจดีย์ มีสิงถาวรวัตถุทางศาสนาอีกหลายแห่ง ซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกัน คนโบราณยังเรียกว่าวิหารมอญ เจดีย์มอญบ้าง

มีเรื่องในหนังสือกล่าวว่า พระเจ้ากาแตสืบเชื้อสายมาจากพระนเรศ เมืองหงสาวดี ได้มาเสวยราชสมบัติอยู่ที่เมืองพันธุมบุรี โปรดให้เจ้ามอญน้อย ผู้สืบเชื้อสายมาจากพระองค์ ออกไปสร้างวัดสนามชัย แล้วพระองค์มาบูรณะพระป่าเลไลย ในวัดลานมะขวิด แขวงเมืองพันธุมบุรี พอบูรณะเสร็จแล้ว ข้าราชการชักชวนกันด้วยความศรัทธา**พากันลาบวชสองพันคน** จึงขนานนามเมืองพันธุมบุรีเสียใหม่ ให้ชื่อว่า**เมืองสองพันบุรี** พระเจ้ากาแตองค์นี้เสวยราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๑๗๐๖ อยู่ในราชสมบัติ ๔๐ ปี สวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๑๗๔๖ หลวงพ่อพระป่าเลไลยก์สมัยพระเจ้ากาแตบูรณะนั้น ส่วนพระวรกายองค์พระคงชำรุดทรุดโทรมมาก

สรุปตำนานองค์หลวงพ่อโต
วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร
สูง ๑๑ วา ๒ ศอก ๑ คืบ ๙ นิ้ว

๑. ตามพระราชพงศาวดาร ว่าเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๓๖๙ สมเด็จพระเจ้าสุวรรณราชา ครองเมืองลำน้ำจรเข้สามพัน (อู่ทอง) ได้สร้างหลวงพ่อวัดป่าเลไลยก์ไว้ที่เมืองพันธุมบุรี พระองค์มีพระชนมายุยืนยาวนาน ทรงเสวยราชย์อยู่ ๗๑ พรรษา สิ้นพระชนม์เมื่ออายุ ๙๘ พรรษา ประมาณ พ.ศ. ๑๔๓๗

๒. พุทธศักราชล่วงได้ ๑๔๓๒ พระมหาเถระไหล่ลาย สืบเชื้อสายมาจากพระเจ้ารามเทพ กับพระมหาสาคร นำพระบรมสารีริกธาตุมาจากเกาะลังกาสิงฬล ได้บรรจุไว้ในพระป่าเลไลยก์ ในวัดลานมะขวิด นอกแขวงเมืองพันธุมบุรี ๓๖ องค์

บางแห่งกล่าวว่า พระมหาเถระไหล่ลาย นำเอาพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้เมื่อพุทธศักราช ๑๓๗๐

๓. พุทธศักราชล่วงได้ ๑๗๐๖ พระเจ้ากาแต สืบเชื้อสายมาจากหงสาวดี โปรดให้เจ้ามอญน้อย ออกไปสร้างวัดสนามชัย แล้วมาบูรณะพระป่าเลไลยก์ (วัดลานมะขวิด) แขวงเมืองพันธุมบุรี พอซ่อมเสร็จแล้วข้าราชการลาบวชสิ้นสองพันคน จึงขนานนามเมืองใหม่ให้ชื่อว่าเมืองสองพันบุรี

บางแห่งกล่าวว่า สมัยพระเจ้ากาแต จุลศักราชล่วงได้ ๕๖๕ ปีขาลเบญจศก พระองค์เสวยราชย์อยู่ถึง ๔๐ ปี สวรรคตเมื่อพุทธศักราช ๑๗๔๖ ปี

บันทึกลายมือเขียนของหลวงพ่อถิร จบลงเพียงนี้แล

ต่อมา สมัยอยุธยาตอนต้น ขุนหลวงพะงั่ว ได้บูรณะองค์หลวงพ่อโตเป็นการใหญ่ และให้พระยาสีหราชเดโชชัย ดำเนินการสร้างคฤหครอบองค์หลวงพ่อโต

หลักฐานเอกสารปรากฏชัดเจน ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยานิกรบดินทร์ สมุหนายก เป็นแม่กองปฏิสังขรณ์องค์หลวงพ่อโตและพระวิหาร ร่วมกับหลวงพ่อกล่ำ อดีตเจ้าอาวาสรูปแรกของวัดป่าเลไลยก์ และโปรดให้อัญเชิญตราพระมหาพิชัยมงกุฎขึ้นประดิษฐานบนหน้าบันพระวิหาร

ต่อมาเมื่อปี ๒๕๔๒ พระธรรมมหาวีรานุวัตร เจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร (พ.ศ. ๒๕๒๗ – ปัจจุบัน) ได้ทำการบูรณะพระวิหาร

และปิดทององค์หลวงพ่อโต ปรับภูมิทัศน์และสร้างพระวิหารคด พร้อมกับดำเนินการให้วาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง เพื่อเป็นหลักทัศนศึกษาทั้งทางด้านโบราณคดี และทางวรรณคดีเรื่องขุนช้าง ขุนแผน จนมีสภาพสวยงาม น่าเที่ยว น่าอยู่ น่าดู น่าชม ดั่งที่เห็นในปัจจุบัน

ลำดับเจ้าอาวาส

องค์ที่ ๑ หลวงพ่อกล่ำ สันนิษฐานว่าประมาณ พ.ศ. ๒๔๒๑ ถึงปีใด ไม่ปรากฏ ทราบแต่ว่าท่านกลับไปมรณภาพที่วัดประตูสาร

องค์ที่ ๒ เจ้าอธิการสุด ครองวัดแต่ปี ๒๔๔๗ ถึงปีใดไม่ปรากฏ

องค์ที่ ๓ พระครูโพธาภิรัต (หลวงพ่อสอน) ครองวัด ๑๙ ปี จาก พ.ศ. ๒๔๕๖ - ๒๔๗๕ มรณภาพ

องค์ที่ ๔ พระครูรักขิตวันมุนี (พระสมุห์พร) ครองวัด ๕ ปี จาก พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๐ มรณภาพ

องค์ที่ ๕ พระครูโพธาภิรัต (หลวงพ่อโต๊ะ) ครองวัด ๓ ปี จาก พ.ศ. ๒๔๘๐ - ๒๔๘๓ ลาออก

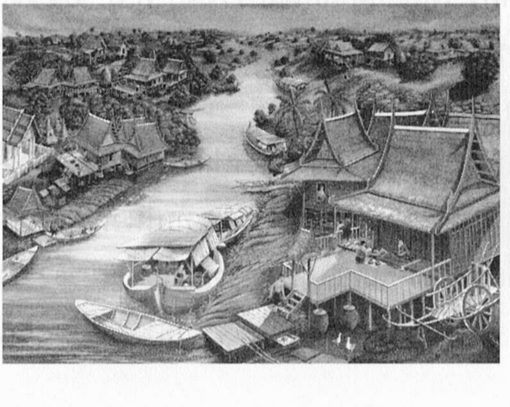
องค์ที่ ๖ พระวิสุทธิสารเถร (หลวงพ่อถิร) รักษาการเจ้าอาวาส จนถึง พ.ศ. ๒๔๙๔ จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส เป็นผู้ปกครองวัดรวม ๓๓ ปี จาก พ.ศ. ๒๔๙๔ - ๒๕๒๗ มรณภาพ

องค์ที่ ๗ พระธรรมมหาวีรานุวัตร (หลวงพ่อฉลอง) ครองวัดแต่ พ.ศ. ๒๕๒๗ จนถึงปัจจุบัน โดยมีรองและผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน ๘ รูป คือ

พระราชปริยัติสุธี	ผจล	อายุ ๗๓	พรรษา ๕๒
พระศรีปริยัติโกศล	รจล	อายุ ๖๓	พรรษา ๔๐
พระครูอาทรวุฒิกิจ	ผจล	อายุ ๖๙	พรรษา ๔๙
พระครูประสิทธิวุฒิคุณ	ผจล	อายุ ๖๒	พรรษา ๔๑
พระครูศรีอรรถศาสก์	ผจล	อายุ ๔๖	พรรษา ๒๖
พระครูโสภณวีรานุวัตร	ผจล	อายุ ๓๕	พรรษา ๑๕
พระมหากาว นาควโร	ผจล	อายุ ๓๘	พรรษา ๑๗
พระมหาสุธี ธีรปญฺโญ	ผจล	อายุ ๔๒	พรรษา ๒๑

การเดินทางในสมัยโบราณ

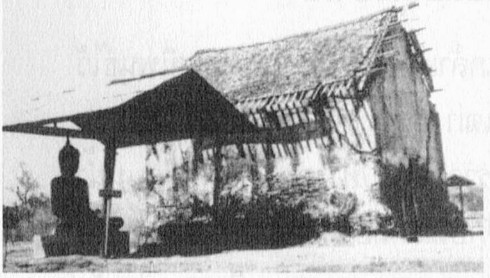
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ไว้คราวเสด็จประพาสต้นลำน้ำมะขามเฒ่า (ร.ศ. ๑๒๗ พ.ศ. ๒๔๕๒) ว่า *"...ไปทางคลองวัดป่าเลไลย เมื่อคราวก่อนไปทางถนน คราวนี้ถนนน้ำท่วม... คลองวัดป่าเลไลยนี้เป็นลักษณะคลองหลอด วัดป่าเลไลยเองเป็นลักษณะภูเขาทองกรุงเก่า หรือภูเขาทองกรุงเทพฯ ซึ่งเอาอย่างกันเป็นที่ชุมนุมไหว้พระ..."*

ก่อนและหลังบูรณปฏิสังขรณ์

เสมียนมี แต่งไว้ในรัชกาลที่ ๓ ก่อนการบูรณปฏิสังขรณ์องค์หลวงพ่อโต ว่า

“พระวัดป่าเลไลยนี้ใครสร้าง ดูรกร้างโรยราน่าสงสาร
เป็นพระปั้นปิดทองของบูราณ เห็นนานนักหนากว่าร้อยปี
พระพาหาขวาซ้ายทลายหัก องค์พระพักตร์ทองหมองไม่ผ่องศรี
ห้อยพระชงฆ์ลงเรียบระเบียบดี แล้วก็มีลิงช้างข้างละตัว
ช้างหมอบม้วนงวงจ้วงจบอยู่ ลิงก็ชูรวงผึ้งขึ้นท่วมหัว”

สอ รักศรี ได้เขียนกลอนแก้ไว้ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ หลังจากการบูรณปฏิสังขรณ์พระวิหารและปิดทององค์หลวงพ่อโต วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร ไว้ว่า

“พระวัดป่าเลไลยก์สมัยนี้ เปล่งรังษีงามสง่าน่าเลื่อมใส
ทั่วทั้งองค์ปิดทองผ่องอำไพ ประทับในวิหารตระการตา
ปีสองห้าสี่สองต้องบันทึก จดจารึกเป็นประวัติของวัดป่าฯ
ซ่อมวิหาร - หลวงพ่อโตงามโสภา เจริญตาเจริญใจเมื่อได้ยล”

คาถาบูชาหลวงพ่อโต

โตเสนฺโต วรธมฺเมน โตสฏฺฐาเน สิเว วเร
โตสํ อกาสิ ชนฺตูนํ โตสจิตฺตํ นมามิหํ

พรหลวงพ่อโต

ยอกรสิโรราบ ก้มลงกราบพระบาทา
หลวงพ่อโตโปรดเมตตา ประทานพรประชาชน
หวังลาภจงได้ลาภ อิ่มเอิบอาบดวงกมล
หวังยศเฉลิมพล ได้ยศเพิ่มเฉลิมชัย
หวังให้คนนิยม คนชื่นชมกันทั่วไป
หวังสุขทั้งกายใจ ได้สุขสันต์กันทุกคน ฯ

คติธรรมหลวงพ่อโต

ตโต สมฺมนฺติ เมธคา

มีความหมายว่า **สันติภาพย่อมเกิดขึ้น เมื่อหยุดทะเลาะวิวาทกัน** เป็นอนุสรณ์เตือนใจไม่ให้คนทะเลาะกัน ให้รู้รักสามัคคีกันไว้

ประวัติปางพระป่าเลไลยก์

ชื่อและความหมายที่กล่าวมาแล้ว ล้วนน่าเชื่อถือทั้งสิ้น ถือว่าเป็นส่วนประกอบทำให้ทราบประวัติวัดป่าเลไลยก์วรวิหารได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในที่นี้ จะขอนำเอาประวัติเรื่องพระภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ที่กล่าวไว้ในธรรมบท ขุททกนิกาย[๑๘] โดยพิสดาร เพื่อเป็นคติสอนธรรม ดังต่อไปนี้

---

[๑๘] **ธมฺมปทฏฺฐกถา ปฐโม ภาโค**, มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒, หน้า ๔๙ - ๖๐

๑. ฝ่ายหนึ่งเคร่งวินัย อีกฝ่ายหนึ่งประหยัด (วิวาทาธิกรณ์)

ความพิสดารว่า ภิกษุ ๒ รูป ชื่อว่า พระวินัยธร กับพระธรรมกถึก ต่างมีบริวารรูปละ ๕๐๐ อาศัยอยู่ในวัดชื่อโฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี. บรรดาพระทั้ง ๒ รูปนั้น ณ วันหนึ่ง พระธรรมกถึกเข้าฐาน (ส้วม) แล้วเว้นน้ำชำระที่เหลือ ที่ซุ้มน้ำ แล้วออกมา. ภายหลัง พระวินัยธรเข้าไปในที่นั้น แล้วเห็นน้ำนั้น จึงถามพระธรรมกถึกว่า "ผู้มีอายุ ท่านเหลือน้ำไว้หรือ?"

"ครับ ท่าน"

"ก็ท่านไม่ทราบบ้างหรือไงว่าเป็นอาบัติ (ทุกกฏ) ในเพราะข้อนี้"

"ครับ ผมไม่ทราบ"

"ผู้มีอายุ (เมื่อไม่รู้) ก็แล้วไป แต่เป็นอาบัติในเพราะข้อนี้นะ"

"ถ้าอย่างงั้น ผมจะปลงอาบัตินั้นเสีย"

"ก็ถ้าท่านไม่ได้แกล้ง ทำไปโดยไม่มีสติ (เจตนา) ไม่เป็นอาบัติ"

พระธรรมกถึกจึงได้เป็นผู้มีความเห็นในอาบัตินั้นว่าไม่เป็นอาบัติ

ส่วนพระวินัยธรบอกแก่ลูกศิษย์ของตนว่า "พระธรรมกถึกนี้ แม้ต้องอาบัติ ก็ยังไม่รู้"

ลูกศิษย์เหล่านั้น พอเห็นลูกศิษย์ของพระธรรมกถึก ก็พูดว่า "พระอุปัชฌาย์ของพวกท่าน แม้ต้องอาบัติแล้ว ก็ยังไม่ทราบว่าเป็นอาบัติ"

ลูกศิษย์เหล่านั้น จึงไปบอก (เรื่องราวนั้น) แก่พระอุปัชฌาย์ของตน

พระธรรมกถึก จึงพูดอย่างนี้ว่า "พระวินัยธรรูปนี้ เมื่อก่อน ก็กล่าวว่า ไม่เป็นอาบัติ บัดนี้ กลับพูดว่า เป็นอาบัติ พระรูปนี้ ชอบพูดเท็จ"

ลูกศิษย์ของพระธรรมกถึก จึงไปกล่าวว่า "พระอุปัชฌาย์ของพวกท่าน ชอบพูดโกหก"

ลูกศิษย์เหล่านั้น ยังการทะเลาะกันและกันให้เจริญขึ้น ด้วยประการฉะนี้

ต่อแต่นั้น พระวินัยธร ได้โอกาส จึงได้ทำอุกเขปนียกรรม (กรรมที่สงฆ์จะพึงทำแก่ภิกษุที่สงฆ์สมควรจะยกเสีย) แก่พระธรรมกถึก ในเพราะการไม่เห็นซึ่งอาบัติ

จำเดิมแต่นั้นไป แม้พวกอุปัฏฐากผู้ถวายปัจจัย ของภิกษุเหล่านั้น ได้แตกเป็น ๒ ส่วน. พวกภิกษุณีผู้รับโอวาทก็ดี พวกเทวดาผู้คุ้มครองรักษาก็ดี พวกเทวดาผู้สถิตอยู่ในอากาศ ผู้เคยเห็นเคยคบกันของเทวดาผู้คุ้มครองรักษาก็ดี พวกปุถุชนทั้งปวงก็ดี ได้เป็น ๒ ฝ่าย ตลอดจนถึงพรหมโลก. ความวุ่นวายกึกก้องเป็นเสียงเดียว ได้ดังขึ้นไปจนถึงพรหมชั้นอกนิฏฐภพ

๒. พระพุทธองค์สอนให้สามัคคีกัน แต่ไม่มีใครฟัง

ครั้งนั้น พระภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระตถาคต แล้วกราบทูลความเชื่อของพวกวินัยธรผู้ยกวัตรว่า "พระธรรมกถึกรูปนี้ ถูกสงฆ์ยกวัตรขึ้น ด้วยการกระทำที่ถูกต้องแล้ว" และความเชื่อของลูกศิษย์พระธรรมกถึกที่ถูกสงฆ์ยกวัตรขึ้นแล้วว่า "อาจารย์ของพวกเรา ถูกสงฆ์ยกวัตรขึ้น ด้วยการกระทำที่ไม่ถูกต้อง (คือถูกกลั่นแกล้ง)" และการที่พวกภิกษุเหล่านั้นแม้ถูกพวกภิกษุผู้ยกวัตรห้ามอยู่ ก็ยังขืนเที่ยวตามห้อมล้อมพระธรรมกถึกนั้น.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงส่งสาส์นไปถึง ๒ ครั้งว่า "นัยว่า ขอให้ภิกษุทั้งหลาย จงสามัคคีกัน" ทรงสดับว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกภิกษุทั้ง ๒ พวกนั้น ไม่ปรารถนาที่จะสามัคคีกัน" แล้วในวาระที่ ๓ ก็

ทรงสดับข่าวว่า "หมู่ของพระภิกษุ แตกหักกันแล้ว, หมู่ของพระภิกษุแตกหักกันแล้ว" ดังนี้ จึงเสด็จไปสู่สำนักของเธอเหล่านั้น ตรัสโทษในการยกวัตรของพวกภิกษุผู้ยกวัตร และโทษในการไม่เห็นซึ่งอาบัติของพวกภิกษุนอกนี้แล้ว ทรงอนุญาตซึ่งอุโบสถกรรมเป็นต้น ในสีมาเดียวกัน ณ วิหารนั้นนั่นเอง แก่เธอทั้งหลายอีกแล้ว ทรงบัญญัติวัตรในโรงฉันอาหารว่า "พวกพระภิกษุพึงนั่ง ในแถวมีอาสนะหนึ่งๆ ในระหว่างๆ (คือนั่งเป็นแถวยาว แล้วให้พระลูกศิษย์ของพระวินัยธรและพระลูกศิษย์ของพระธรรมกถึกนั่งคั่นสลับกันไป)" ดังนี้เป็นต้น แก่เธอทั้งหลายผู้เกิดแตกร้าวกัน ในที่ทั้งหลายมีโรงฉันอาหารเป็นต้น แล้วทรงสดับว่า "แม้เดี๋ยวนี้ พวกภิกษุก็ยังเกิดการแตกร้าวกันอยู่" จึงเสด็จไป ณ ที่นั้น แล้วตรัสห้ามว่า "พอเถิด ภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่าได้ทำการแตกร้าวกันเลย" ดังนี้เป็นต้นแล้ว ตรัสสอนว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าการแตกร้าว การทะเลาะ การแก่งแย่งกัน และการโต้เถียงกัน ทำความพินาศให้, แท้จริง แม้นางนกไส้ อาศัยการทะเลาะกัน ก็ทำให้พญาช้างถึงความเสียชีวิตได้" ดังนี้แล้ว ตรัสชาดกเรื่องนางนกไส้ แล้วตรัสสอนว่า "ภิกษุทั้งหลาย ขอให้พวกเธอจงสามัคคีกันเถิด อย่าโต้เถียงกันเลย เพราะว่า แม้นกกระจาบตั้งหลายพัน อาศัยความวิวาทกัน ก็ถึงความเสียชีวิต" ดังนี้แล้ว ตรัสชาดกเรื่องนกกระจาบ

แม้อย่างนี้ ครั้นเมื่อพวกเธอเหล่านั้น ไม่ยอมเอื้อเฟื้อพระดำรัส, เมื่อพระธรรมวาทีรูปใดรูปหนึ่ง ผู้ไม่ปรารถนาให้พระตถาคตเจ้าเดือดร้อน กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นเจ้าของแห่งธรรม จงรอท่า, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้มีความขวนขวายน้อย ตามประกอบธรรมเป็นเครื่องอยู่สบาย

ในทิฏฐธรรมอยู่เถิด, พวกข้าพระองค์ จักปรากฏ เพราะการแตกร้าว การทะเลาะ การแก่งแย่ง การโต้เถียงกันนั่น” พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสเล่าถึงความที่พระราชาแห่งเมืองโกศล ทรงพระนามว่าทีฆิติ ถูกพระราชาแห่งเมืองพาราณสีทรงพระนามว่าพรหมทัต แย่งชิงพระราชสมบัติ แปลงเพศไม่ให้ใครรู้จักประทับอยู่ (ยัง) ถูกปลงพระชมน์ชีพ และความที่พระเจ้าพรหมทัตและทีฆาวุกุมารเหล่านั้น สามัคคีกัน จำเดิมแต่กาลที่พระกุมารชื่อว่าทีฆาวุยกพระชมน์ชีพของพระองค์ถวาย ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ได้มีพระเจ้าแห่งเมืองกาสี ทรงพระนามว่าพรหมทัต ในเมืองพาราณสี” ดังนี้เป็นต้นแล้ว แม้โอวาทสอนว่า “ภิกษุทั้งหลาย ความอดกลั้นและความสงบเสงี่ยมเห็นปานนี้ ยังได้มีแล้วแก่พระราชาเหล่านั้น ผู้มีท่อนไม้อันถือไว้แล้ว ผู้มีศัสตราวุธอันถือไว้แล้ว, ข้อที่ท่านทั้งหลาย เป็นผู้บวชแล้วในธรรมวินัยที่เรากล่าวชอบแล้วอย่างนี้ ควรเป็นผู้อดกลั้น เป็นผู้สงบเสงี่ยม, พึงงดงามในธรรมวินัยนี้แล นะภิกษุทั้งหลาย” ดังนี้แล้ว ก็ไม่ได้อาจจะทำภิกษุเหล่านั้นให้สามัคคีกันได้.

๓. พระศาสดาเสด็จหนีไปจำพรรษาอยู่ในป่ารักขิตวัน = ป่าช้างรักษา

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงหน่ายพระทัย เพราะความเป็นอยู่คลุกคลีแบบนั้น จึงทรงพระดำริว่า “เดี๋ยวนี้ ตัวเราหนอ อยู่ลำบากคลุกคลีแล้ว และพระภิกษุพวกนี้ไม่เชื่อฟังคำพูดของเราเลย ไฉนหนอ เราพึงหลีกออกจากหมู่อยู่คนเดียว” ดังนี้ เสด็จเที่ยวบิณฑบาต ในเมืองโกสัมพีไม่บอกลาภิกษุสงฆ์ เพียงลำพังพระองค์เอง ทรงถือบาตรและจีวรของพระองค์ เสด็จไปสู่วัดชื่อพาลกโลณการาม ตรัสบอกวัตรของพระภิกษุผู้เที่ยวไปรูปเดียว แก่พระเถระชื่อว่าภคุ ณ วัดแห่งนั้น ตรัสถึง

อานิสงส์แห่งรสของความพร้อมเพรียงกัน แก่กุลบุตร ๓ คน ในป่าเป็นที่ให้อภัยแก่เนื้อชื่อว่าปาจีนวังสะ แล้วเสด็จไปยัง**หมู่บ้านชื่อว่าปาริเลยยกะ**. ทราบกันมาว่า ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเข้าไปอาศัยหมู่บ้านชื่อว่าปาริเลยยกะ เสด็จจำพรรษาอยู่ที่ควงไม้สาละร่มใหญ่ ในราวป่าชื่อว่ารักขิตวัน อัน**ช้างชื่อว่าปาริเลยยกะ**บำรุงอุปัฏฐากอยู่เป็นผาสุก

๔. พระภิกษุชาวเมืองโกสัมพีถูกลงโทษ

ฝ่ายอุบาสกอุบาสิกา ชาวเมืองโกสัมพีแล ไปสู่วิหาร ไม่พบพระศาสดา จึงไต่ถามว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระศาสดา ประทับอยู่ ณ ที่ไหนครับ”

พวกภิกษุเหล่านั้น จึงบอกว่า “พระองค์เสด็จไปยังราวป่าชื่อว่าปาริเลยยกะแล้ว”

“เพราะเหตุอะไร ขอรับ”

“พระองค์ทรงเพียรพยายามทำให้พวกเราสามัคคีกัน แต่พวกเราหาได้สามัคคีกันไม่”

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญครับ พวกท่านบวชในสำนักของพระศาสดาแล้ว เมื่อพระองค์แม้ทำสามัคคีกัน ก็ยังไม่สามัคคีกันอีกหรือ”

“ใช่แล้ว ท่านผู้มีอายุ”

พวกมนุษย์ พากันคิดว่า “พระเหล่านี้ บวชในสำนักของพระศาสดาแล้ว เมื่อพระองค์ แม้ทำสามัคคีกัน ก็ยังไม่สามัคคีกัน พวกเราไม่ได้พบพระศาสดา เพราะอาศัยพระเหล่านี้ พวกเราจักไม่ถวายอาสนะ จักไม่กระทำสามีจิกรรมมีการกราบไหว้เป็นต้น แก่พระพวกนี้” ดังนี้แล้ว จำเดิมแต่นั้นมา ก็ไม่ยอมทำแม้สักว่าสามีจิกรรม แก่ภิกษุเหล่านั้น

เธอเหล่านั้น ผอมซูบซีดเพราะมีอาหารน้อย เพียงแค่สองสามวันเท่านั้นแหละ ก็เป็นผู้ซื่อตรง แสดงโทษที่ล่วงเกิน กะกันและกันแล้วต่างให้ขอขมากัน บอกกล่าวว่า "ดูกรอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายเอ๋ย พวกอาตมา สามัคคีกันแล้ว แม้โยมทั้งหลาย ขอจงเป็นพวกอาตมาเช่นกับเมื่อก่อนเถิด"

"ท่านผู้เจริญทั้งหลายครับ ก็พวกท่านทูลขอโทษพระศาสดาแล้วหรือ"

"ยังไม่ได้ขอโทษครับ ผู้มีอายุ"

"ถ้าอย่างนั้น ขอพวกท่านทูลขอโทษพระศาสดาเสีย, ในกาลที่ท่านทูลขอโทษพระศาสดาแล้ว แม้โยมทั้งหลาย จักเป็นพวกท่านเหมือนดังก่อนครับ"

เธอเหล่านั้น ไม่อาจไปยังสำนักพระศาสดาได้ เพราะเป็นช่วงภายในพรรษา จึงยังภายในกาลฝนนั้นให้ผ่านล่วงไป โดยความยากลำบาก

๕. ช้างปาริเลยยกะบำรุงอุปัฏฐากพระพุทธเจ้า

ส่วนว่า องค์พระศาสดา อันช้างนั้นบำรุงอุปัฏฐากอยู่ ประทับอยู่อย่างสบาย. ฝ่ายช้างนั้น ก็ละโขลงช้าง เข้าไปสู่ราวป่านั้น เพื่อต้องการอยู่อย่างผาสุก. พระธรรมสังคาหกาจารย์ กล่าวไว้ว่า ครั้งนั้น ความดำริได้มีแก่พญาช้างนั้นว่า "ตัวเราหนอ อยู่คลุกคลี ด้วยช้างพลาย ช้างพังช้างสะเทิน และลูกช้าง เคี้ยวกินหญ้าที่เขาเด็ดปลายแล้ว และเหล่าช้างนั้นก็เคี้ยวกินกิ่งไม้ที่เราหักลงแล้วๆ ทั้งตัวเราก็ดื่มน้ำที่ขุ่น, เมื่อเราลงและขึ้นสู่ท่าแล้ว พวกช้างพังก็เดินเสียดสีกายเราไป ถ้าอย่างไรเสีย ตัวเราพึงหลีกออกจากโขลงช้างอยู่ตัวเดียว"

ครั้งนั้นแล ช้างตัวประเสริฐนั้น หลีกออกจากโขลงแล้ว เข้าไปโดยส่วนแห่งทิศที่หมู่บ้านปาริเลยยกะ ราวป่ารักขิตวัน ควงไม้สาละใหญ่ และพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จประทับอยู่; ก็แล ครั้นเข้าไปแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า แลดูอยู่ ไม่เห็นวัตถุอะไรๆ อื่น จึงใช้เท้ากระทืบควงไม้สาละใหญ่ ถาก (ให้เรียบ) แล้ว เอางวงจับกิ่งไม้ปัดกวาด จำเดิมแต่นั้นมา ช้างนั้นใช้งวงจับหม้อน้ำ ตักน้ำดื่มน้ำใช้มาตั้งไว้ เมื่อพระพุทธองค์ประสงค์ด้วยน้ำอุ่น ก็จัดน้ำอุ่นถวาย

พญาช้างนั้น จัดน้ำอุ่นถวาย อย่างไร?

มันเอางวงสีไม้แห้งให้ไฟติด ใส่ฟืนให้ไฟลุกโพลงขึ้น เผาก้อนหินในกองเพลิงนั้น แล้วใช้ท่อนไม้พลิกก้อนหินไปมา ย่อมทิ้งลง ในบ่อน้ำน้อยที่ตนกำหนดหมายไว้ ในลำดับนั้น หย่อนงวงลงไป รู้ว่าน้ำอุ่นแล้วก็ไปถวายบังคมพระศาสดา

พระศาสดา ตรัสว่า “ปาริเลยยกะ เจ้าต้มน้ำแล้วหรือ?” ดังนี้แล้ว เสด็จไปสรงน้ำ ณ ที่นั้น

ลำดับนั้น พญาช้าง นำผลไม้นานาชนิดมาถวายแด่พระพุทธองค์. ก็ในคราวที่พระศาสดาเสด็จเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาต มันก็ถือบาตรจีวรของพระศาสดา วางไว้บนตระพอง ตามพระศาสดานั่นเองไป.

พระศาสดาเสด็จถึงที่ใกล้ๆ บ้าน จึงตรัสว่า “ปาริเลยยกะ เจ้าไม่อาจไปได้ ตั้งแต่ที่นี่ เจ้าจงเอาบาตรจีวรของเรามา” ดังนี้แล้ว ให้พญาช้างนั้นเอาบาตรจีวรมาถวายแล้ว เสด็จเข้าหมู่บ้าน เพื่อบิณฑบาต.

ส่วนพญาช้างนั้น ยืนอยู่ ณ ที่นั้นเอง จนกว่าพระศาสดาจะเสด็จออกมา ในกาลที่พระพุทธองค์เสด็จมา ก็ทำการต้อนรับ แล้วรับเอาบาตรจีวร โดยนัยก่อน ปลงลงในที่ประทับอยู่ เอากิ่งไม้ถวายงานพัด

แสดงวัตรอยู่ ในยามค่ำคืน มันยังเอางวงถือท่อนไม้ใหญ่ เที่ยวไปมาในระหว่างๆ แห่งราวป่า จนกว่าอรุณจะขึ้น เพื่อป้องกันอันตรายอันจะเกิดแต่เนื้อร้าย ด้วยตั้งใจว่า “เราจักรักษาพระศาสดา”

ได้ยินมาว่า ราวป่านั้น จึงมีชื่อว่า**ราวป่ารักขิตวัน** จำเดิมแต่กาลนั้นทีเดียว ครั้นอรุณขึ้นแล้ว พญาช้างก็กระทำวัตรทั้งหมด โดยอุบายนั้นนั่นแล ตั้งต้นแต่การถวายน้ำสรงพระพักตร์

๖. ลิงถวายรวงผึ้ง

ในกาลนั้น ลิงตัวหนึ่ง เห็นเจ้าช้างนั้นลุกขึ้นแล้ว ลุกขึ้นพร้อมแล้วกระทำวัตรคือการปฏิบัติ แด่พระตถาคตเจ้าแล้ว คิดว่า “ตัวเราก็จักกระทำอะไรๆ ถวายบ้าง” เที่ยวไปอยู่, ณ วันหนึ่ง เห็นรวงผึ้งที่กิ่งไม้ อันหาตัวอ่อนมิได้ หักกิ่งไม้แล้ว นำเอารวงผึ้งกับกิ่งไม้นั้นแหละไปยังสำนักพระศาสดา เด็ดใบตอง แล้ววางถวายไว้ ณ ที่นั้น. พระศาสดาก็ทรงรับประเคนแล้ว. เจ้าลิง จ้องมองอยู่ ด้วยคิดว่า “พระศาสดาจักกระทำการบริโภคหรือไม่หนอแล?” ดังนี้ แล้วเห็นพระองค์รับแล้วนั่งเฉย จึงคิดว่า “อะไรหนอแล” ดังนี้แล้ว จับปลายกิ่งไม้ พลิกไปมา พิจารณาดู เห็นตัวอ่อนๆ จึงค่อยๆ นำตัวอ่อนเหล่านั้นออกไป ได้ถวายใหม่. พระศาสดาจึงได้กระทำการบริโภค

มัน มีใจยินดี จับกิ่งไม้นั้นๆ ยืนฟ้อนรำอยู่. ในกาลนั้น กิ่งไม้ที่มันจับก็ดี กิ่งที่มันเหยียบก็ดี หักแล้ว. มัน จึงตกลงที่ปลายตอไม้แห่งหนึ่ง มีตัวถูกปลายตอไม้ทิ่มแทงแล้ว มีจิตเลื่อมใสตายไป จึงบังเกิดในวิมานทองสูง ๓๐ โยชน์ ณ ภพชั้นดาวดึงส์ เป็นผู้มีนางอัปสรพันหนึ่งเป็นบริวาร

๗. วัตรของศิษย์กับอาจารย์

การที่พระตถาคตเจ้า อันช้างตัวประเสริฐบำรุงอุปัฏฐากประทับอยู่ ณ ราวป่ารักขิตวันนั้น ได้ปรากฏในชมพูทวีปทั้งสิ้น. ตระกูลใหญ่ๆ เป็นต้นอย่างนี้ คือ "อนาถปิณฑิกะเศรษฐี, มหาอุบาสิกาใหญ่ ชื่อนางวิสาขา" ส่งข่าวสาส์นจากพระนครสาวัตถี ไปถึงพระอานนทเถระว่า "ท่านขอรับ ขอพระคุณเจ้าจงแสดงพระศาสดาแก่พวกโยมเถิดครับ"

ฝ่ายภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ผู้อยู่ในทิศ อยู่จำตลอดพรรษาแล้ว เข้าไปหาพระอานนทเถระแล้วอ้อนวอนว่า "ท่านอานนท์ผู้มีอายุ ครับ พวกข้าพเจ้าได้สดับพระธรรมีกถา ในที่เฉพาะพระพักตร์แห่งพระผู้มีพระภาคเจ้านานมาแล้ว, ท่านอานนท์ผู้มีอายุครับ ดีละ พวกข้าพเจ้าพึงได้เพื่อฟังพระธรรมีกถาในที่เฉพาะพระพักตร์แห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด"

พระเถระ จึงพาพระภิกษุเหล่านั้นไป ณ ป่านั้น คิดว่า "ไม่สมควรเข้าไปสู่สำนักพระตถาคตเจ้า ผู้ประทับอยู่พระองค์เดียว ตลอด ๓ เดือน พร้อมกับพระภิกษุมีประมาณถึงเท่านี้" ดังนี้แล้ว หยุดพักพระภิกษุพวกนั้นไว้ภายนอก เข้าไปเฝ้าพระศาสดาแต่ลำพังผู้เดียว

ช้างปาริเลยยกะเห็นพระอานนท์เถระนั้นแล้ว จึงถือท่อนไม้ วิ่งแล่นเข้าหา

พระศาสดา ทอดพระเนตรเห็นแล้ว จึงตรัสว่า "หลีกไปเสีย ปาริเลยยกะ, เจ้าอย่าห้ามเลย นั่นเป็นพระพุทธอุปัฏฐาก"

พญาช้างนั้น ทิ้งท่อนไม้ ณ ที่นั้นนั่นเองแล้ว ได้เอื้อเฟื้อถึงการรับบาตรจีวร. พระเถระ มิได้ให้แล้ว

เจ้าช้างจึงคิดว่า "ถ้าภิกษุรูปนี้ จักเป็นผู้เรียนวัตรไว้แล้วไซร้ ท่านคงจักไม่วางบริขารของตนไว้บนแผ่นหินที่ประทับนั่งของพระศาสดา" พระเถระได้วางบาตรจีวรไว้ที่พื้นแล้ว

จริงอยู่ ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยวัตร **ย่อมไม่วางบริขารของตนไว้บนที่นั่งหรือบนที่นอนของครู**. พญาช้างนั้น เห็นสิ่งนั้นแล้ว ได้เป็นผู้มีจิตเลื่อมใสแล้ว. พระเถระ ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว นั่ง ณ ที่ส่วนหนึ่ง

พระศาสดา ตรัสถามว่า "อานนท์ เธอมาผู้เดียวเท่านั้นหรือ?" ทรงสดับว่าพระเถระมากับเหล่าภิกษุ ๕๐๐ รูปแล้ว ตรัสว่า "ก็พวกภิกษุเหล่านั้น อยู่ที่ไหนล่ะ?" เมื่อพระเถระกราบทูลว่า "ข้าพระองค์ ไม่ทราบน้ำพระทัยของพระองค์ จึงพักไว้ข้างนอกแล้วจึงมา" ตรัสว่า "เธอจงเรียกเธอทั้งหลายมาเถิด". พระเถระ ได้กระทำตามรับสั่งแล้ว

ภิกษุเหล่านั้น มาถวายบังคมพระศาสดาแล้ว นั่ง ณ ที่ส่วนข้างหนึ่ง. พระศาสดาทรงกระทำปฏิสันถารกับเธอทั้งหลายแล้ว เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าผู้ละเอียดอ่อน และเป็นกษัตริย์ผู้ละเอียดอ่อน, พระองค์เสด็จยืนและประทับนั่งพระองค์เดียวตลอด ๓ เดือน ทำกิจที่ทำได้ด้วยยาก, ผู้กระทำวัตรและวัตรตอบก็ดี ผู้ถวายน้ำสรงพระพักตร์ก็ดี ชะรอยจะไม่ได้มีแล้ว" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย **ช้างปาริเลยยกะกระทำกิจทั้งปวงของเรา**, ก็อันบุคคลได้สหายเห็นปานนี้ อยู่ร่วมกัน สมควรแล้ว, เมื่อไม่ได้ (สหายเห็นปานนี้) ความเป็นผู้เที่ยวไปผู้เดียวเท่านั้นประเสริฐกว่า" ดังนี้แล้ว ได้ภาษิต ๓ พระคาถา ในนาควรรคเหล่านี้ว่า

"ถ้าบุคคลพึงได้สหาย ผู้มีปัญญารักษาตน มีปัญญาทรงจำ มีคุณธรรมเป็นเครื่องอยู่ยังประโยชน์ให้สำเร็จ ผู้เที่ยวไปด้วยกันไซร้, เธอควรมีใจยินดี มีสติ ครอบงำอันตรายซึ่งคอยเบียดเบียนรอบข้างทั้งปวงเสียแล้ว เที่ยวไปกับสหายนั้น. ถ้าบุคคลไม่ได้สหาย ผู้มีปัญญารักษาตน มีปัญญาทรงจำ มี

คุณธรรมเป็นเครื่องอยู่ยังประโยชน์ให้สำเร็จ ผู้เที่ยวไปด้วยกันไซร้, เธอควรเที่ยวไปคนเดียว เหมือนพระราชา ผู้ละแว่นแคว้นที่พระองค์ทรงชำนะแล้ว เสด็จเที่ยวไปแต่องค์เดียว (และ) เหมือนพญาช้าง ชื่อว่ามาตังคะ เที่ยวอยู่ในป่าแต่เชือกเดียว, การเที่ยวไปผู้เดียวประเสริฐกว่า ความเป็นสหายย่อมไม่มีในเพราะคนพาล บุคคลผู้ไม่ได้สหายเห็นปานนั้น ควรมีความขวนขวายน้อย เที่ยวไปผู้เดียว และไม่ควรทำบาปทั้งหลาย, เหมือนพญาช้างชื่อมาตังคะ เชือกมีความขวนขวายน้อย เที่ยวไปในป่าแต่เชือกเดียว และหาทำบาปไม่"

ในท้ายสุดแห่งพระคาถา ภิกษุเหล่านั้นทั้ง ๕๐๐ รูป ตั้งอยู่ในพระอรหัตแล้ว. พระอานนทเถระ กราบทูลสาส์นที่พวกตระกูลใหญ่ๆ มีท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐีเป็นต้นส่งมาแล้ว กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อริยสาวก ๕ โกฏิ มีท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐีเป็นประมุข ย่อมมุ่งหวังการเสด็จมาของพระองค์"

พระศาสดาตรัสว่า "ถ้าอย่างนั้น เธอจงรับบาตรจีวร" ดังนี้แล้ว ให้พระเถระรับบาตรจีวรแล้ว เสด็จออกไป. เจ้าช้างได้ไปยืนขวางทางไว้. พวกภิกษุเห็นดังนั้น ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พญาช้างทำอะไร?"

พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ช้างมุ่งหวังจะถวายภิกขาแก่พวกเธอ ก็แลช้างนี้ เป็นผู้ทำอุปการะแก่เรา ตลอดราตรีนาน, การยังจิตของช้างนั้นให้ขัดเคืองไม่ควร, ภิกษุทั้งหลาย ขอเธอทั้งหลายจงกลับเถิด" พระศาสดาทรงพาภิกษุทั้งหลายเสด็จกลับแล้ว

ฝ่ายเจ้าช้างเข้าไปยังราวป่า รวบรวมผลไม้นานา มีผลขนุนและกล้วย เป็นต้น มาทำให้เป็นกองไว้ ในวันรุ่งขึ้น ได้ถวายแก่ภิกษุทั้งหลาย

พระภิกษุ ๕๐๐ รูป ไม่อาจฉันผลไม้ทั้งปวงให้หมดสิ้นได้. ในกาลเสร็จภัตกิจ พระศาสดาทรงรับบาตรจีวรเสด็จออกไปแล้ว. เจ้าช้างไปตามระหว่างๆ แห่งภิกษุทั้งหลาย ได้ยืนขวางเบื้องพระพักตร์พระศาสดาไว้. ภิกษุทั้งหลายเห็นดังนั้น จึงทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เจ้าช้างนี้ทำอะไร?"

"ภิกษุทั้งหลาย เจ้าช้างนี้ส่งพวกเธอแล้ว จะชวนเราให้กลับ"

"เป็นอย่างงั้นหรือ? พระองค์ผู้เจริญ"

"อย่างนั้นล่ะ ภิกษุทั้งหลาย"

๘. ปาริเลยยกะเทพบุตร

ลำดับนั้น พระศาสดา จึงตรัสกะช้างนั้นว่า "เจ้าปาริเลยยกะ นี้เป็นการไปไม่หวนกลับของเรา, เจ้าจะยังไม่มีฌาณก็ตาม วิปัสสนาก็ตาม มรรคและผลก็ตาม โดยอัตตภาพนี้, เจ้าจงหยุดอยู่ (ที่นี่) เถิด"

พญาช้างได้ฟังดังนั้นแล้ว เอางวงสอดเข้าปากร้องไห้ เดินตามไปข้างหลังๆ. ก็เมื่อมันเชิญพระศาสดาให้กลับไปได้ ก็พึงปฏิบัติโดยทำนองนั้นนั่นแล จนตลอดชีวิต

ส่วนว่า พระศาสดาเสด็จถึงแดนใกล้บ้านนั้นแล้ว ตรัสว่า "เจ้าปาริเลยยกะ จำเดิมแต่ที่นี้ไป ไม่ใช่ที่ของเจ้า, เป็นที่อยู่ของมนุษย์ มีอันตรายเบียดเบียนอยู่รอบข้าง, เจ้าจงหยุดอยู่เถิด"

ช้างนั้นยืนร้องไห้อยู่ที่นั้น ครั้นเมื่อพระศาสดาทรงละคลองจักษุไป ก็มีหัวใจแตกทะลาย ทำกาละแล้วบังเกิดในท่ามกลางนางอัปสรพันหนึ่ง ในวิมานทองคำสูง ๓๐ โยชน์ ในภพดาวดึงส์ เพราะความเลื่อมใสในองค์พระศาสดา. มันได้มีนามว่า "ปาริเลยยกะเทพบุตร". ฝ่ายพระศาสดา ได้เสด็จถึงพระเชตวันแล้วโดยลำดับ

๙. ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีทูลขอขมาโทษพระศาสดา

ภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ฟังว่า "ได้ยินว่า พระศาสดาเสด็จมากรุงสาวัตถีแล้ว" จึงได้ไป ณ ที่นั้น เพื่อจะทูลขอขมาโทษพระศาสดา. พระเจ้าโกศล ทรงสดับว่า "ได้ยินว่า พวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ผู้ก่อการแตกร้าวกันเหล่านั้น เดินทางมา" ดังนี้แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันจักไม่ยอมให้ภิกษุเหล่านั้นเข้าไปสู่แว่นแคว้นแดนชัยของหม่อมฉัน"

พระศาสดา ตรัสว่า "ดูก่อนมหาบพิตร ภิกษุเหล่านั้นเป็นผู้มีศีล, ไม่เชื่อฟังคำพูดของอาตมภาพ เพราะโต้เถียงกะกันและกันอย่างเดียว, บัดนี้ เธอมาเพื่อจะขอขมาโทษอาตมภาพ, ขอให้พวกเธอจงมากันเถิดนะมหาบพิตร"

ฝ่ายอนาถปิณฑิกะเศรษฐี ก็ทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักไม่ยอมให้ภิกษุเหล่านั้นเข้าไปสู่วิหาร" ดังนี้แล้ว ถูกพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสห้ามเสียเหมือนอย่างนั้น ได้นิ่งเฉยเสียแล้ว

ก็เมื่อภิกษุเหล่านั้น ถึงกรุงสาวัตถีโดยลำดับแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้า รับสั่งให้ประทานเสนาสนะ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ทำให้เป็นที่สงัดแก่เธอเหล่านั้น. ภิกษุเหล่าอื่น ไม่ยอมนั่ง ไม่ยอมยืน ร่วมกับภิกษุเหล่านั้น

พวกชนผู้มาแล้วๆ ทูลถามพระศาสดาว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกไหน เป็นภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ผู้ก่อการแตกร้าวกันเหล่านั้น?"

พระศาสดาทรงแสดงว่า "พวกนั่นล่ะ"

ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเหล่านั้น ถูกชนผู้มาแล้วๆ ชี้นิ้วว่า "ได้ยินว่า พวกนั่นเป็นพวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเหล่านั้น, ได้ยินว่า พวกนั่นเป็นพวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเหล่านั้น" ดังนี้ ไม่อาจยกศีรษะขึ้น เพราะ

ความละอาย หมอบฟุบลงแทบที่ใกล้พระบาทแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลขอขมาโทษพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว

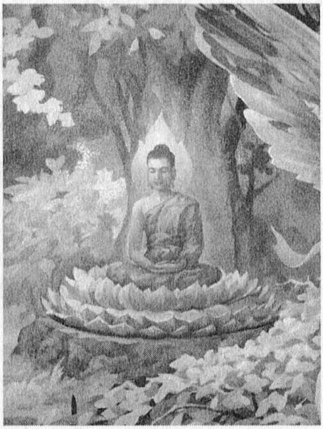
พระศาสดา ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายกระทำกรรมหนักหนาแล้ว, ชื่อว่าเธอทั้งหลาย แม้บวชแล้วในสำนักของพระพุทธเจ้าผู้เช่นกับด้วยเรา เมื่อเราทำความพร้อมเพรียงอยู่ ก็ไม่ทำ (ตาม) คำพูดของเรา, แม้บัณฑิตอันมีในปางก่อน สดับคำโอวาทของมารดาบิดาผู้ต้องประหารชีวิต, เมื่อมารดาบิดานั้นแม้ถูกปลงจากชีวิตอยู่ ก็ยังไม่ล่วงคำโอวาทนั้น ภายหลัง กลับได้ครองราชสมบัติใน ๒ แว่นแคว้น" ดังนี้แล้ว ตรัสชาดกว่าด้วยเรื่องทีฆาวุกุมารอีกเหมือนกัน แล้วตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ทีฆาวุกุมาร ถึงเมื่อมารดาบิดาถูกปลงจากชีวิตอยู่อย่างนั้น ก็ไม่ก้าวล่วงคำโอวาทของพระชนนีพระชนกเหล่านั้นแล้ว ภายหลังได้พระธิดาของพระเจ้าพรหมทัต ครองราชสมบัติในแว่นแคว้นกาสีและแว่นแคว้นโกศลทั้ง ๒ แล้ว, ส่วนพวกเธอผู้ไม่ทำ (ตาม) คำพูดของเราสร้างกรรมหนักแล้ว" ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า

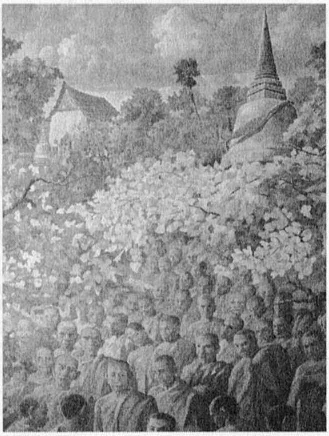
"ก็ชนเหล่าอื่นย่อมไม่รู้สึกตัวว่า "ในท่ามกลางสงฆ์นี้พวกเราย่อมพากันย่อยยับสิ" ฝ่ายชนเหล่าใดในหมู่นั้น ย่อมรู้ชัด, [ตโต สมฺมนฺติ เมธคา] ความหมายมั่นกันและกัน ย่อมสงบ เพราะการปฏิบัติของชนเหล่านั้น"

ในกาลจบคาถา ภิกษุผู้มาประชุมกัน ได้ดำรงอยู่ในอริยผลทั้งหลายมีโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุโกสัมพีจบลงเพียงเท่านี้

พระธรรมมหาวีรานุวัตร
(ฉลอง จินฺตาอินฺโท ป.ธ. ๕)
เจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร

๑. ชื่อ พระธรรมมหาวีรานุวัตร ฉายา จินฺตาอินฺโท
อายุ ๘๑ พรรษา ๖๑ วิทยฐานะ ป.ธ. ๕, น.ธ. เอก
เจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร
เลขที่ ๒๔๙ ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
จังหวัดสุพรรณบุรี
และที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

๒. สถานะเดิม ชื่อ ฉลอง นามสกุล จินดาอินทร์
เกิด ๖ ฯ ๔ ๙ ค่ำ ปีขาล ตรงกับวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๙
บิดาชื่อ นายผล มารดาชื่อ นางกวา
ณ บ้านท้ายบ้าน หมู่ที่ ๒ ตำบลต้นตาล
อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

๓. บรรพชา วัน ๓ ฯ ๑๐ ๖ ค่ำ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ ๒๐ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๔๘๓ ณ วัดสองพี่น้อง ตำบลต้นตาล
อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
โดยมีพระครูอุภัยภาดารักษ์ วัดสองพี่น้อง ตำบลต้นตาล
อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพระอุปัชฌาย์

๔. อุปสมบท วัน ๔ฯ๑๓ ๗ ค่ำ ปีจอ
ตรงกับวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙
ณ วัดสองพี่น้อง ตำบลต้นตาล อำเภอสองพี่น้อง
จังหวัดสุพรรณบุรี
โดยมีพระครูอุภัยภาดารักษ์ (หลวงพ่อจ่าง)
เจ้าอาวาสวัดสองพี่น้อง ตำบลต้นตาล อำเภอสองพี่น้อง
จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพระอุปัชฌาย์
พระโกวิท ปริสุทฺโธ (ต่อมา พระครูวุฒิธรรมรักษ์)
วัดสองพี่น้อง เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พระมหาเก็บ ภทฺทิโย ป.ธ.๖ (ต่อมา พระวิบูลเมธาจารย์)
วัดสองพี่น้อง เป็นพระอนุสาวนาจารย์

๕. วิทยฐานะ

พ.ศ. ๒๔๘๒ สำเร็จวิชาสามัญชั้น ป. ๔ จากโรงเรียนเทศบาล ๑๙
วัดดงมูลเหล็ก อำเภอบางกอกน้อย กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๘๖ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดสองพี่น้อง
อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๔๙๑ สอบได้ประโยค ป.ธ. ๕
สำนักเรียนวัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๙๓ สำเร็จการศึกษาบาลีเตรียมอุดมศึกษาปีที่ ๑
จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๑๓ สำเร็จการศึกษาอบรม จากโรงเรียนพระสังฆาธิการ
ส่วนกลาง แผนกศึกษาอบรมรุ่นที่ ๑

๖. งานปกครอง

พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นเลขานุการคณะกรรมการสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นเจ้าคณะอำเภอสองพี่น้อง

พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๕๑๔ - ๒๗ ปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีบัวบาน

พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร

พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นเจ้าอาวาสที่เข้ารับพัดพัฒนา
"วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นประจำปี ๒๕๓๕"
ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระราชสุพรรณนาภรณ์**

พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

๗. งานศึกษา

พ.ศ. ๒๔๘๖ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม
สำนักเรียนวัดสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม
วัดปราสาททอง อำเภอเมืองสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นกรรมการตรวจข้อสอบประโยคธรรมสนามหลวง

พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นกรรมการอุปถัมภ์การจัดตั้ง
สำนักเรียนวัดดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นผู้อุปการะสำนักเรียนวัดสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นประธานดำเนินการสอบธรรมสนามหลวง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นประธานดำเนินการเปิดโรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนภูมิภาค จังหวัดสุพรรณบุรี

- เป็นวิทยากรบรรยายวิชาการปกครองคณะสงฆ์และหน้าที่อุปัชฌาย์ ในโรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนภูมิภาค

พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นเจ้าสำนักเรียนวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร

- เป็นเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๕๒๘ จัดตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

- จัดงานสมโภชและมอบรางวัลแก่นักเรียนที่สอบได้ในสำนักเรียนจังหวัดสุพรรณบุรี ในนามคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมการศึกษาและเป็นกำลังใจให้นักศึกษามีวิริยะในการศึกษาบาลี

พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นประธานศูนย์ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา จังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นประธานอุปถัมภ์ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา จังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นเจ้าอาวาสที่มีผลงานคือ
“สำนักเรียนดีเด่น (ตัวอย่าง) จังหวัดสุพรรณบุรี” และ
“โรงเรียนพระปริยัติธรรมดีเด่น (กรมการศาสนา)”

พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นประธานจัดนิทรรศการประวัติและผลงานของ
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) เนื่องในโอกาสที่
องค์การยูเนสโกถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ
ณ วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร จังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นที่ปรึกษาโครงการเยาวชนคนดีศรีสุพรรณบุรี

๘. งานสาธารณูปการ

พ.ศ. ๒๕๒๘ สร้างหมู่กุฏิทรงไทย (บ้านขุนช้าง) ๒ ชั้น ๗ หลัง
สิ้นเงิน ๓,๖๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านหกแสนบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๒๘ สร้างมณฑปหลวงพ่อถิร ๑ หลัง
สิ้นเงิน ๒,๗๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านเจ็ดแสนบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๒๙ สร้างกุฏิทรงไทย (กุฏิสมภาร) ๒ ชั้น ๒ หลัง
สิ้นเงิน ๒,๕๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านห้าแสนบาทถ้วน)

บ้านขุนช้าง สร้างเสร็จเมื่อปี ๒๕๒๙

พ.ศ. ๒๕๓๐ สร้างกุฏิทรงไทย ๒ ชั้น ๒ หลังคู่
สิ้นเงิน ๑,๒๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านสองแสนบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๐ สร้างหอสมุดทรงไทยใบเทศ คอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น สิ้นเงิน ๗๐๐,๐๐๐ บาท (เจ็ดแสนบาทถ้วน)

- สร้างกุฏิทรงไทย ๖ หลัง ๒ ชั้น คอนกรีตเสริมเหล็ก สิ้นเงิน ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๒ สร้างศาลาอบรมธรรม ๑ หลัง ขนาด ๑๒.๖ เมตร
สิ้นเงิน ๑๕๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๓ สร้างกุฏิทรงไทย ๗ หลัง (บ้านนางพิม) สิ้นเงิน
๔,๑๕๐,๐๐๐ บาท (สี่ล้านหนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๓ สร้างหอประชุม ทรงไทยชั้นเดียว ขนาด ๑๐.๑๘ เมตร
เป็นจำนวนเงิน ๔๐๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนบาทถ้วน)

- สร้างกุฏิปฏิบัติธรรมทรงไทย ขนาด ๒.๓ เมตร รวม ๔ หลังๆ ละ ๔๐,๐๐๐ บาท เป็นเงิน ๑๖๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนหกหมื่นบาทถ้วน)

สำนักงานคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งอยู่ที่ศาลาพิมพิลาไลย

พ.ศ. ๒๕๓๔ เทคอนกรีตบริเวณหน้าพระวิหารและถนนต่างๆ ทั่วบริเวณวัด จำนวน ๘,๔๐๖ ตารางเมตร เป็นเงิน ๒,๔๙๕,๒๑๐ บาท (สองล้านสี่แสนเก้าหมื่นห้าพันสองร้อยสิบบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๔ สร้างห้องสุขาห้องน้ำ ๑๐ ห้องๆ ละ ๓๐,๐๐๐ บาท เป็นจำนวนเงิน ๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสนบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๖ ต่อเติมระเบียงศาลาการเปรียญ ชั้น ๒ (ศาลาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช) ด้านทิศเหนือ กว้าง ๖ เมตร ยาว ๖๐ เมตร ค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๗๖๑,๙๑๔ บาท (เจ็ดแสนหกหมื่นหนึ่งพันเก้าร้อยสิบสี่บาทถ้วน)

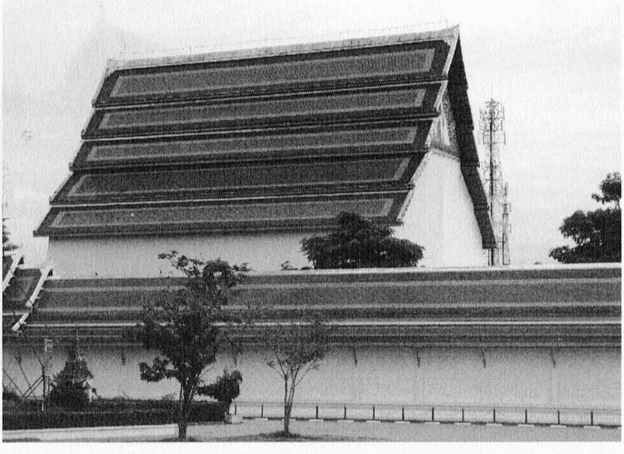
พ.ศ. ๒๕๓๗ ติดกระจกหน้าต่างศาลาการเปรียญ ชั้น ๒ ด้านทิศใต้ จำนวน ๑๓ บานๆ ละ ๓,๗๐๐ บาท รวมเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๔๘,๑๐๐ บาท (สี่หมื่นแปดพันหนึ่งร้อยบาทถ้วน)

- ก่อสร้างห้องน้ำ - ห้องสุขา จำนวน ๒๐ ห้อง พร้อมห้องเก็บพัสดุ ๑ ห้อง ด้านทิศตะวันออกของศาลาการ

เปรียญ ชั้น ๒ (ศาลาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช) สิ้นค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๖๑๖,๑๙๘ บาท (หกแสนหนึ่งหมื่นหกพันหนึ่งร้อยเก้าสิบแปดบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๙ ติดฝาและบานประตูหน้าต่างศาลาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อทำเป็นห้องประชุมพระสังฆาธิการในจังหวัด ทำด้วยกระจกโครงอลูมิเนียม จำนวน ๗ ห้อง เป็นจำนวนเงิน ๒๔๐,๐๐๐ บาท (สองแสนสี่หมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๑ ก่อสร้างพระวิหารคด รอบพระวิหารหลวงพ่อโต สิ้นค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๒๒,๕๒๔,๑๒๐ บาท (ยี่สิบสองล้านห้าแสนสองหมื่นสี่พันหนึ่งร้อยยี่สิบบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๒ เทคอนกรีตพื้นสร้างถนนด้านทิศตะวันออก หนา ๑๕ ซ.ม. เป็นหนทาง ๔๙๘ ตารางเมตร รวมเป็นจำนวนเงิน ๑๔๙,๔๐๐ บาท (หนึ่งแสนสี่หมื่นเก้าพันสี่ร้อยบาทถ้วน)

- งานวางท่อระบายน้ำหน้าพระวิหาร
  สิ้นค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๑๗๕,๓๖๐ บาท
  (หนึ่งแสนเจ็ดหมื่นห้าพันสามร้อยหกสิบบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๒ ก่อสร้างทรงไทยไม้ภายในพระวิหาร ๒ หลัง
เป็นจำนวนเงิน ๔๒๒,๓๑๗ บาท
(สี่แสนสองหมื่นสองพันสามร้อยสิบเจ็ดบาทถ้วน)

- สร้างอาคาร อสม. วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร
  เป็นเงิน ๒๘๑,๕๒๑ บาท
  (สองแสนแปดหมื่นหนึ่งพันห้าร้อยยี่สิบเอ็ดบาทถ้วน)
- ติดกระจกอลูมิเนียมหน้าต่างหลวงพ่อโต ๒๒ ชุด
  เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๑๖๘,๐๐๐ บาท
  (หนึ่งแสนหกหมื่นแปดพันบาทถ้วน)
- ปูพรมโดยรอบภายในพระวิหารหลวงพ่อโต
  ๖๕,๘๐๐ บาท (หกหมื่นห้าพันแปดร้อยบาทถ้วน)
- ติดตั้งผ้าม่าน กระจก ชั้นวางของภายในสำนักงาน
  คณะสงฆ์ เป็นจำนวนเงิน ๑๔๙,๕๖๐ บาท
  (หนึ่งแสนสี่หมื่นเก้าพันห้าร้อยหกสิบบาทถ้วน)
- ติดตั้งลูกกรงแสตนเลสด้านภายในพระวิหารคด
  เป็นจำนวนเงิน ๕๘,๗๐๐ บาท
  (ห้าหมื่นแปดพันเจ็ดร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๓ หล่อระฆังรอบพระวิหารหลวงพ่อโต เป็นเงิน
๓๖๐,๐๐๐ บาท (สามแสนหกหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๓ สร้างเต้นท์ธูปเทียนทองหน้าวิหาร เป็นจำนวนเงิน

๑๓๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนสามหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๔ ดำเนินการก่อสร้างกำแพงก่ออิฐฉาบปูนด้านหน้าวัด ยาว ๓๕๐ เมตร สูง ๒ เมตร เป็นจำนวนเงิน ๔,๔๕๐,๐๐๐ บาท (สี่ล้านสี่แสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

- สร้างห้องน้ำ ห้องสุขา หลังพระวิหารคด เป็นจำนวนเงิน ๑๓๐,๘๙๕ บาท (หนึ่งแสนสามหมื่นแปดร้อยเก้าสิบสี่บาทถ้วน)
- สร้างหอระฆังลักษณะทรงไทย หน้าพระวิหารหลวงพ่อโต สิ้นค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๑๐๘,๙๘๑ บาท (หนึ่งแสนแปดพันเก้าร้อยแปดสิบเอ็ดบาทถ้วน)
- กั้นห้องเก็บพระบูชาด้านทิศตะวันตกของพระวิหาร ๒ ห้อง เป็นจำนวนเงิน ๑๕๙,๗๖๐ บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นเก้าพันเจ็ดร้อยหกสิบบาทถ้วน)
- ติดประตูม้วนเหล็กปิดพระวิหารคด เป็นจำนวนเงิน ๘๕,๕๐๐ บาท (แปดหมื่นห้าพันห้าร้อยบาทถ้วน)
- วางท่อระบายน้ำข้างกุฏิอุบาสิกา เป็นจำนวนเงิน ๓๒,๘๗๐ บาท (สามหมื่นสองพันแปดร้อยเจ็ดสิบบาทถ้วน)

- ปรับปรุงภูมิทัศน์รอบพระวิหารคด เป็นจำนวนเงิน ๑๐๗,๓๕๕ บาท (หนึ่งแสนเจ็ดพันสามร้อยห้าสิบห้าบาทถ้วน)

- ปิดทองคำเปลว ๑๐๐ % ฝ้าเพดานพระวิหารคด เป็นจำนวนเงิน ๓๐๐,๐๐๐ บาท (สามแสนบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๕ สร้างแผงร้านค้าหน้าพระวิหาร แบบทรงไทยชั้นเดียว ขนาด ๒.๕ x ๔ เมตร จำนวน ๕๒ หลัง หลังๆ ละ ๖๐,๐๐๐ บาท เป็นเงิน ๓,๑๒๐,๐๐๐ บาท (สามล้านหนึ่งแสนสองหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๕ วางตะแกรงปิดฝาท่อระบายน้ำบริเวณหน้าพระวิหารหลวงพ่อโต เป็นจำนวนเงิน ๓๙๖,๗๔๓ บาท (สามแสนเก้าหมื่นหกพันเจ็ดร้อยสี่สิบสามบาทถ้วน)

- สร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็กหน้าร้านค้าทรงไทยข้างพระวิหารคด ด้านทิศตะวันออก และด้านทิศตะวันตก เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๑๘๓,๘๘๐ บาท (หนึ่งแสนแปดหมื่นสามพันแปดร้อยแปดสิบบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๖ ก่อสร้างกำแพงก่ออิฐถือปูน ด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ของวัด

ค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๓,๗๘๐,๐๐๐ บาท (สามล้านเจ็ดแสนแปดหมื่นบาทถ้วน)

- สร้างห้องกระจกจำหน่ายวัตถุมงคลหน้าวิหารหลวงพ่อโต เป็นจำนวนเงิน ๑๓๓,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนสามหมื่นสามพันบาทถ้วน)
- ปูพรมบนศาลาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นจำนวนเงิน ๒๘,๗๐๐ บาท (สองหมื่นแปดพันเจ็ดร้อยบาทถ้วน)
- สั่งพลาสติกใสปิดประตูพระวิหารคดกันทองเปื้อน

เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๘๕,๐๔๐ บาท
(แปดหมื่นห้าพันสี่สิบบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๗ สร้างเขื่อนริมสระน้ำวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร
สิ้นค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๔๗๑,๕๓๒ บาท
(สี่แสนเจ็ดหมื่นหนึ่งพันห้าร้อยสามสิบสองบาทถ้วน)

- สร้างกุฏิศาลาดินไม้พื้นปูน ๑ หลัง เป็นจำนวนเงิน ๘๕๐,๐๐๐ บาท (แปดแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)
- ติดตั้งเครื่องบำบัดน้ำเสียสระน้ำวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๔๑,๖๘๙ บาท (สี่หมื่นหนึ่งพันหกร้อยแปดสิบเก้าบาทถ้วน)
- ติดตั้งแท็งค์น้ำหลังศาลาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ครบชุด เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๘๑,๒๙๙ บาท (แปดหมื่นหนึ่งพันสองร้อยเก้าสิบเก้าบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๗ ทำหินขัดพื้นชั้นล่างศาลาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
เป็นจำนวนเงิน ๕๙๐,๕๐๐ บาท
(ห้าแสนเก้าหมื่นห้าร้อยบาทถ้วน)

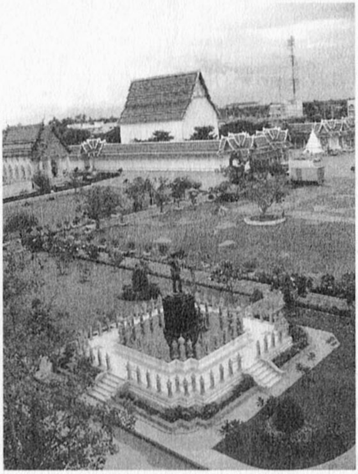
- ต่อระบบประปาภายในวัด เป็นจำนวนเงิน ๔๗,๘๙๑ บาท (สี่หมื่นเจ็ดพันแปดร้อยเก้าสิบเอ็ดบาทถ้วน)
- ต่อเติมระเบียงด้านทิศตะวันตกศาลาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๒๘๓,๗๓๕ บาท (สองแสนแปดหมื่นสามพันเจ็ดร้อยสามสิบห้าบาทถ้วน)
- ทำการเทปูนคอนกรีตเสริมใยเหล็กใต้ถุนศาลาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๒๘๕,๕๗๕ บาท

(สองแสนแปดหมื่นห้าพันห้าร้อยเจ็ดสิบห้าบาทถ้วน)
- ต่อเติมระเบียงศาลาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ด้านทิศใต้ เป็นจำนวนเงิน ๑,๘๙๐,๒๑๗ บาท
(หนึ่งล้านแปดแสนเก้าหมื่นสองร้อยสิบเจ็ดบาทถ้วน)
- ซื้อโต๊ะประชุมไม้ขาเหล็ก
เป็นจำนวนเงิน ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)
- ทาสีภายในศาลาสมเด็จฯ ชั้นล่าง
ทั้งหมดเป็นจำนวนเงิน ๑๒๙,๕๒๐ บาท
(หนึ่งแสนสองหมื่นเก้าพันห้าร้อยยี่สิบบาทถ้วน)
- สร้างประตู - หน้าต่าง ชั้นล่าง ศาลาสมเด็จฯ ทำด้วย
กระจกสีชา โครงอลูมิเนียม
เป็นจำนวนเงินทั้งหมด ๒๐๔,๕๐๐ บาท
(สองแสนสี่พันห้าร้อยบาทถ้วน)
- สร้างอาสนะสงฆ์ไม้ พร้อมแท่นตั้งศพ เป็นจำนวนเงิน
ทั้งสิ้น ๕๔,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นสี่พันบาทถ้วน)
- สร้างที่เก็บอัฐิท้ายศาลาสมเด็จฯ เป็นจำนวนเงิน
๑๐๕,๘๐๐ บาท (หนึ่งแสนห้าพันแปดร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๗ ตกแต่งที่พักอาคันตุกะบนศาลาสมเด็จ ฯ
เป็นจำนวนเงิน ๘๗,๘๐๐ บาท
(แปดหมื่นเจ็ดพันแปดร้อยบาทถ้วน)
- ต่อเติมห้องสุขา หลังพระวิหารหลวงพ่อโต
เป็นจำนวนเงิน ๑๒๘,๐๘๖ บาท
(หนึ่งแสนสองหมื่นแปดพันแปดสิบหกบาทถ้วน)

- ถมที่ดินบริเวณฝั่งตรงข้ามกับวัดติดกับโรงเรียนกรรณสูตศึกษาลัย ๑๙๐ เที่ยว เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๘๑,๗๐๐ บาท (แปดหมื่นหนึ่งพันเจ็ดร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๘ ก่อสร้างพระบรมรูป ร.๕ พร้อมสวนหย่อม

เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๘๒๐,๙๗๕ บาท (แปดสองหมื่นเก้าร้อยเจ็ดสิบห้าบาทถ้วน)

- สร้างเขื่อนริมสระด้านทิศเหนือ เป็นจำนวนเงิน ๒๒๘,๔๐๕ บาท (สองแสนสองหมื่นแปดพันสี่ร้อยห้าบาทถ้วน)
- สร้างกุฏิไม้ทรงไทยริมสระน้ำ ๑๙ หลังๆ ละ ๑๗๐,๐๐๐ บาท สิ้นเงินค่าก่อสร้างเป็นเงิน ๓,๒๓๐,๐๐๐ บาท (สามล้านสองแสนสามหมื่นบาทถ้วน)
- ปรับพื้นที่บริเวณริมสระน้ำ เป็นจำนวนเงิน ๒๕๐,๐๐๐ บาท (สองแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)
- ติดตั้งระบบไฟฟ้าภายในอาคาร ศาลาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๔๕๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนห้าหมื่นบาทถ้วน)
- เทพื้นคอนกรีตเสริมเหล็ก และถมที่ดิน บริเวณหมู่กุฏิทรงไทยริมน้ำ เป็นจำนวนเงิน ๕๓๑,๗๐๐ บาท (ห้าแสนสามหมื่นหนึ่งพันเจ็ดร้อยบาทถ้วน)
- ติดตั้งไฟฟ้าหมู่กุฏิทรงไทย เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๑๕,๕๙๖ บาท (หนึ่งหมื่นห้าพันห้าร้อยเก้าสิบหกบาทถ้วน)

- จัดซื้อเก้าอี้พลาสติกอย่างดี ๓๐๐ ตัว เป็นจำนวนเงิน ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)
- สร้างแท็งค์น้ำเก็บกักน้ำชายสระน้ำ เป็นจำนวนเงิน ๖๙,๐๔๙ บาท (หกหมื่นเก้าพันสี่สิบเก้าบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๙ ติดตั้งเครื่องเสียงชั้นบน ชั้นล่าง ศาลาสมเด็จพระนเรศวร เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๔๕๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

- ติดตั้งระบบไฟฟ้าพระวิหารคดวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๓๕๐,๐๐๐ บาท (สามแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)
- สร้างซุ้มบันไดศาลาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นจำนวนเงิน ๒๖๔,๐๐๐ บาท (สองแสนหกหมื่นสี่พันบาทถ้วน)
- ค่าจิตรกรรมฝาผนัง วรรณคดีเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน บริเวณพระวิหารคด ด้านทิศใต้ เป็นจำนวนเงิน ๒,๘๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านแปดแสนบาทถ้วน

- ค่าประตูแสตนเลสหน้าวัด จำนวน ๓ บาน เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๖๘,๐๐๐ บาท (หกหมื่นแปดพันบาทถ้วน)
- ก่อสร้างชั้นเก็บของ – ทำร่องระบายน้ำทั่วบริเวณวัด เป็นจำนวนเงิน ๘๔,๙๓๒ บาท (แปดหมื่นสี่พันเก้าร้อยสามสิบสองบาทถ้วน)
- ดำเนินการก่อสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม ตั้งวงเงินไว้ ๑๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สิบห้าล้านบาท)

พ.ศ. ๒๕๕๐ ดำเนินการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ ตั้งวงเงินไว้ ๒๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท (ยี่สิบห้าล้านบาท)

รวมงานสาธารณูปการ เป็นเงินทั้งสิ้น ๑๑๕,๖๕๕,๔๒๕ บาท (หนึ่งร้อยสิบห้าล้านหกแสนห้าหมื่นห้าพันสี่ร้อยยี่สิบห้าบาทถ้วน)

๙. การบูรณปฏิสังขรณ์ภายในวัด

พ.ศ. ๒๕๓๒ บูรณะศาลาพิมพิลาไลย สิ้นเงิน ๑๕๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๙ งานบูรณะหลังคา พนัง พื้น ปรับภูมิทัศน์ พระวิหาร วัดป่าเลไลยก์ ในความอุปถัมภ์ของกรมศิลปากร รวมเป็นจำนวนเงิน ๒๖,๙๕๙,๙๐๐ บาท (ยี่สิบหกล้านเก้าแสนห้าหมื่นเก้าพันเก้าร้อยบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๐ บูรณะพระวิหารมอญ ในความอุปถัมภ์ของกรมศิลปากร รวมเป็นจำนวนเงิน ๘๐๐,๐๐๐ บาท (แปดแสนบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๑ บูรณะพระพุทธ องค์หลวงพ่อโต วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร

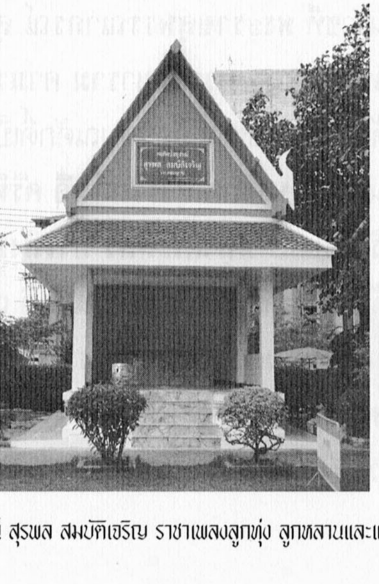
ในความอุปถัมภ์ของกรมศิลปากร รวมเป็นจำนวนเงิน ๒,๖๕๐,๐๐๐ บาท (สองล้านหกแสนห้าหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๓ บูรณะฌาปนสถาน (เมรุ) โดยการเปลี่ยนอิฐทนไฟในเตาเผา และทาสีใหม่ทั้งหมด รวมเป็นจำนวนเงิน ๑๘๔,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนแปดหมื่นสี่พันบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๔ บูรณะบ้านขุนช้าง (หมู่กุฏิทรงไทย) โดยการทาน้ำมันยูนิเทนใหม่ทั้งหมด รวมเป็นจำนวนเงิน ๓๗๒,๗๒๗ บาท (สามแสนเจ็ดหมื่นสองพันเจ็ดร้อยยี่สิบเจ็ดบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๘ ซ่อมแซมบ้านขุนช้าง หมู่กุฎิเรือนไทย จำนวนเงิน ๘๙,๐๕๑ บาท (แปดหมื่นเก้าพันห้าสิบเอ็ดบาท)

รวมค่าบูรณปฏิสังขรณ์เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๓๑,๒๐๕,๖๗๘ บาท
(สามสิบเอ็ดล้านสองแสนห้าพันหกร้อยเจ็ดสิบแปดบาทถ้วน)

หอศิลป์อนุสรณ์ สุรพล สมบัติเจริญ ราชาเพลงลูกทุ่ง ลูกหลานและแฟนเพลงสร้าง

๑๐. เกียรติคุณพิเศษ

พ.ศ. ๒๕๔๒ วันอาทิตย์ที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๒ ได้เข้ารับปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาครุศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จากสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว) ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ในการมอบใบปริญญา

๑๑. สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นโทที่ พระครูศรีปทุมรักษ์

พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษในราชทินนามเดิม

พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ **พระสุวรรณโมลี**

พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ **พระราชสุพรรณาภรณ์ สุนทรวุฒิกิจ มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี**

พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ **พระเทพสุวรรณโมลี ศรีพิพัฒโนดม วิกรมปริยัตยาทร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี**

พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ ***พระธรรมมหาวีรานุวัตร พิพัฒนกิจโกศล โสภณธรรมสุธี ศรีปริยัติกิจจานุกิจ มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี***

หลวงพ่อโต วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร สุพรรณบุรี